

Lapset ja ulkonäköruumiillisuus:

monimenetelmäinen tutkimus 10-13-vuotiaiden ruumiillisesta identiteetistä

Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos
Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma

Miia Lähde
Toukokuu 2004

Tampereen yliopisto
Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos
LÄHDE, MIIA: Lapset ja ulkonäköruumiillisuus: monimenetelmäinen tutkimus 10-13-
vuotiaiden ruumiillisesta identiteetistä
Pro gradu -tutkielma, 124 sivua + liitteet 3 sivua
Sosiaalipsykologia
Kesäkuu 2004

Tutkimukseni aiheena on lasten ulkonäköruumiillisuus. Tarkoitan ulkonäköruumiillisuudella sitä sosiaalisten suhteiden ja materiaalisten käytäntöjen joukkoa, jonka puitteissa lasten käsitys ulkonäöstään ja itsestään ruumiillisena toimijana jäsenyytyy. Työssäni olen tutkinut ja tarkastellut, millaisena 10-13-vuotiaat lapset ulkonäkönsä kokevat ja millaisia merkityksiä he siihen liittävät. Näitä merkityksiä lähestyn ruumiillisen identiteetin käsitteen avulla.

Tutkielmani on osa Suomen Akatemian rahoittamaa ja dosentti Irmeli Järventien johtamaa Inequal Childhood: A Comparative Study in the Nordic Countries -tutkimusprojektia.

Tutkimani aineisto on kolmiosainen. Se koostuu Inequal Childhood -projektin kvantitatiivisen aineiston Children's Depression Inventory -lomakkeesta (CDI), johon sisältyy myös ulkonäköä koskeva kysymys, 22:sta neljännen luokan oppilaan kirjoituksesta otsikolla "minun ulkonäköni" sekä viidestä peruskoulun seitsemättä luokkaa käyvän tytön haastattelusta. Kvantitatiivinen aineisto on kerätty Tampereella, Trondheimissa ja Uppsalassa vuonna 2002, kirjoitelma- ja haastatteluaineistot Tampereella keväällä 2003.

Tutkimuskysymykseni sisältää myös metodologisen ulottuvuuden, eli olen kiinnostunut erilaisten aineistojen tarjoamasta näkökulmasta lasten ulkonäköruumiillisuuteen. Tutkin kuinka eri tavoin käyttämäni aineistot kertovat lasten ruumiillisesta identiteetistä. Lähtökohtana laadullisen aineiston keruulle ja analyysille on ollut kvantitatiivisen aineiston tulos, jonka mukaan suomalaiset lapset kokevat ulkonäkönsä riittämättömäksi huomattavasti useammin kuin ruotsalaiset ja norjalaiset ikätoverinsa. 4.-6.-luokkalaisten tyttöjen kokemus ulkonäöstään on erityisen kielteinen.

Teoreettisella puolella työ yhdistää toimijakeskeistä, sosiaaliskonstruktivistista ja poststrukturalistista lähestymistapaa. Hyödynnän uuden lapsuudentutkimuksen, nais- ja tyttöjen tutkimuksen sekä kulttuurintutkimuksen keskusteluja toimijuudesta, identiteetistä ja ruumiillisuudesta sekä kulttuurin – erityisesti naisruumiin – seksualisaatiosta.

Kokonaisuudessaan työni antaa kuvan siitä, minkälaiset ulkonäköön liittyvät asiat tämän päivän lapsia koskettavat ja millaisia ovat ulkonäköön liittyvät, identiteettiä uhkaavat ongelmat. Olen keskittynyt tutkimaan ulkonäkökäsityksiin vaikuttavia (merkityksellisiä) toisia sekä sitä, millaisten käytäntöjen kautta ulkonäköä tuotetaan ja neuvotellaan. Lasten kokemus ulkonäöstä rakentui aineistoissa paljolti ristiriitaisena, sukupuolittuneita eroja mutta myös yhteneväisyyksiä sisältävänä. Tyytyväisyyttä omaan ulkonäköön säesti usein ajatus, että "voisi olla vähän paremmin". Ikätoveriryhmän ja varsinkin koulussa tapahtuvan vuorovaikutuksen merkitys ulkonäköneuvotteluissa korostui.

Avainsanat: lapsuuden tutkimus, tytöt, pojat, ulkonäkö, ruumiillisuus, identiteetti, ruumiillinen identiteetti

Sisällys

1	JOHDANTO	1
1.1	Johdatus tutkimukseen.....	1
1.2	Miksi tutkia lasten ulkonäköruumiillisuutta?	2
1.3	Lähestymistapa.....	3
1.4	Työn rakenne: lukuohje	5
2	ERiarvoistuva lapsuus	7
2.1	Lasten iästä ja lapsuudesta.....	7
2.2	Toimijuus ja herkkyys: tutkimuksen näkökulma	10
2.3	Medialapsuus ja uudet sosiaalistajat	13
3	Minä, minuuden mallit ja ruumiillinen identiteetti	16
3.1	Minä – identiteetti – subjektiviteetti.....	16
3.2	Identiteetti lapsuudessa.....	19
3.3	Ruumiillinen identiteetti minän ja määritelmien kohtaamisena	21
3.4	Ruumis ja diskursiiviset käytännöt	23
4	Ruumis ja ulkonäön kautta toteutuva minuus	25
4.1	Minuuden estetisoituminen.....	25
	Ruumis pintana.....	25
	Tyyli ja kulutus	27
4.2	Ruumiin määrittäjät: ikä ja sukupuoli	28
	Ruumis murroksessa.....	29
	Sukupuolitettu ruumis.....	30
5	LAPSET JA ULKONÄKÖ TUTKIMUSKOhteena: AINEISTO JA METODIT	32
5.1	Aineistojen keruu	32
	Kvantitatiivinen aineisto	32
	Kirjoitelma-aineisto	34
	Haastattelut	37
5.2	Aineistojen luennasta ja tulkinnasta.....	39
	Monimenetelmäisyys lähestymistapana	40
	Aineistojen luvusta ja tarkastelunäkökulmasta	41
5.3	Tutkimuksen eettisiä kysymyksiä	44
5.4	Takaisin tutkimuskysymykseen	47
6	LAPSET KERTOVAT.....	48
6.1	Suomalaiset lapset ja ulkonäkö vertailevassa aineistossa.....	48
	Pohjoismaisia eroja.....	49
	Ikä ja tyytyväisyys ulkonäköön.....	51
	Ulkonäkömuuttuja identiteettiprofiilissa	53
	Yhteenvedo	63

6.2	”Minun ulkonäköni” tyttöjen ja poikien kirjoituksissa	65
	Ongelmallinen sukupuoli – ongelmallinen tulkinta?.....	65
	Tärkeät teemat: hiukset, laihuus, kunto ja kauneus.....	69
	Ristiriitaiset toiset.....	73
	Tyttöjen ja poikien ulkonäködiskurssit.....	76
6.3	13-vuotiaat tytöt ja ulkonäkö haastatteluissa	79
	Ei niin hyvää ettei jotain huonoakin.....	81
	Oma tyyli – toisten tyyli?.....	87
	”Toiset” ulkonäön määrittäjinä	91
	Ruumiin muodot ja muokkaaminen	99
	Kauneusihanne?	104
7	NEUVOTTELUA ULKONÄÖSTÄ – TEOREETTISET PÄÄTELMÄT	107
7.1	Kolme kuvaa ulkonäöstä	108
7.2	Katseet ja lasten objektivoinut ruumistietoisuus.....	110
7.3	Kauneuden myytti: tyytyminen ja kompensoiminen	112
7.4	Samanlaista vai erilaista?.....	115
8	LOPUKSI – RISTIRIITOJA JA AVAUKSIA.....	117
	LÄHTEET	121
	LIITTEET	128

1 Johdanto

”Mä en kyllä itseasiassa välttämättä haluais kattella musiikkivideoissa jotain alastomia naisia, vaan niinkun mieluummin jotain järjellistä... Just jotain semmosta, missä on joku idea ja sit... eikä että joku hyppii siellä puolialasti laulamassa.” [Riina 13 v]

1.1 Johdatus tutkimukseen

Tässä työssä esittämäni kysymys määrittyy kahteen suuntaan: lasten ruumiilliseen itsekokemukseen sekä tutkimusmetodiin. Kuvien ja tekstien analysoimisen sijaan lähdän tutkimaan sitä, miten lapset itse identiteettiään edistävät tai problematisoivat suhteessa kulttuurisiin määritelmiin. Millaisia merkityksiä itsestään ja ulkonäöstä lapset ovat omaksuneet? Näyttäytykö suhde ruumiiseen lasten omasta näkökulmasta ongelmallisena? Jos, niin millä tavoin? Mitkä asiat lasten ruumista ja ulkonäköä keskeisimmin määrittävät? Työni taustalla vaikuttavat julkisuudessa käydyt keskustelut lapsuuden ”lyhenemisestä” ja kaupallistumisesta sekä ulkonäön merkityksen kasvusta kulttuurissa yleisemminkin.

Toisaalta olen kiinnostunut menetelmällisesti siitä, millaisen näkökulman ruumiilliseen identiteettiin erilaiset lapsilta kerätyt aineistot tarjoavat. Minkälainen on eri aineistojen valossa hahmottuva kuva ulkonäön merkityksistä? Kuinka eri tavoin lasten ulkonäköruumiista kertovat kvantitatiivinen vertaileva aineisto, kirjoitukset ulkonäöstä ja haastattelutilanteessa käyty keskustelu ulkonäön merkityksistä? Metodologisesti tärkeää on myös tutkia, miten jaetut käsitykset ulkonäöstä ja mielikuva itsestä suhteessa ”toisiin” sekä minän subjektiivinen, eletty ja koettu puoli määrittävät aineistoissa toisiaan.

Tavoitteeni on tuoda lapsuutta ja ulkonäkökeskeistä kulttuuria koskevaan keskusteluun uusia kysymyksenasetteluja ja tulkintoja monitieteisestä lapsitoimijuuden näkökulmasta. Viime vuosina lapsuus on nopeaa vauhtia kaupallistunut ja lasten näkyvyys julkisella kentällä sitä myöden lisääntynyt. Tutkimus on näitä muutoksia koskevien arkihavaintojeni, lukemani tutkimuskirjallisuuden sekä lasten ruumiillisuutta koskevien keskustelujen innoittamaa. Suuri vaikutus työn muotoutumiseen on ollut Suomen Akatemian rahoittamalla ja dosentti Irmeli Järventien johtamalla *Inequal Childhood: A Comparative Study in the Nordic Countries* -projektilla, jossa olen työskennellyt tutkimusavustajana kevästä 2002 lähtien. Tutkimusprojektissa on selvitetty lasten psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia Poh-

joismaissa sekä kartoitettu lasten syrjäytymiseen vaikuttavia riskitekijöitä. Projektin aineisto kerättiin vuonna 2002 yhteensä kuudelta peruskoulun ala-asteelta Tampereella, Trondheimissä ja Uppsalassa.

Tutkimusprosessini empiirinen vaihe alkoi keväällä 2002. Samalla kun tutkimusavustajana tallensin projektin Suomesta, Norjasta ja Ruotsista kerättyä aineistoa, vakuutuin ruumiillisuus- ja ulkonäkökäsityksen tärkeydestä. Suomalaiset lapset – etenkin tytöt – erottuivat aineistosta ruumiinkuvansa kielteisyydellä, ja neljäs-kuudesluokkalaisten tyttöjen itsekriittisyys oli suorastaan hätkähdyttävää. En kuitenkaan halunnut perustaa tutkimustani kokonaan kvantitatiiviselle aineistolle, joten keräsin työtäni varten täydentävää, laadullista aineistoa. Helmi-maaliskuussa 2003 haastattelin viittä 13-vuotiasta tyttöä Tampereella ja toukokuussa ennen kesäloman alkua kirjoitutin aineet neljännen luokan oppilailla toisessa tutkimusprojektimme tamperelaiskouluista.

Tutkimani aineisto muodostuu siis kolmesta osasta: 1) Inequal Childhood -projektin kvantitatiivisesta, vertailevasta aineistosta, josta olen irrotanut käyttöni Tampereella kerätyn osuuden (n=467) Children's Depression Inventory -lomakkeesta (CDI), johon ulkonäköä koskeva kysymys sisältyy, 2) neljäsluokkalaisten keräämästäni kirjoitelma-aineistosta sekä 3) 13-vuotiaiden tyttöjen kanssa nauhoitetuista haastattelukeskusteluista. Analysoin empiirisesti lasten ruumiillista minäkuvaa ja ulkonäön merkityksellistämisen tapoja tämän kolmiosaisen aineistoni sekä ruumiista, ulkonäköä ja identiteettiä koskevien tieteellisten keskustelujen valossa.

1.2 Miksi tutkia lasten ulkonäköruumiillisuutta?

Keskeinen työtäni motivoiva pohdinta koskee sitä, minkälaisen kasvukehityksen tämän päivän lapsia yhteiskuntaan sosiaalistava mediakulttuuri visuaalisine virikkeineen tarjoaa, millaisia ovat sen eväät nuoren identiteetin rakentumiselle. Miten kulutusorientoitunut, kauneudella kilpaileva ja seksuaalisilla mielikuvilla viettelevä kulttuurinen ilmapiiri vaikuttaa lasten edellytyksiin jäsentää omaa ruumiillista identiteettiään?

Seksillä, paljaalla pinnalla ja muokatuilla vartaloilla varustetut kuvastot ovat ohittamaton osa arkista kuvamaailmaamme. Puolipaljaat rinnat ja takamukset työntyvät katsojan silmillemme provosoivina niin lehtien sivuilta, tien varsien mainoskuvista kuin televisio-ohjelmista ja musiikkivideoistakin. Samanaikaisesti kun julkisessa keskustelussa kilvan kritisoidaan populaarikuvastojen ristiriitaisia ja vääristyneitä naisen malleja, esitetään huolestuneita puheenvuoroja lasten ulkonäkökäsityksistä ja -käytännöistä. Hyvien tapojen nimissä puhutta-

vat myös poikien pipot, lippalakit ja polvissa roikkuvat housut, mutta erityisesti kannanottoja motivoi nuorten tyttöjen tyyli: liian kireitä ja paljastavia vaatteita, liikaa meikkiä ja laittautumista liian varhaisella iällä.

Onko sitten ihme, jos laittautuminen on lapselle itsestäänselvä osa arkipäivän rutiineja, tai jos ulkonäkö aiheuttaa huolia? Tänä päivänä niin tytöt kuin pojat joutuvat ottamaan ruumiillaan kantaa kulttuuristen mallien asettamiin vaatimuksiin yhä nuoremmalla iällä, ja varsinkin tyttöjen kohtaama ihanteellisen ulkonäön yhtälö on jo lähtökohdiltaan mahdoton; miten olla yhtäaikaan laiha ja muodokas, viaton ja seksikäs?

Vaikka lasten ulkonäköön ja ruumiillisuuteen kohdistuu julkisuudessa paljon huomiota, vähän on puhuttu ja kirjoitettu siitä mitä on pinnan alla, kuinka lapset itse ulkonäkönsä kokevat. Myös empiiristä tutkimustietoa lasten ulkonäkökokemuksista on niukasti. Tutkimuksen vähäisyys voi kertoa koskemattomuuden ajatuksesta, joka lapsuuteen yleisesti liittyy. Erityisesti lapsen ruumiillisuus on ollut jonkinlainen tabu niin tieteen kuin taiteenkin piirissä. Toisaalta tutkimuksen vähäisyys vihjaa yleisemmästä suuntauksesta sivuuttaa lapset tutkimuksen kohteena. Lapsi on pitkään nähty universalistisena kategoriana eikä lasten ja lapsuuksien erilaisuutta ole juuri korostettu. Vasta 1990-luvulla voimistuneen niin sanotun uuden lapsuudentutkimuksen kentästä versoneissa tutkimuksissa on lasten toimijuuteen ja ruumiillisuuteen, samoin kuin lapsen pätevyyyteen kokemustensa määrittelijöinä ja itseään koskevien asioiden asiantuntijana, alettu kiinnittää enemmän huomiota.

Millaisena näyttäytyy lapsen näkökulmasta ulkonäköä ja identiteettejä myyvä, jatkuvaa valintojen tekemistä edellyttävä ympäristö? Kuinka lasten käsitykset sopivasta ulkonäöstä eroavat vanhempien näkemyksistä? Sosiaalipsykologisesti kiinnostavaa on muistaa, etteivät kulttuuriset määritelmät kuten muodin ja mainonnan sanelemat mallit toimi yksin tai itsestäänselvästi, vaan lapset ja nuoret tulkitsevat niitä monitahoisesti ja oman toimintansa kautta määrittävät niitä yhä uudelleen. Kuvat, tekstit ja tyylit saavat merkityksensä osana arjen käytäntöjä.

1.3 Lähestymistapa

Työni teoreettinen näkökulma on sosiaalipsykologinen. Kiinnostus on vuorovaikutuksessa, jossa ihminen määrittyy sekä yksilölliseksi että yhteiskunnalliseksi toimijaksi. Harrén (1983) mukaan sosiaalipsykologiassa kiinnostuksen kohteena voivat olla niin vuorovaikutukseen liittyvät, ”julkis-kollektiiviseksi” luokiteltavat, ilmiöt kuin ihmisen mieleen, tajun-

taan tai sisäiseen maailmaan viittaava ”yksityis-yksilölliseksi” luokiteltava alue (Hänninen 1999, 14). ”Sisäisen maailman” tekee sosiaalipsykologisesti kiinnostavaksi ajatus, että myös se on sosiaalisesti muodostunut, eikä sisäisen ja ulkoisen tai yksityisen ja kollektiivisen välillä ole mitään sisällöllisesti jyrkkää eroa (mt.).

Sosiaalipsykologian ymmärrän siltatieteeksi, joka pyrkii yhdistämään ihmis- ja yhteiskuntatieteiden näkökulmia (esim. Eskola 1982, 31-33) ja huomioi toimijan suhteessa toiminnan kontekstiin. Kiinnostus on tällöin vuorovaikutuksessa, jota määrittää aina paitsi *itse* myös *toinen*. Lapsen toimintaa ja käsitystä itsestään (ruumiillisena toimijana) määrittäviä toisia ovat esimerkiksi omat vanhemmat, koulu, kaveripiiri, vastakkainen sukupuoli, media, yleinen ulkonäködiskurssi ja muiden katset.

Tutkimukseni sijoittuu teoreettis-metodologisilta lähtökohdiltaan sosiaalisen konstruktionismin perinteeseen, jossa todellisuus nähdään vuorovaikutuksessa, kielessä ja sosiaalisissa käytännöissä tuotettuna (Berger & Luckmann 1994; Gergen 1994). Kieli ei tässä mielessä viittaa vain puhuttuun ja kirjoitettuun kieleen, vaan myös kuvat ja erilaiset merkitysrakenteet ovat kielellisiä käytäntöjä, jotka rakentavat sosiaalista todellisuutta. Kielen merkitys ihmisen itseymmärryksen muotoutumisessa on keskeinen, mutta kielellisiä tarinoita, kuten minäkuvauksia ja identiteettiä, tulisi tarkastella osana reaalista elämää kokonaisuudessaan huomioiden myös niiden kokemuksellinen ja materiaallinen puoli (vrt. Hänninen 1999, 14-15).

Olen antanut tutkimuskohteelleni yleisnimen ”lasten ulkonäköruumiillisuus”. Ulkonäköruumiillisuudella tarkoitan niiden sosiaalisten suhteiden ja materiaalien käytäntöjen joukkoa, jonka puitteissa tyttöjen ja poikien kokemus omasta ruumiistaan ja ulkonäöstään merkityksellistyy. Näihin suhteisiin sisältyvät erilaiset ulkonäköä määrittävät *toiset*. Ruumiillisen identiteetin käsite on työni teoreettinen ja metodologinen työkalu, jonka avulla lähestyn tutkimuskohdettani ja pyrin pääsemään kiinni nuoren ruumiin merkityksiin.

Lasten ulkonäköruumiillisuus on tutkimuskohteena moniulotteinen. Siinä kytkeytyvät erotamattomasti niin eletty ja tunnettu kokemus itsestä kuin toiminta sekä ulkonäön jaetut, sukupuolittuneet merkitykset ja käytännötkin. Siksi ammennan myös teoreettisia aineksia työhöni usealta suunnalta; yhdistän toimijakeskeistä, sosiaaliskonstruktionistista ja post-strukturalistista lähestymistapaa. Hyödynnän lasten ulkonäköruumiillisuuteen kohdistuvasa tarkastelussani uuden lapsuudentutkimuksen, nais- ja tyttö tutkimuksen sekä kulttuurin-

tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ja keskusteluja toimijuudesta, identiteetistä ja ruumiillisuudesta sekä kulttuurin – erityisesti naisruumiin – seksualisaatiosta.

Näitä keskusteluja soveltaessani kehitän tulkintaa, jolla olisi herkkyyttä huomioida lapset toimijoina ja sosiaalisen todellisuuden rakentajina, mutta myös alttiina kulttuurisille vaikutuksille. Inequal Childhood -projektin painotus on ollut lasten kokemuksissa ja määritelmässä itsestään sen sijaan, että lasta koskevia asioita olisi kysytty vanhemmilta tai muilta kasvattajilta. Tämän päivän lapsuuden ja siihen liittyvien ongelmien ymmärtämiseksi on kuitenkin tärkeää tutkia kriittisesti myös yhteiskunnan ja kulttuurisen ilmapiirin tarjoamia edellytyksiä (hyvän) lapsuuden toteutumiselle.

Käsitykset ruumiista ja ulkonäöstä tuotetaan aina sidoksissa aikaan ja paikkaan, tiettyyn sosiokulttuuriseen ja taloudelliseen tilanteeseen. Muoti ja sen myötä tyylit, joilla lastenkin ulkonäkökäytäntöihin on suuri vaikutus, vaihtuvat nopeasti. Se, mikä esimerkiksi lasten pukeutumisessa oli vuosi sitten aineistoa kerätessäni yleinen trendi, ei todennäköisesti enää tänä päivänä ole kovinkaan ajankohtaista. Lähestyn tutkimusaiheittani siinä mielessä ”ajattomasti”, että hahmottelen kulttuurista taustaa vasten myös kokonaisvaltaisempia, hetkellisten muoti-ilmiöiden ulkopuolelle ulottuvia edellytyksiä lasten ulkonäköruumiillisuuden tulkinnoille.

1.4 Työn rakenne: lukuohje

Työni voi jakaa karkeasti kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa (luvut 2, 3 ja 4) keskityn hahmottelemaan teoreettista viitekehystä ja tarkennan kysymyksenasetteluni kannalta keskeisiä käsitteitä. Toinen osa (luvut 5 ja 6) on empiirinen. Tässä osassa käyn läpi empiiristä tutkimusprosessia; esittelen käyttämäni aineistot, kerron niiden muotoutumisesta sekä analysoin jokaisen niistä erikseen. Kolmas ja viimeinen osa (luvut 7 ja 8) kokoaa yhteen teorian ja empirian. Palaan siinä työn ensimmäisessä osassa esittämiini keskusteluihin ja suhteutan niitä empiirisessä tarkastelussa muodostuneeseen kuvaan lasten ulkonäköruumiillisuudesta.

Luvussa 2 paikannan työtäni lapsuuden tutkimuksen kentälle. Määrittelen tutkimukseni ”lapsen” ja pohdin lyhyesti lapsuuden yhteiskunnallista kehystä ja kulttuurista tilaa (2.1). Seuraavaksi kerron työni sijoittumisesta uuden lapsuuden tutkimuksen ja ruumiillisuuden tutkimuksen toimijakeskeiseen näkökulmaan sekä Inequal Childhood -projektin teoreettiseen viitekehyksen. Samalla tarkennan työni näkökulman huomioimaan sekä lasten aktiivi-

sen toimijuuden että erityisen herkkyyden ruumiillisen identiteetin neuvotteluissa (2.2). Lopuksi viitataan mediakulttuuriin lapsuuden kehyksenä ja ”uutena” sosiaalistajana (2.3).

Luku 3 esittelee tutkimukseni kannalta keskeiset käsitteet. Lähdän liikkeelle siitä, kuinka ymmärrän minän, identiteetin ja subjektiviteetin käsitteet ja niiden suhteen työssäni (3.1), tarkennan identiteetin käsitettä lapsuuteen erityisenä, aikuisuudesta erilaisena kehitysvaiheena (3.2), määrittelen ruumiillisen identiteetin kohtaamispaikaksi, jossa ruumiillista minäkokemusta, arkisia elämismailmoja ja yhteisöllisiä määritelmiä neuvotellaan (3.3), sekä pohdin lopuksi ruumiin diskursiivista määrittymistä yhteiskunnassa (3.4).

Luku 4 keskittyy minuuden toteutumiseen ulkonäön kautta. Avaan keskustelua kohti minuuden estetisoitumista – kulutuksen ja tyylien merkitystä nyky-yhteiskunnassa identiteetin ja ruumiin jäsentäjinä (4.1) sekä pohdin (varhais)nuoruusikää ja sukupuolta ulkonäköruumiin määrittäjinä (4.2).

Luku 5 toimii siirtymävaiheena teoriasta empiriaan. Siinä esittelen kolme aineistoani: Inequal Childhood -projektin kvantitatiivisen aineiston, neljäsluokkalaisten keräämäni kirjoitelma-aineiston sekä seitsemäsluokkalaisten tyttöjen kanssa käydyt haastattelukeskustelut ulkonäön merkityksistä. Kerron aineistojen keräämisestä ja niiden muodostumiseen vaikuttaneista tekijöistä (5.1), monimenetelmäisyydestä tutkimukseni lähestymistapana sekä siitä, miten, ja mistä näkökulmasta aineistoja luen ja analysoin (5.2). Lopuksi pohdin vielä tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä (5.3) ja palaan tarkentamaan tutkimuskysymykseni ennen siirtymistä analyysilukuihin (5.4).

Luku 6 etenee empiirisen aineiston ehdoilla ja jakaantuu kolmeen alalukuun. Luvussa 6.1 esittelen ulkonäkö-muuttujan analyysin Inequal Childhood -projektin kvantitatiivisesta aineistosta, luvussa 6.2 analysoin ulkonäkökäsityksiä neljäsluokkalaisten tyttöjen ja poikien kirjoituksissa, ja luvussa 6.3 esittelen kuvailevan ja tulkitsevan analyysin kautta seitsemäsluokkalaisten tyttöjen haastatteluja ja niissä ulkonäölle annettuja merkityksiä. Näissä luvuissa nostan aineistosta esiin havainnollisia esimerkkejä ja asetan ne vuoropuheluun käsitteiden ja metodologisten kysymysten kanssa.

Luvussa 7 palaan jälleen teoriaan ja niputan yhteen empiirisessä analyysiluvussa erittelemiäni johtolankoja; kysyn, kyseenalaistan ja esitän tulkintoja. Esitän myös, että lapsuuden symbolisesta kuormittumisesta, latautumisesta ristiriitaisilla ja painostavillakin kulttuuriteollisuuden sisällöillä, huolimatta lapset neuvottelevat ruumiillista identiteettiään edelleen-

kin paljolti läheisissä vuorovaikutussuhteissaan. Näissä suhteissa, ulkonäköön liittyvien kokemusten muotoutumisessa, vanhempien ja kavereiden merkitys korostuvat. Erityisesti ikätoverit muodostavat kriittisen vertaisryhmän, jonka piirissä kulttuuristen mallien ja oman ulkonäkökokemuksen vuoropuhelua käydään. Koulu on näiden neuvottelujen keskeinen areena.

Loppuluku 8. toimii yhteenvedona tutkimuksen päälinjoista ja tutkimusprosessin herättämistä kysymyksistä – myös niistä, jotka jäivät vastaamatta. Pohdin siinä vielä lasten ruumiillisuuden tutkimisen ja tulkitsemisen problematiikkaa ja ehdotan joitain vartenotettavia näkökulmia jatkotutkimukselle. Ja miksipä se ei voisi toimia myös oven avauksena väitöskirjatutkielmaan.

2 Eriarvoistuva lapsuus

Kulttuuriset määrittelyt ohjaavat sitä, miten ymmärrämme lapsuuden. Mitä lapsuus on ja millaisia odotuksia, tunnesisältöjä tai mielikuvia siihen liitetään, on sidoksissa aikaan ja yhteiskuntaan, jossa elämme. Marjatta Bardy (1990, 4) toteaa, että ”lasten kehitys, heidän kokemuksensa ja psykologiansa on sidoksissa arkipäivän sosiaalisiin järjestyksiin ja suhteessa niihin normeihin, joita heille asetetaan. Kun nämä muuttuvat, lapsena oleminenkin muuttuu.” Aikuisuuden muuttuessa epävakaaaksi myös lasten elämästä tulee epävarmaa (Lee 2001).

2.1 Lasten iästä ja lapsuudesta

Työni paikantuu yhteiskuntatieteellisen lapsuuden tutkimuksen kentälle, joka on osa 1980-luvulla alkunsa saanutta kansainvälistä ja monitieteistä ”uuden lapsitutkimuksen” suuntausta. Yhtenäisen lapsikäsitteen sijaan korostetaan lasten ja lapsuuksien moninaisuutta sekä olosuhteiden ja resurssien erilaisuutta. (Bardy & Alanen 1990; Quortrupp 1994). Lapsuus nähdään myös ”kulttuurisena tilana”, monenlaisten risteävien intressien ja niin poliittisen, kasvatuksellisen kuin kaupallisen vallankäytön kenttänä (Giroux 1999; 2000; Cook 2002). Lähtökohtana on ajatus, että lapsuus on ajassa ja paikassa rakentuvaa; sen määritelmät riippuvat paljolti siitä, miten yhteiskunnassa muut elämänvaiheet kuten nuoruus, aikuisuus tai vanhuus määritellään.

Käytän tutkimukseni lapsi-informanteista, 10-13-vuotiaista tytöistä ja pojista nimitystä ”lapsi”, vaikka he monessa suhteessa määrittyvätkin juuri lapsuuden ja nuoruuden rajalla oleviksi. Esimerkiksi elämänkaari- ja kehityspsykologiassa lapsuuden loppuminen asetetaan tavallisesti 12-13 ikävuoteen (ks. esim. Erikson 1969; 1982), ja psykoanalyttisessä teoriassa latenssivaiheeksi kutsuttu noin 6-12-vuoden ikä on lapsuuden ja nuoruuden ”välitila”, joka valmistaa lapsen puberteettiin. Useimmissa institutionaalisissa yhteyksissä ainakin 12-vuotiaita pidetään vielä lapsina ja virallisissa tilastoissa nuoria ovat 14-24-vuotiaat (ks. Lallukka 2003, 111). Näihin iän määritelmiin viitaten erityisesti haastattelemani seitsemäsluokkalaiset tytöt alkavat hyvinkin olla jo nuoruuden kynnyksellä, vaikka ovatkin ”vielä vähän lapsia”. Tiedostaen valitsemani lapsimääritelmän sidonnaisuuden yleiseen (tosin vaihtelevaan) tapaan ymmärtää lapsuus, haluan huomioda, että tutkimukseni lapset itse saattaisivat määritellä itsensä toisin, myös ei-lapsiksi.

Ällä on aina myös subjektiivinen, koettu puolensa. Lallukka (2003) toteaa omassa tutkimuksessaan lasten sosiokulttuurisesta ikätiedosta lasten kiirehtivän pois lapsuudesta jo ala-asteella. Lallukan tutkimuksessa mukana olleiden 6-12-vuotiaiden lasten ikätietoon kuului näkemys, että ”lapsi” määritelmänä ei ole houkutteleva, vaan ladattu puutteellisuudella ja vähempiarvoisuudella. Näkemyksessä kuvastuu ”isoksi tulemisen” halu, mikä puolestaan on yhteydessä länsimaissa vakiintuneeseen tapaan katsoa lapsuutta tulevaisuuden kautta. ”Isoksi tuleminen” on ikään kuin erilaisten kehitystehtävien sarja, jolla lapsille asetetaan suoranainen kehitysvellisuus. (mt., 111, 161-163.)

Lapsuus on yleisesti nähty vaiheena, jolloin ihminen on heikko, riippuvainen ja epäpätevä. Lasten mahdollisuus taloudellisiin resursseihin on rajattu ja heidät on suljettu poliittisen päätöksenteon ulkopuolelle. Lapsuutta on kaikin puolin totuttu hahmottamaan aikuisuuden kautta, kehityksenä kohti ”täysipainoista yhteiskunnan jäsenyyttä”. (Lee 2001, Alanen & Bardy ym. 1990; Lahikainen 2001.) Viime vuosikymmeninä käsitys lapsuudesta on kuitenkin muuttunut merkittävästi ja lapsuutta on alettu arvostaa omana itsenäisenä vaiheena ihmisen elämässä, ei vain valmistautumisena aikuisuuteen. Samalla ymmärretään, että vaikka lapsi on riippuvainen perheensä ja aikuisten tuesta, hän on silti yksilö, jolla on omat tarpeensa, toiveensa ja oikeutensa. (Quortrupp ym. 1994.)

Muuttuneet käsitykset lapsista ovat yhteydessä niin aikuisuutta kuin lapsuuttakin määrittävien yhteiskunnallisten ehtojen muuttumiseen. Kiihkeässä rytmisessä teknologisoituva yhteiskunta tarvitsee nopeasti, tehokasta ja kyvykästä työvoimaa kehityksensä turvaamiseksi.

Lapsuuden maisemassa 1990-luvulla tapahtunut muutos näkyykin laajalti juuri siinä, että verrattuna 1970- ja 1980-luvun lapsiin on tämän päivän lasten yhteiskunnallinen merkitys kuluttajina ja tulevana työvoimana korostunut (Bardy ym. 2001; Järventie 2001; 2003 ym.). Lasten intressit ja hyvän lapsuuden tarpeet jäävät helposti jalkoihin, kun halutaan turvata yhteiskunnan uusintaminen – varmistaa työntekijöiden ja veronmaksajien saatavuus tulevaisuudessakin. Esimerkiksi koulutuspaineeet kohdistuvat lisääntyvästi lapsiin ja nuoriin, kun opetussisältöihin vaikutetaan talouden ja työmarkkinoiden tarpeiden suuntaisesti. (Järventie 2001, 119; 2003; Bardy ym. 2001.)

Jälkitekollista, myöhäismodernia yhteiskuntaa luonnehtii kehitys, jossa ikäkausien rajat ovat käyneet häilyväisemmiksi ja ikävaiheiden sisäinen heterogeenisyys on lisääntynyt (esim. Aapola 1999; Kuure ym. 2002). Lapsuus lyhenee ja nuoruus ”venyy” samalla kun niiden rajat hämärtyvät (Postman 1985; Ziehe 1991). Lapsuuden lyhenemisen ohella puhutaan ”nuoruuden pidentymisestä” ja muuttumisesta koko elämänsäkulun normiksi, ”aikuisuuden himmenemisestä” (Hoikkala 1993). On myös esitetty, ettei kronologinen ikä ole ihmisen määrittäjänä yhtä keskeinen kuin aiemmin, kun elämäntyylit, kulutustottumukset ja harrastukset valtaavat tilaa uusina identiteetin muokkaajana (Ziehe 1991; ks. myös Lallukka 2003). Nykyajan lapsille, on tarjolla niin valtava määrä erilaisia identiteettimalleja, että esimerkiksi Thompsonin (1995, 216) mukaan voidaan puhua suorastaan symbolisesta ylikuormituksesta (vrt. Hänninen 1999, 40).

Lapsuus onkin monessa mielessä symbolisen ja kaupallisen vallankäytön kenttä (ks. Cook 2002). Muodin ja markkinoiden kohderyhmiä haetaan yhä nuoremmista lapsista eikä juurikaan ole alueita, joilla lasta ei tavoitettaisi kuluttajana (Järventie 2003, 168). Tässä keskustelussa yksi näkyvä huolenaihe on ollut ruumiillisen identiteetin työstämisen ja siihen liittyvän kulutuksen varhaistuminen. Nuorten kulutustottumuksiin perehtynyt Wilska (2001, 68-69) toteaa 1990-luvun alun nuoruuden katoamista koskevan keskustelun vaihtuneen osin populistiseksi ja moralisoivaksikin ”lapsuutta ei ole”-keskusteluksi, kun kulutusyhteiskunnan paineet ovat yhä enemmän kohdistuneet lapsuuteen. Oma tyyli pukeutumisessa ja kulutuksessa löydetään jo varhain. Myös aikuisille suunnattu viihde ja tietoliikenne ovat yhä helpommin lasten ulottuvilla ja saattavat vetää lapsia fyysisesti ja henkisesti aikuisten maailmaan ennen aikojaan. (mt.) Järventie (2003) näkee kehityksellisestä näkökulmasta ongelmaksi juuri sen, miten lapsuuteen tungetaan tuotteita, tavaroita ja samaistumismalleja, joiden on perinteisesti ajateltu kuuluvan aikuisuuteen.

Tähän liittyy myös jännite lapsuuden viattomuuden ja sitä seksualisoimaan pyrkivän kulttuurin välillä – yleinen huoli ja ahdistus siitä, että lapsuuteen olennaisesti kuuluva viattomuus olisi katoamassa. Lapsuuden on usein nähty edustavan kaikkea sitä, mitä aikuisuuden ei pidä olla, tai lapsuudesta puuttuvan kaikkea sitä, mikä määrittää aikuisuutta. Siksi lapsuutta myös nostalgisesti ihannoidaan ja vaalitaan itseltä menetettynä viattomuutena. (esim. Lahikainen 2001, 36.) Kulutusmarkkinoilla lapsille kuuluva viattomuus viedään seksualisoimalla lapsuus aikuismaailman merkkien ja symbolien avulla (Giroux 2000; Cook 2002; Kaiser & Huun 2002).

Sari Näre (2002) kutsuu 1990-luvulta voimistunutta mielihyvälle viettelevää kulttuurista ilmapiiriä seduktiiviseksi. Lasten kasvua leimaa kulttuurituotteiden tuottama jatkuva intiimien mielikuvien herättely, ja lapset joutuvat kohtaamaan keskenään hyvinkin ristiriitaisia malleja suhteessa ulkonäköön, seksuaalisuuteen ja itsensä esittämiseen. Näreen mukaan julkisuuden intimisoituminen merkitsee mallien yksityiskohtaisempaa, intiimimpää esittelemistä, mikä samalla kasvattaa mallien kirjoa. Ulkoisen kontrollin lieveneminen merkitsee siirtymistä sisäisen kontrollin suuntaan, ja paine itsekontrolliin voi kärjistyneimmillään näkyä esimerkiksi anoreksian ja muiden syömishäiriöiden lisääntymisenä lasten ja nuorten keskuudessa. (mt., 257)

Lasten huonovointisuus ylipäättään on viime vuosikymmenellä kasvanut monilla mittareilla mitattuna psykosomaattisesta oireilusta aborttien kasvuun. Lasten psykososiaalisten ongelmien lisääntyminen ilmentää elämäntapojen muutosta ja perheinstituution eheyden vähittäistä rapautumista, mutta myös sitä, miten yhteiskunnalliset muutokset ovat murtaneet sukupolvien vuorovaikutusta sekä huolenpidon sosiaalisia rakenteita. (Järventie & Sauli 2001; Bardy ym. 2001.)

2.2 Toimijuus ja herkkyys: tutkimuksen näkökulma

Lapsia on tieteellisen tutkimuksen piirissä usein pidetty kykenemättöminä kertomaan luotettavasti ajatuksistaan ja kokemuksistaan. Tästä syystä lasta koskevissa asioissa on kuultu lähinnä vanhempien, muiden kasvattajien ja asiantuntijoiden kertomuksia. Aikuisen tutkijan ja lapsen välinen etäisyys on myös monissa tutkimusyhteyksissä nähty liian suureksi. Sosiaalitieteiden piirissä 1990-luvun alkupuolelta lähtien voimistunut uuden lapsuuden tutkimuksen suuntaus korostaa kuitenkin lasten toimijuutta ja pätevyyttä itseään koskevien asioiden asiantuntijana. Huomiota on alettu kohdistaa moniin aiemmin sivuutettuihin aiheisiin kuten lasten ruumiillisuuteen, kokemuksiin, lasten välisiin eroihin sekä lapsilähtöisten

tutkimusmenetelmien kehittämiseen. (James, Jenks & Prout 2001; Corsaro 1997; James 1993; Lahikainen ym. 1995.)

Uuden lapsitutkimuksen kantava ajatus onkin lapsen huomioiminen yhteiskunnallisena subjektina ja toimijana. Pyrkimyksenä on lasten kokemuksen, toiminnan ja kohtelun esiintuominen lapsi-informanttien kautta. (mm. Jenks & Prout 1990; Alanen & Bardy 1990.) Tärkeä juonne on ollut 1990-luvun eurooppalaisen lapsuuden tutkimuksen kentästä noussut eriarvoisuus-teema (ks. Bardy ym. 1992; Qvortrup ym. 1994; Bardy ym. 2001).

Eriarvoisuus-teeman kautta on lähestytty sitä, miten yhteiskunnalliset suhteet ja rakenteet epävakaaiksi muuttuessaan vaikuttavat myös lasten elämään. Esimerkiksi Suomessa 1990-luvun taloudellisen laman vaikutukset ovat näkyneet selvästi lapsiperheiden asemassa ja lasten hyvinvoinnissa lasten eriarvoisuutta lisäten. Onkin todettu, että samanaikaisesti kun arviolta neljäsosa lapsista voi huonosti ja kärsii vaikeutuvien ongelmien kasaantumisesta, elää toisaalta suuri osa lapsista elinolosuhteiltaan parempaa lapsuutta kuin koskaan aikaisemmin (Järventie 2001, 2003, 157-158; Bardy ym. 2001).

Eriarvoisuus-teeman nousemiseen lapsuuden tutkimuksen kentästä on ollut suuri vaikutus YK:n lapsen oikeuksien sopimuksella, joka ohjaa taustasäännöksenä yhteiskunnan lapsipolitiikkaa ja viranomaisten lapsiin kohdistuvaa toimintaa sekä lastensuojelua. Sopimus velvoittaa sopimusvaltion turvaamaan lapsille 1) osuuden yhteiskunnan voimavaroista (provision), 2) oikeuden osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon (participation) sekä 3) oikeuden yhteiskunnan suojeluun ja huolenpitoon (protection). Lapsen oikeuksien sopimuksesta seuraa tärkeä, tutkimukseenkin valjastettu periaate, jonka mukaan lapsen edun tulee ohjata kaikkea toimintaa, joka koskee lasta. (Vahtola, tulossa; Bardy ym. 1992; YK:n yleissopimus lasten oikeuksista.)

Ulkonäkö- ja kulutuskeskeinen yhteiskunta on monin tavoin eriarvoisuuden leimaama. Hyvällä syyllä voi esittää kysymyksen, kenelle lukuisat elämäntapa- ja kulutusmahdollisuudet ovat olemassa. Kenellä on varaa tyylitellä ja muokata ulkonäköään trendien vaatimassa tahdissa? Mitä, jos ei täytä ”oikeanlaisen” ruumiin vaatimuksia? Oinas (2001, 28) toteaa toimijakeskeisen tutkimuksen olevan kiinnostunut erityisesti ruumiista minän kokemuksena, minuutena, identiteettiprojektina. Ihanteiden, normien ja kokemuksen risteyspaikkoja voidaan eritellä tarkastelemalla omakohtaisia nuoruustarinoita suhteessa yleisiin murrosikään liitettyihin ruumiillisuusdiskursseihin (mt.; ks. myös Aapola 1999).

Ruumiillisuuden tutkimuksessa on pääsääntöisesti keskitytty naisten ja tyttöjen kokemuksiin. Nuorison ruumiillisia käytäntöjä on useimmiten paheksuttu, kun esimerkiksi tytöt käyttävät paljon aikaa ja rahaa ulkonäköön, meikkeihin ja shoppailuun mainosten tarjoamien naisihanteiden johdattamina (Oinas 2001, 28; Ganetz 1995). Kysymyksellä toimijoista on arvosteltu tapaa, jolla sosiaalitutkimuksen näkökulmissa tutkimuksen kohteet helposti yksinkertaistuvat vallankäytön kohteiksi. Tyttö tutkimuksen piirissä on kiinnitetty huomiota siihen, miten ruumiin käytännöt voivat myös rakentaa minuutta. Tytöt kokeilevat mahdollisia identiteettejä eivätkä yksinomaan ole kaupallisen manipuloinnin ja hyväksikäytön uhreja. (Oinas 2001, 28; McRobbie 1991; Ganetz 1995; Näre & Lähteenmaa 1992.)

Viime vuosina on tutkimuksessa alettu kiinnostua myös miehen ruumiista identiteetti projektina samalla, kun sukupuolittuneet ulkonäkönormistot ovat lieventyneet ja rajat pukeutumisen, kulutuksen ja ruumiin muokkaamisen suhteen käyneet häilyväisemmiksi. Miesten näkyvyys populaarikulttuurissa on osaltaan vapauttanut poikia ja miehiä koristautumaan ja muokkaamaan vartaloitaan, mutta toisaalta se on kasvattanut painetta ”sopu suhtaisesti maskuliinisen” vartalon työstämiseen ja itsekontrolliin (ks. Grogan 1999). Ulkoisten normien löystyminen on lisännyt mahdollisuuksia ruumiillisuuden esittämisessä, mutta on samalla voinut kiristää itseen kohdistuvia ”sisäisiä” vaatimuksia (Näre 2002; Oksanen, tulossa; vrt. Siltala 1996, 165-170).

Uutta lapsuudentutkimusta on ajoittain kritisoitu toimijuuden liiallisesta korostamisesta. Kritiikki kohdistuu siihen, miten toimijanäkökulman myötä lapset määrittyvät vastuulliseksi valinnoistaan ja elämänsä tapahtumista liian varhain. Samalla kun korostetaan lasten kyvykkyyttä, toimijuutta ja yksilöllisiä valintoja, unohdetaan helposti lapsen kehityksen erityinen, monessa suhteessa keskeneräinen vaihe. Juha Siltala (1996, 173) toteaaakin, että lasten kompetenttiuden ja toimijuuden korostaminen kaavamaisesti tavalla, joka määrittää heidät ”pieniksi aikuisiksi”, voi kuormittaa lapsia: heiltä saatetaan vaatia entistä enemmän. Tärkeäksi kysymykseksi muodostuukin, kuinka huomioida niin teorioissa kuin lapsipoliittisissa käytännöissä lasten erityisyys toimivina yksilöinä sekä toisaalta lasten herkkyyys ja haavoittuvuus yhteiskunnallisten ehtojen edessä. (Jenks & Prout 1990; Lee 2001.)

Inequal Childhood -projektin teoreettinen viitekehys (Järventie 2001; 2002) toimii väljänä kontekstina työlleni. Näkökulma on lasten toimijuudessa ja määritelmässä itsestään. Projektissa lapsuutta tarkastellaan kolmella tasolla; yhteiskunnallisten instituutioiden (lainsä-

däntö, tiedotusvälineet), elämänpiirien (perhe, koulu) sekä toimijoiden tasolla. Oman työni lähtökohta on se, että tutkimukseeni osallistuneilla informanteilla on tämän päivän lapsena olemisesta sellaista tietoa, jota aikuisilla ei ole. *Lapset* kertovat ulkonäöstään ja ruumiillisuuden merkityksistä oman erityisen yhteiskunnallisen paikkansa avaamasta näkökulmasta, omien kokemustensa ja toimijuutensa kautta (vrt. Lallukka 2003). Identiteettiä neuvotellaan sidoksissa läheisiin *elämänpiireihin* kuten vanhempiin, ystäviin ja koulutovereihin, ja yhteiskunnan instituutioista erityisesti *tiedotusvälineet* tuottavat tarinoita ja kuvastoja, joilla on vaikutusta lasten kokemukseen maailmasta ja itsestään.

Lähestyn lapsuuden ruumiillisuuden merkityksiä ulkonäkökokemusten ja -käytäntöjen kautta monimenetelmäistä tutkimusotetta soveltaen ja kehittäen. Vaikka olenkin työni taustalla kiinnostunut muodin ja mainonnan tarjoamien kuvastojen itsekritiikkiä ja -kontrollia ruokkivasta (kielteisestä) vaikutuksesta lapsiin, en omaksu näkemystä tytöistä tai pojista kulttuuriseen paineeseen mukautuvina uhreina (ks. Oinas 2001). Sen sijaan olen kiinnostunut siitä, miten lapset neuvottelevat ja merkityksellistävät kulttuurisia määritelmiä. Olen halunnut laajentaa tutkimusta siihen suuntaan, jossa tyttöjen käsitysten ohella myös poikien käsitykset omasta ruumiista nousevat tarkastelun kohteeksi.

2.3 Medialapsuus ja uudet sosiaalistajat

Lapsuus on se aika ihmisten elämässä, jolloin jokainen luo itsensä ja toimijuutensa hyödyntäen niitä aineksia, joita yhteiskunnalla ja erityisesti sosiaalisella lähiympäristöllä on tarjota (Järventie 2001). Lapsuudessa ja nuoruudessa ihmisen on tuotettava itsensä omaksi erityiseksi yksilökseen sekä yhteiskunnalliseksi toimijaksi. Steven Morch (1991) määrittelee nuoruuden sosiaalisesti individualisaatioksi; se on sosiaalisten ehtojen yksilöllistä toteuttamista, mikä tapahtuu sidoksissa ryhmiin (ref. Näre 1992a, 13). Yksilöityminen edellyttääkin aina sekä erillisyyttä että yhteyttä toisiin, kuten vanhempiin ja ikätovereihin (Näre 2002, 252).

Lasten kasvamiseen yhteiskunnan jäseniksi viitataan sosialisointikäsityksellä (esim. Eskola 1982). Sosialisointi on vakiintunut tarkoittamaan kulttuurissa vallitsevien todellisuusjäsenysten, niin tiedollisten kuin tunnepitoisten koodien, tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja roolien siirtämistä sukupolvelta toiselle kasvatuksen ja kommunikaation välityksellä. Alanen (1986, 72) tähdentää, että sosialisointi on kollektiivinen, yhteiskunnallinen prosessi, jolloin huomio kiinnittyy ennen kaikkea sosiaaliseen interaktioon – sekä sosialisointituloksiin että sen ehtoihin. (ks. Näre 1992a, 14.) Nykyään kulttuurin välittyminen

tapahtuu huomattavasti vastavuoroisemmin kuin aikaisemmin, ja myös vanhemmilla on paljon opittavaa lapsiltaan.

Koulu ja perhe on useimmiten määritelty lasten tärkeimmiksi sosiaalistajiksi. Myös Inequal Childhood -projektin viitekehyksessä ne ovat lapsen elämismaailmat, joista ollaan ensisijaisesti kiinnostuneita. Samalla kun yhteiskuntakehityksen myötä perinteiset sosiaalistumismallit ovat menettäneet pakottavaa otettaan, on niin sanottujen vapaiden tilojen – aikuisten suorasta valvonnasta vapaiden toimintaympäristöjen – kuten median, kaveripiirin ja erilaisten pienyhteisöjen, merkitys sosiaalistajina korostunut (Ziehe 1991). Kouluikäisen lapsen ruumiillisen identiteetin muotoutumisessa ja ulkonäköön liittyvissä neuvotteluissa ikäoveriryhmän ja median ruokkimien fantasioiden merkitys erityisesti korostuu.

Siinä missä vanhempien ja perinteisten sosiaalistajien vaikutuksen voi ainakin osittain nähdä kaventuneen, valta vaikuttaa lapsen todellisuusjäsenyyksiin on siirtynyt enenevässä määrin myös fiktiivistä aineistoa pursuavalle, joskin aikuisten luomalle, mediamaailmalle. Boëthius (1995) toteaa sorrutun suoranaisiin ”moraalisiin paniikkeihin”, kun on korostettu lasten suurta vastuuta omien todellisuuskäsitystensä jäsentämisessä ja henkilökohtaisen vuorovaikutuksen puutetta mediasuhteessa (ks. myös Ziehe 1991). Mediasisältöjen omaksumisessa ja niihin suhtautumisessa korostuukin lapsen läheisten vuorovaikutusympäristöjen merkitys. Erityisesti vanhempien rooli keskustelijoina ja kriittisen medialukutaidon opettajina on tärkeä. (esim. Sintonen 2002.)

Kulttuurituotteet välittävät sosialisointia sisältöjä, paitsi kognitiivisesti, kuten välittämällä kulttuurin päämääriä, arvoja, normeja ja käyttäytymismalleja, myös emotionaalisesti ja erilaisten fantasioiden välityksellä (Näre 1992a, 15). Kulttuurin voikin olettaa sisäistyvän sitä tehokkaammin, mitä voimakkaampia tunne-elämyksiä se synnyttää (ks. esim. Näre 2002). Ziehe (1991, 27) on kirjoittanut siitä, miten medioiden tarjontatulva vapauttaa meissä ”näkyjen, unelmien ja fantasioiden purkauksia” ja synnyttää siten mahdollisuustietoisuuden. Kulttuurinen vapautuminen ei kuitenkaan merkitse vapauden lisääntymistä sinänsä, vaan ”toiminnallista fiktiivisyyttä” eli laajenemista siinä mitä ihmiset voivat elämältään odottaa, osaavat unelmoida ja keksivät kaipauksiensa kohteeksi. (ref. Hoikkala 1998, 153.)

Hänninen (1999, 39) viittaa tarinoiden kulttuuriseen kehitykseen pohtiessaan, miten ihmiset jäsentävät omia elämäntarinoitaan niiden avulla. Keskeisiksi ”tarinoiden” kertomisen ja esittämisen väyliksi muodostuneille uusille esitysmuodoille on ominaista todentuntuisuus

ja elämysvoimaisuus, samoin toden ja fiktion sekoittuminen. Televisiosarjojen henkilöitä pidetään todellisina, mutta toisaalta todellista sotaa voidaan pitää ikään kuin tv-ohjelmana (Hietala 1993 ref. Hänninen 1999, 39; Hietala 1999, 249-252). Kyseenalaisia eläytymiskohteita ja tarinallisia malleja voi löytää esimerkiksi suuren suosion saavuttaneista tosi-tv-ohjelmista, joissa seurataan ”tavallisten ihmisten” ponnistelua erilaisissa ihmissuhdepeleissä ja kykyjen medioissa. Kovaan kilpailuun ja julkiseen nöyryytykseen paljolti perustuvissa formaateissa katsoja otetaan mukaan osaksi ”yhteistä kokemusta”. Katsojat saavat paitsi jännittää ja kokea onnistumisen sekä myötähäpeän tunteita, myös itse vaikuttaa ohjelman kulkuun äänestämällä ja tuomioitaan jakamalla. (ks. Oksanen, tulossa.)

Hietalaan (1999, 252) viitaten voisikin kysyä, millaisesta kulttuurisesta tunneilmastosta ja kulttuurin tiedostamattomista emootioista kertovat aikamme seksiä, kilpailuhenkeä ja julkista nöyryytystä ilmoille suoltavat mediasisällöt? Millaisia tarinallisia malleja mediasisällöt tarjoavat vaikkapa lasten hyödynnettäväksi näiden omissa minäkertomuksissa?

Näre (1999, 287-290) viittaa julkisuuden intimisoitumisella prosessiin, jossa intiimin elämän, seksin ja tunteiden käsittely on työntynyt tiedotusvälineiden kautta kohti valtavirtajulkisuutta. Parisuhde- ja tunnetematikkaan kietoutuvat aiheet ovat vähitellen vallanneet lehdet ja televisio-ohjelmat mainoksista puhumattakaan. ”Se, että lapset oppivat yhä aikaisemmin tunnistamaan ruumiiseen kohdistuvia odotuksia, näyttää käyneen käsi kädessä juuri julkisella alueella tapahtuneen tunteiden ja seksuaalisuuden esittämisen leviämisen kanssa” (Näre 2002).

Manuel Castellsin (1997) mukaan informaationaalistumisella, verkostoitumisella ja globalisoitumisella on suuri merkitys ihmisten elämän muutoksessa. Yhteiskunnalliset suhteet murtuessaan ja muuttuessaan yhä välittyneemmiksi vaikuttavat myös ihmisten välisiin sosiaalisiin suhteisiin. (Järventie 2001, 119; Blom 2001.) Samalla kun globaalit kulutusmarkkinat tunkeutuvat yhä syvemmälle lapsuuteen, on mediasta tullut entistä keskeisemmin lasten arkea jäsentävä uusi kasvattaja. Siinä missä aikuisuus, myös lapsuus on medioitunut. Lasten kokemukset ovat muuttuneet mediavälitteisiksi arkisten elämismaailmojen kietoutuessa tavalla tai toisella erilaisiin median muotoihin: television ja videoiden katseluun, pelien pelaamiseen, netissä surffailuun ja chattailuun. (ks. Herkman 2001; Suoranta ym. 2001.) Mediasta onkin tullut eräänlainen tietoa, viihdykettä ja kommunikointimahdollisuuksia tarjoava sosiaalinen syli nykyajan lapsille.

3 Minä, minuuden mallit ja ruumiillinen identiteetti

Edellä olen hahmotellut kulttuurista taustaa, jota vasten tämän päivän lasten kasvamista yhteiskunnan jäseniksi(-nä) on tarkasteltava. Sosiaalipsykologiassa yksi keskeinen tavoite on yksilön ja yhteiskunnan – erityisesti sen ideologisen arvo- ja normiyhteisyyden – kohtaamisten tutkiminen. Tällöin kiinnostavaksi kysymykseksi määrittyy se, miten yksilö voi samanaikaisesti olla sekä kulttuurin tuottama että kulttuurin tuottaja. (ks. Eskola 1982, 31-33.) Seuraavassa kahdessa pääluvussa (luvut 3 ja 4) hahmottelen niitä teoreettisia keskusteluja ja käsitteitä, jotka ovat keskeisellä sijalla tutkiessani lasten ruumiillista identiteettiä ja suhdetta ulkonäköön media- ja kulutuskeskeisen yhteiskuntamme kontekstissa.

3.1 Minä – identiteetti – subjektiviteetti

Identiteetti on keskeinen käsite pohdittaessa, kuinka yhteiskunnallinen tulee osaksi yksityistä ja päinvastoin. Identiteetin käsitettä on eri tieteenalojen piirissä käytetty ja tulkittu mitä moninaisimmin tavoin. Tässä yhteydessä en lähde erilaisia identiteettikeskusteluja erittelemään, vaan keskityn kuvaamaan sitä, kuinka itse ymmärrän identiteetin ja subjektiviteetin käsitteet työssäni.

Käytän käsitteitä identiteetti ja subjektiviteetti kuvaamaan toimivan minän kahta käsitteellisesti erotettavissa olevaa puolta: subjektiviteetti ja identiteetti ovat jotain mitä toimivalla minällä on. Subjektiviteetti on ikään kuin yksilön minuus, jossa minän henkilökohtainen tietoinen ja tiedostamaton kokemushistoria limittyvät. Se on prosessinomainen, muuttuvissa tilanteissa ja keskusteluissa muotoutuva, eletty ja tunnettu – ruumiillinen – kokemus itsestä (vrt. Ronkainen 1999; Oksanen 2001). Identiteetin käsite on työssäni keskeisemmällä sijalla ja viittaa sillä minän tietoiseen, kielellisesti ilmaistavaan muotoon. Koska identiteetti on kielellisesti tuotettu ja ajateltu (myös kerrottavissa oleva) itsen määritelmä, se on myös altis tavoitteellisille muokkausprojekteille (Giddens 1991; Järventie 2001).

Identiteettiin voidaan vaikuttaa sosiaalisella painostuksella, mainonnalla ja ideologisella muokkauksella (vrt. Althusser 1984) ja se on herkkä kulttuurisille vaikutteille kuten muodille ja ryhmänormeille. Identiteetti edustaakin usein sitä, mihin Mead (1962) viittaa käsitteellä ”Me”, joka tarkoittaa toisten ihmisten odotuksiin mukautuvaa minän puolta erotuksena minän toisesta puolesta, jota hän nimittää käsitteellä ”I”. (Järventie 2001, 118.) Identi-

teettiä määrittääkin paitsi se, mitä ajattelen tai toivon itsestäni, myös se, mitä millainen ajattelen ja toivon olevani muille ihmisille (Harré 1998).

Harré (1983) erottaa toisistaan sosiaalisen ja persoonallisen identiteettiprojektin, jotka muovaavat toisiaan jatkuvasti. Sosiaalinen identiteetti projekti viittaa siihen, että yksilö pyrkii saavuttamaan tunnustetun ja arvostetun aseman yhteisössään. Tämä edellyttää julkis-kollektiiviselle alueelle sijoittuvan yhteisön sosiaalisen perimän sisäistämistä sekä muiden yhteisön jäsenten vakuuttamista omasta kelpoisuudestaan ja arvostaan. Persoonallinen identiteetti projekti puolestaan tarkoittaa sitä, että yksilö rakentaa omaa erityisyyttään ja ainutlaatuisuuttaan identiteetin sisällä. Yksilö ei pelkää omaa sosiaalista ainesta, vaan hän pyrkii erottumaan muista yhteisön jäsenistä omana erityisenä olentonaan. (Ylijoki 2001, 241.) Harrén mukaan individualistisuutta korostavassa kulttuurissa ihmisiltä odotetaan, että he tuovat esiin omaa yksilöllisyyttään ja muista erottuvaa persoonallista identiteettiään (mt.).

Harrén (1983) mukaan identiteetti on julkinen myös siinä mielessä, että se on ”esitettävä”. Vakuuttaaksemme itsemme tarvitsemme myös muiden reaktiot ja hyväksynnän esittämällemme minuudelle. Siten identiteetit ovat vuorovaikutuksessa neuvoteltuja ja vahvistettuja. (Ronkainen 1999, 75.) Identiteetti on ikään kuin tarina eli narratiivi, jonka ihminen konstruoi ja kertoo itsestään toisille (Hänninen 1999, 13-72). Kerrottua identiteettiä määrittää kuitenkin aina henkilökohtaisesti koettu, subjektiivinen puoli, joka voi olla tietoinen tai tiedostamaton. Tämä minuus kytkeytyy ihmisen aikaan ja paikkaan sidottuun ruumiillisuuteen ja ainutkertaiseen näkökulmaan (Harré 1998).

Ronkaisen (1999, 31-55) mukaan subjektiviteetin käsite kuvaa subjektina olemisen omakohtaista ja elettyä ja kokemuksellista puolta eli sitä, mikä sosiaalisessa koetaan yksityiseksi. Subjektiviteetissa on kyse eletystä prosessista. Kuitenkaan kaikkea elämässä ei koeta subjektiivisesti, kaikki tapahtumat eivät ole toimijalle merkityksellisiä eivätkä siten muodostu osaksi subjektiivista kokemushistoriaa (Ronkainen 1999, 76). Subjektiviteetit muotoutuvat tavoissa, joilla yksilö antaa merkityksen itselleen, toisille ja maailmalle. Ne ilmenevät tyylinä, orientaationa ja arvostuksina kiinnittymisessä ja kiintymisessä eri elämäalueilla. (mt.)

Naiseksi tai mieheksi kasvamisessa on kyse myös itsen sijoittamisesta toimijalle kulttuuris- sa tarjolla oleviin asemiin (subjektipositiot). Subjektiviteettia määrittää toiminnallinen suhde maailmaan ja toimintaa puolestaan määrittää sukupuolittunut subjektiviteetti. Tytöille ja pojille ovat yhteiskunnassa tarjolla erilaiset subjektipositiot – tavat olla nuori nainen

tai mies. Kyse on kuitenkin muustakin kuin sijoittautumisesta ja paikantumisesta yhteiskunnallisiin asemiin (ks. Oksanen2001b). Kasvaminen on ennen kaikkea myös fyysinen, materiaallinen ja emotionaalinen prosessi (Davies 1989, Young 1989, Ronkainen 1999).

Ruumiin merkityksellistymisen kannalta kiinnostava on toiminnanpsykologian väite, että jokainen merkityksellinen teko rakentaa henkilön subjektiviteettia jollain tavoin (Ronkainen 1999, 52). Hännisen (1989, 26-27) mukaan toiminta on merkityksellistä sekä toimijan kannalta että yleisemmin kulttuurisesti, ja nämä merkitykset voivat olla ristiriidassa keskenään. Vygotsky erottaa toisistaan toiminnan merkityksen, jolla hän viittaa yleisempiin kulttuuriin ja jaettuihin merkityksiin, ja toiminnan mielen eli toiminnan merkityksen, joka perustuu henkilön yksilöhistoriaan ja erityisiin häneen liittyviin tilannesidonnaisiin tavoitteisiin. (Ronkainen 1999, 52.) Lasten ruumiillisuuden yhteydessä ajattelen tämän tarkoittavan sitä, että toiminta on yhtäältä merkityksellistä henkilölle itselleen hänen persoonallisen identiteettiprojektinsa kannalta, sekä toisaalta sosiaalisen identiteettiprojektin ja yhteisöllisten ruumiin määritelmien kannalta.

Ronkainen kirjoittaa Giddensiin (1991) viitaten, että toimintaan sisältyy merkityksiä, jotka eivät koskaan jäsenny toimijan diskursiivisen (kielellisen) tietoisuuden tasolle, mutta ne kuitenkin rakentavat henkilön subjektiviteettia tai identiteettiä tietynlaiseksi. Henkilö tulee näin kehittäneeksi ominaisuuksiaan, taitojaan ja arvomaailmaansa tiedostamattaan tai huomaamattaan (Bourdieu 1977, 79 ref. Ronkainen 1999, 52-53). Osittain kyse on siis Bourdieun habituksesta, ruumiillistuneesta tiedosta, jonka syntyprosessi on ikään kuin unohtunut (mt.; Boudieu & Wacquant 1995, 155-167).

Miten sitten identiteetti muotoutuu lapsuudessa ja varhaisessa nuoruudessa? Kuinka lapsen subjektiviteetti – eletty kokemushistoria – eroaa aikuisen vastaavasta, ja millaisia erilaisia ehtoja tämä asettaa keskustelulle identiteetin luonteesta? Nuoruudessa vasta opimme ja ”opettelemme” kulttuurin tarjoamia välineitä jäsentää itseämme.

3.2 Identiteetti lapsuudessa

Lapsuus on se aika ihmisten elämässä, jolloin jokainen luo itsensä ja toimijuutensa hyödyntäen aineksia, joita yhteiskunnalla ja erityisesti sosiaalisella lähiympäristöllä on tarjota. Identiteetti on eräänlainen välittävä linkki, jonka kautta yhteiskunta voi säädellä ihmisten halun dynamiikkaa ja ylettyä tiettyjen välitysprosessien kautta vaikuttamaan ihmisten toimintaan ja kokemusmaailmaan. (Järventie 2001; 2003, 169.) (Varhais)nuoruudessa minähanteet muuttuvat voimakkaimmin, minkä vuoksi kulttuuristen kuvastojen ja pienyhteisö-

jen vaikutuksia identiteettiin on mielekästä tutkia juuri silloin. Eriksonin (1982, 263) mukaan nuoruus on lapsuuden minäkehityksen vaiheita integroivaa identiteetin rakentumisen aikaa, jolloin minäidentiteetin tulisi ankkuroitua kulttuuri-identiteettiin. (ks. Näre 1992a, 16.)

Nykyään lasten identiteetti on organisoidumman ja kattavamman yhteiskunnallisen muokkauskoneiston kohteena enemmän kuin koskaan ennen (Järventie 2001, 118). Muoti, media ja tavaramailma toimivat sosiaalisena sylinä yhteiskuntaan kasvaville lapsille, mutta minkälaisia eväitä jatkuva muutos ja merkkien kaaos tarjoaa kokemukselle itsestä? Millaisia identiteettejä lapset rakentavat pystyäkseen joustavasti sukuloimaan yhteiskunnan vaatimusten, omien halujen ja tarpeiden sekä ulkopuolelta tulevien mallien ristipaineessa?

Kehityspsykologisesta näkökulmasta ihmisen elämänkaarta tutkinut Erikson (1968) painottaa ympäristön merkitystä yksilön kehityksessä. Eheän identiteetin muodostumiseksi yksilön on löydettävä sopusointu identiteettinsä subjektiivisen puolen, oman minäkäsityksensä, ja sen objektiivisen puolen eli toisten saaman käsityksen kanssa. Erityisesti lapsuudessa ja nuoruudessa identiteettiä tuotetaan identifikaatioiden, samastumisien välityksellä, joiden kohteena voivat olla erilaiset kulttuuriset kategoriat, esimerkiksi vanhemmat, ikätoverit tai tunteita herättävät idolit. Eriksonin mukaan psyykkisen eheyden edellytyksenä on kyky yhdistää identifikaatiot koherentiksi, kiinteäksi kokonaisuudeksi. (Näre 1992a, 16.)

Vaikka niin aikuiset kuin lapsetkin omilla toimillaan luovat itseään ja elämäänsä ja siksi kantavat niistä toimijoina vastuunsa, yhteiskunnalla on pakottavaa voimaa ihmisiin ja heidän elämäänsä nähden (ks. Järventie 2001). Uudessa yhteiskunnallisessa järjestyksessä vailla sukupolvien vuorovaikutteisen ketjun määrittämiä sosialisointiehtoja (vrt. Ziehe 1991), identiteetin kehitys tapahtuu lähinnä ilman tietoista tavoitteellisuutta (Giddens 1991; Bauman 1996; Järventie 2001, 121).

Kun yhteiskunnalliset suhteet muuttuvat välittyneemmiksi, hajanaisemmiksi ja epävarmemmiksi, myös näkemys eheästä ja pysyvästä identiteetistä kyseenalaistuu. Postmodernit teoreetikot esittävätkin, että identiteetti on yhteiskunnan muutoksen paineissa luotava yhä uudestaan eikä mitään pysyvää minuuden rakennetta siten voi olla (esim. Bauman 1996). Sennetin (1998) mukaan elämän ja ajan katkonaisuus, elämänhallinnan hajoaminen, on uhka aikuisen identiteetin jatkuvuudelle ja lapsen identiteetin luomiselle (Järventie 2001, 122).

Postmodernista identiteettikeskustelusta (esim. Bauman 1996; Kellner 1995) lapset aikuisista erilaisina toimijoina tuntuvat kuitenkin unohtuneen. Identiteetin hajoamista ja fragmentoitumista korostavat näkemykset asettuvat ristiriitaan lapsuuden kehitystä määrittävien ehtojen kanssa. Voiko identiteetti olla vain peliä tai leikkiä kuten esimerkiksi Kellner (1995) esittää, kun käsitys itsestä ja maailmasta on vasta muotoutumassa? Minuus ei voi pienestä pitäen revetä moneen eri suuntaan ja vaeltaa vailla kiinnikkeitä, vaan lapsen on ensin kehitettävä itselleen ”ehea minä” – jokseenkin varma käsitys siitä, mitä minä olen ja mitkä ovat minun olemiseni edellytykset. Katsonkin, että lapsuuden identiteetin problematisoinnissa on paikkansa pysyvyyttä ja eheyttä korostaville kehityspsykologisille näkökulmille. Identiteetti edellyttää kehittyäkseen tietyn perusturvallisuuden ja varmuuden tunteen pystyäkseen suuntautumaan tulevaisuuteen. (ks. Lahikainen 2000; 2001.)

Lähden työssäni ajatuksesta, että lapset ovat lähtökohdiltaan hyvin erilaisessa asemassa kohtaaman kulttuurin vaatimuksia kuin aikuiset. Siinä missä aikuisen jokseenkin vakiintunut identiteetti edelleen kehittyy, hioutuu ja hakee sävyjä, on lapsen keskeneräinen identiteetti vielä hauras ja haavoittuva. Lapset ovat kulttuurisille virtauksille erityisen herkkiä ja tulevat tietoisiksi siitä, millaisia suorituksia heiltä halutaan ja millaisia heidän toivotaan olevan, millaisiksi aikuisiksi kasvavan. Lapset eivät kuitenkaan välttämättä vielä kykene näitä odotuksia tunnistamaan, saati kritisoimaan tai arvioimaan niiden sisältöjä. (Järventie 2003, 169.) Siten ristiriitaisilla ja häiritsevillä seksuaalisilla sisällöillä (ks. Näre 2002), kovilla vaatimuksilla ja kiinnikkeiden puuttumisella voi olla seurauksenaan pysyvät jäljet minuudessa.

Millainen sitten on lapsille kehittyvä käsitys itsestään muutosta ja elämäntapojen runsautta ja fragmentaarisuutta korostavassa ajassa? Identiteetin on sopeuduttava ja vastattava ympäristön muutoksiin, joten se tulee nähdä prosessinomaisena ja jatkuvasti muokkautuvana minuuden rakenteena. Huolimatta siitä, että tämän päivän lapset kasvavat hyvin erilaiseen kulttuuriseen tilanteeseen kuin vanhempansa ja siten todennäköisesti oppivat erilaiset, joustavammat, kulttuuriset lukutavat, ei identiteetti voi kuitenkaan muuttua läpeensä joustavaksi. Lee (2001, 128-135) ehdottaakin ”epäkypsää sosiologiaa” (immature sociology), jossa niin toimijat kuin ruumiit nähdään muuttuvina, hauraina ja haavoittuvina (ks. myös Oinas 2001).

3.3 Ruumiillinen identiteetti minän ja määritelmien kohtaamisena

Ruumiinkuva (body image) on käsite, jolla viitataan ihmisen käsitykseen omasta kehostaan. Itse käytän mieluummin käsitettä ruumiillinen identiteetti tai minäkuva(-us) viittaamaan siihen, kuinka minä määrittyy ruumiin kautta. Rajaan tarkasteluni erityisesti siihen osaan kuvasta, jossa painottuu lasten kokemus ruumiillisesta itsestä suhteessa toisiin sekä tämän kokemuksen luonne kielellisenä, kerrottuna ja niin merkityksiä sisäistäneenä kuin myös niitä tuottavana muotona. *Ruumiillinen identiteetti* on mielestäni käsitteenä ruumiinkuvaa sosiaalisempi, mutta myös lukijaystävällisempi, sillä sana *ruumis* suomen kielessä viittaa sekä elävään että kuolleeseen ruumiiseen, ja sen vaikutelma on siten melko eloton (ks. Palin 1996, 240).

Ymmärrän ruumiillisen identiteetin työssäni lasten itsestään tekemänä määritelmänä, vastauksena kysymykseen ”millainen minä olen ruumiillisena toimijana” (vrt. Järventie 2001). Olen käyttänyt ja käytän synonyymisesti rinnakkain nimityksiä ruumiillinen identiteetti ja ruumiillinen minäkuva. Tutkimukseni kannalta minäkuva on hyödyllinen, koska se assosioi jo sanana ajatukseen, että identiteetti on paitsi käsitys ja ymmärrys itsestä, myös ”kuva”, jonka ihminen välittää – tai jonka hän ajattelee itsestään välittyvän – ulospäin muille ihmisille.

Ruumiillisuus ja ulkonäkö ovat identiteetikysymyksiä erityisesti naisille ja tytöille, mutta yhä enenevässä määrin myös pojille: se, miltä näytän, kertoo kuka minä olen. Pukeutumisellani, ruumiinmuodollani, liikkumisella ja muulla vastaavalla ilmaisen persoonallisuuttani. (Haug ym. 1987, 83 ref. Nykyri 1996.) Mitä olen, mitä haluaisin olla ja mitä minulta odotetaan, ovat ihmisyyden peruskysymyksiä, jotka kytkeytyvät olennaisesti ruumiillisen identiteetin problematiikkaan. Median kyllästävässä yhteiskunnassa lapset joutuvat yhä varhemmin ottamaan kantaa erilaisiin ulkonäköön ja tyyliin liittyviin odotuksiin. Näre ja Oksanen (tulossa) toteavatkin, että tytöt ja pojat törmäävät kulttuurin välittämien odotusten ja kasvattajien edustamien arvojen ristiriitaan yhä nuorempina. Tällöin ei voida sivuuttaa virtualisoituvan – mahdollisuuksia lisäävän – ja visualisoituvan kulttuurin merkitystä kaupallisten ja ruumista välineellistävien arvojen välittäjänä lapselle (mt.).

Lapset oppivat nykyisin jo varhain muotilehdistä, musiikkivideoista ja televisiosarjoista samoin kuin lähiympäristöltään, että ulkonäkö on jotain, mitä voi itse luoda ja muokata. Ajatus palapelin lailla rakennettavasta ulkonäöstä liittyy läheisesti Judith Butlerin (1990)

näkemykseen sukupuolesta esityksenä, samoin Hebdigen (1979) teorioihin alakulttuuristen tyylien luomisesta kollaasina sekä Ziehen (1989) itsetehtävyyden käsitteeseen. (Ganetz 1995, 98.) Kaikki viittaavat nykyaikana yhä yleisempään käsitykseen siitä, että oma identiteetti on muokattavissa ja suunniteltavissa, koska se on itsen tietoinen minäkertomus. Giddensin (1991) mukaan ruumiista on jälkimodernissa yhteiskunnassa tullut identiteetin rakentamisen keskeinen osa. Ruumiin suunnittelu on olennainen osa identiteettiä ja jatkuva kiinnostus ruumiiseen olennainen osa sosiaalista käyttäytymistä. Ruumiillisuus on eräänlainen projekti, joka antaa ihmisille elämän hallinnan tunnetta ja mahdollisuuden toteuttaa itseään. (mt.)

Narratiivisen minäpsykologian piirissä on selvitetty sitä, miten ihminen käyttää kulttuurisesta tarinavarannosta omaksumiaan tarinallisia malleja oman minuutensa ja elämänsä tulkitsemiseen (Hänninen 1999, 18). Esimerkiksi Novitzin (1997) mukaan ”yksilöllisen elämäntarinan tuottamisessa -- on kyse luovasta prosessista, joka toteutuu tietyssä sosiaalisessa kontekstissa ja ammentaa aineksia aiemmasta kulttuurisesta traditiosta” ja Bruner (1991) esittää, että ”taide jäljittelee elämää ja elämä jäljittelee taidetta” (Hänninen 1999, 15).

Miraza Zavalloni (1982) kutsuu yksilön identiteettiprosessiin vaikuttavia kulttuuriympäristöstä välittyviä emotionaalisia elementtejä ja malleja identiteettiprototypeiksi. Niiden todelliset tai kuviteltavissa olevat ominaisuudet ovat pohja ryhmän todellisuutta muovaaville sisällöille, jotka sen jäsenet kokevat itsensä potentiaaleina tai osarakenteina. Samalla ne ilmentävät kollektiivisesti inhimillisen psyyken ulkoistuksia. Erityisesti mediasuhteessa rakentuvien identiteettiprototypeppien avulla ihmiset jäsentävät kuvaa itsestään. Identiteettiprototypeppien sisäistämisen ja ulkoistamisen vuorovaikutusprosessissa myös sukupuoli-identiteetit tuotetaan ja uusinnetaan yhä uudelleen. (Näre 1992a, 16-17.)

Eletty ruumis ja diskursiiviset käytännöt kohtaavat toiminnassa. ”Ruumiillisuus ei vain oleile tietyssä ajassa ja paikassa, vaan toimii ja toiminnallaan kutsuu symbolisen esiin omaksuen merkitykset osaksi subjektiviteettia. Kehollinen toimija tulkitsee, koodaa, tuottaa ja ennen kaikkea tekee symbolisista merkityksistä todellisuutta toimimalla niiden mukaisesti.” (Ronkainen 1999, 61.) Myös Bourdieu (1977) korostaa toiminnan ja symbolisen yhteyttä. Käytännöissä ei ole kyse vain siitä, että henkilö oppii kulttuurin säännöt oppimalla tavat ja rutiinin, vaan siitä, että henkilö ymmärtää sosiaaliset erot kehonsa kautta. Orien-

taatiomme maailmaan pohjaa tähän ruumiillistuneeseen tietoon (Bourdieu 1990, 78 ref. Ronkainen 1999, 61-62; Bourdieu & Wacquant 1995, 155-167).

3.4 Ruumis ja diskursiiviset käytännöt

Foucault'ltä peräisin olevalla diskurssin käsitteellä viitataan yleisesti kulttuurisiin määritelmiin, tekstien, kuvien ja käytäntöjen joukkoihin, joiden avulla sosiaalista todellisuutta tuotetaan, määritellään ja jäsennetään. Diskurssit määrittävät subjektiivista todellisuutta luoden subjektipositioita, joiden kautta subjektin on määriteltävä itseään. Subjektin ja diskurssien suhdetta ei pidä kuitenkaan ymmärtää liian yksioikoisesti. Jo subjekti käsitteenä on kahtalainen: se tarkoittaa sekä erilaisille yhteiskunnallisille suhteille alistettua ("subject-ed") yksilöä että sanan aktiivisessa mielessä toimijaa, joka määrittää niin itseään kuin toimintaansa (Nykyri 1996, 8). Subjekti toimii, mutta samalla hänet myös laitetaan toimimaan (de Lauretis 1986, 10).

Todellisuus muodostuu samanaikaisesti useista ja toisiaan vastaan kamppailevista diskursseista, ja ne, joihin subjekti investoituu, muodostuvat kiinteäksi osaksi hänen subjektiivista todellisuuttaan. Tutkittaessa lasten ruumiillista identiteettiä – sen ehtoja ja edellytyksiä – tulevat erityisen kiinnostavaksi diskurssit, jotka tietyllä hetkellä yhteiskunnassa ja kulttuurissa määrittävät ruumiista. On kuitenkin muistettava, etteivät määrittelyt – olivatpa ne kielteisiä tai myönteisiä – toimi yksin, vaan ovat jatkuvassa muutosliikkeessä toimijoiden ottaessa niitä haltuunsa, kierrättäessä niitä ja mahdollisesti omaksuessa osia niistä omaan identiteettiööhönsä. (Oinas 2001, 23.) Diskurssit eivät "pakota" yksilöitä – edes lapsia – mukautumaan, ajattelemaan tai toimimaan tietyllä, keskenään samalla tavalla, vaan niihin sisältyy myös vastarinnan ja muutoksen mahdollisuus. (ks. Davies & Harré 1990, 46-52; Suoninen 1997, 56-59.)

William Corsaro (1997, 18-27) kuvaa tätä suhdetta käsitteellä "tulkitseva reproduktio" (interpretive reproduction). Käsite pitää sisällään yhteiskunnan rakenteiden ja "kulttuurisesti annetun" olemassaolon ja niiden asettamat rajoitukset, mutta tuo samalla esiin lasten toimijuuden innovatiivisuuden ja luovuuden: he eivät passiivisesti "sisäistä" yhteiskuntaansa ja kulttuuriinsa kuuluvia sääntöjä ja tietoa, vaan aktiivisesti tulkitsevat, käyttävät ja muokkaavat niitä tehden itselleen maailmaa ymmärrettäväksi. (ks. Lallukka 2003, 140.)

Symbolit ovat kulttuuristen merkitysten varasto, joukko kiteytyymiä, joiden välityksellä todellisuutta esitetään. Ne ilmaisevat kulttuurin ideologioita ulottuvuuksia esittäen myös sitä

osaa todellisuudesta, joka halutaan kätkeä ja salata. (vrt. Ronkainen 1999, 62.) Ruumiillisen toimijan minuus tulee kulttuurisen symbolisaation määrittämäksi ja merkitsemäksi tekemisen kautta. Symbolit opitaan ja omaksutaan toimien ja ne luetaan tuntemalla (Ronkainen 1999, 55-56). Tässä mielessä ruumis on ikään kuin tarttumapinta, johon sosiaaliset merkitykset kaivertuvat (mt., 62). Yhteisöllisesti tuotettuina populaarikulttuurin ja tajunta-teollisuuden tuottamat muotikuvat ja idolit voidaan nähdä naisen ja miehen suhteen symbolisena nimittäjänä. Ne sisältävät määritelmällisesti ihmisessä arvokkaina pidettyjä ominaisuuksia. Ihannoiduissa mediakuvin välittyy siten paitsi minäihanteita myös kulttuurin yleisiä arvo- ja normirakenteita. (Näre 1992a, 11.)

de Lauretiksen (1987) mukaan mediat toimivat sukupuoliteknologiana rakentaen ja mahdollistaen oman aikansa sukupuolikuvia ja -asemia. Mediarepresentaatiot ja niiden vastaanotto ovat yksi monista käytänteistä, joissa sukupuolikategorioita tuotetaan, muokataan, kiistetään ja uusinnetaan. Kulttuuristen mies- ja naiskuvien tutkiminen on siten niiden ehtojen tutkimista, joiden puitteissa naisiksi ja miehiksi ruumiillistetut ihmiset itseään merkityksellistävät. Esimerkiksi television, nuortenlehtien tai musiikkivideoiden toimimisessa sukupuoliteknologiana on kyse siitä, millaisia sukupuolen merkityksiä ne mahdollistavat ja asettavat ensisijaiseksi. (Koivunen 1996, 52.) Samalla tavoin toimivat sukupuolen esityksiin kytkeytyvät ulkonäkömäärittelyt, se, mikä (toiminta-)kulttuurissa kulloisenakin ajankohtana mielletään haluttavaksi, tavoiteltavaksi ja sosiaalisesti ”hyväksyttäväksi” tai vastaavasti poikkeavaksi ulkonäöksi.

McRobbien (1991) tutkimus nuorille naisille suunnatuista aikakauslehdistä, 1970-luvun ja 1980-luvun puolivälistä, tarjoaa valaisevan esimerkin kulttuuristen, tyttöyttä määrittelevien diskurssien muutoksesta. Suurin muutos kymmenessä vuodessa koski romanttisten tekstien vähenemistä ja korvautumista muotia ja pop-musiikkia koskevilla jutuilla. Romanttisen tytön kuvan lehdissä korvasi pop-musiikin ja vaatteiden kuluttaja. (McRobbie 1991, 135-186.) Suomalaiset naistutkijat ovat analysoineet *Sinä Minän* ja *Reginan* kaltaisia nuortenlehtiä 1990-luvulta ja 2000-luvulle tultaessa ja todenneet muoti- ja popjuttujen lisääntymisen ja hallitsevuuden myötä myös romanttisten diskurssien muuttuneen enenevässä määrin seksiä korostavaksi (ks. Laukkanen 2001). Naisten (tyttöjen) asema kulttuurisissa kertomuksissa ja kuvituksissa on aiempaa aktiivisempi, seksuaalisempi, jopa hyökkäävä.

4 Ruumis ja ulkonäön kautta toteutuva minuus

Ruumiillistumisen käsitteen avulla tutkitaan kohtaamisia ja suhteita, joissa nuoren ruumis muotoutuu yksilölliseksi ja yhteiskunnalliseksi. Helénin (2000) mukaan tämän hetken ”häilyvän” ruumiillisuuden ja nuoruuden tutkimuksen kirjoja luonnehtivat käsitteet merkityksenanto, valta ja tieto, muokattavuus ja rakentuneisuus, mutta myös subjektiivisuus ja kokemuksellisuus (ref. Oinas 2001, 28). Ruumis on materiaalisuudessaan ja paikallisuudessaan jotain konkreettista vastakohtana sellaisille abstrakteilta tuntuville käsitteille kuin ”oma itse” tai ”minun identiteettini” (Nykyri 1996, 9-10).

4.1 Minuuden estetisoituminen

Nykyajan länsimaista yksilökeskeistä kulutuskulttuuria luonnehtii keskittyminen pintaan. Minää ja ennen kaikkea ruumista vaalitaan sosiaalisen arvostuksen saavuttamiseksi, ja elämässä onnistuminen rinnastuu terveeseen, huoliteltuun ja hyvännäköiseen ruumiiseen. Yleinen viesti on, että ulkonäkösi on jotain, minkä avulla voit päteä niin työssä, vapaa-ajalla kuin seksuaalisuudessa. (Featherstone 1992; Bordo 1993.) Yksilön kohdalla elämän estetisoituminen korostuu tarpeena saavuttaa oma, hyvä ja uskottava tyyli. Minuus on ikään kuin esteettistä muovailuvahaa, josta pitää muotoilla sopiva kokonaisuus kulloistenkin trendien mukaan.

Ruumis pintana

Ruumis on postmodernissa ajattelussa usein nähty pintana, johon kulttuuriset merkitykset piirtyvät tai kirjoittautuvat. Ajatus liittyy läheisesti kulttuurin visualisoitumiseen ja sitä on kehitelty niin feministisessä teorian muodostuksessa, kuin populaarikulttuurin kentällä. Esimerkiksi sukupuoli-identiteettien muotoutumisen ymmärretään tapahtuvan ruumiin pinnalla; arkisissa tilanteissa sukupuoli määritetään ensisijaisesti näköhavainnon perusteella. (Palin 1996, 237.)

Ruumiista on tullut tärkeä työstämisen kohde ja se käsitetään sekä henkilökohtaiseksi resurssiksi että yksilön identiteettiä ilmaisevaksi symboliksi. Ruumiin merkityksen kasvu näkyy myös urbaanin sosiaalisen tilan uudelleenjärjestymisenä, sen näyttämöllistymisenä ja estetisoitumisena. On syntynyt katsomista painottavia julkissosiaalisia tiloja (diskoja, uimarantoja, puistoja ja ostoskeskuksia), jotka korostavat ruumiin esilläoloa ja sen muuttamista ”ulkonäöksi”, tulkittavien merkkien kokoelmaksi. (Nykyri 1996, 9-10; ks. myös Kellner 1995.)

Elämäntavalliset valinnat, meikkaaminen, hiustyyli, seksuaaliset käytännöt ja niihin liittyvä, hyvin pikkutarkkakin seksuaalisesta tyylistä ja mieltymyksistä kertova viestintärepertuaari, ovat merkitysten varantoa, joka tuottaa minuutta (Grosz 1994). ”Ruumistyön”, oman ruumiin muokkaamisen ihanteita vastaavaksi, on todettu lankeavan kulttuurissamme etupäässä naisten tehtäväksi (Bordo 1993; Liimakka 2004).

Sen lisäksi että ruumiin estetisoimisen ja laittautumisen on perinteisesti ajateltu olevan ennen kaikkea miehen katseen ohjaamaa, on se toisaalta ollut naisille kanava oman luovuuden toteuttamiselle. Oma ruumis tarjoaa mahdollisuuden uudistua, sen pinnat areenan, johon tai jolle luoda jotakin. Vaatteet antavat mahdollisuuden muuntautua, olla liikkeessä ja koetella itseään ja kulttuurin antamaa naisen roolia. (Ganetz 1995, 72-73.) Vaatteiden merkityksillä leikkiminen paljastaa sen, että muoti on vain yksi diskurssi, joka pikemminkin määrittelee naiseutta ja seksuaalisuutta kuin heijastaa sitä. Butlerin (1991, 28) mukaan naisen täytyy jatkuvasti esittää naiseutta, mutta muodin avulla sitä voi esittää monin eri tavoin. (ks. Nykyri 1996.)

Uudemmassa feministisessä tutkimuksessa on herätty – ja kiinnostuttu – kysymään, eikö myös miehen ruumis ole pinta, jota työstetään ja jolle kirjoitetaan maskuliinista mieheyttä, tai jonka kautta miehet joutuvat koettelemaan omaa miehen rooliaan. Tai pikemminkin: eivätkö feminiinisyiden ja maskuliinisuuden määritelmät ole hyvin monin eri tavoin omaksuttavissa ja esitettävissä – eivätkö samanlaisuus ja erilaisuus kietoudu lukemattomiksi erilaisiksi vyyhdeiksi, joissa maskuliinisuuden ja feminiinisyiden assosiaatiot eivät sulje toisiaan pois vaan täydentävät toisiaan. (vrt. esim. Connel 1995; Ronkainen 1999.)

Nykyään ruumiin muokkaaminen, koristelemine ja muodin soveltaminen koskee yhä enemmän myös miehiä, ja myös tutkimuksessa kiinnostus miehen ruumiiseen on lisääntynyt huomattavasti. Miehillä ruumistyö kohdistuu mm. lihaksikkaan vartalon tai jopa *kauniin* ulkomuodon tavoitteluun (Grogan 1999; Connel 1995). Värikkäässä nuoriso- ja populaarikulttuurissa niin naisten kuin miesten puoleensavetävyyttä ja kiinnostavuutta lisää se, että he ovat persoonallisen ja ehkä hieman erikoisenkin näköisiä. ”Kun tavallisuus on mittaattomuutta ja persoonallisuus kauneutta, voi omaa puoleensavetävyyttä lisätä tyylien luomisella, muodikkaalla pukeutumisella ja erilaisella koristautumisella”. (Nykyri 1996, 44.) Yhteiskunnassa vallalla olevan nuorekkaan dynaamisuuden ihanne ei ole patsaaksi jähmettynyt kaunis ruumis, vaan ulospäinsuuntautunut aktiivinen ja vauhdikas irrottelija (Ziehe 1989, 24-27 ref. mt.)

Atte Oksanen (2002) kirjoittaa ruumiiden muuttumisesta maisemien kaltaiseksi: ”Ruumismaisemat (body scape) toteutuvat kaavalla: minä olen miltä näytän. ...ruumiista on tehty markkinataulu, joka myy yksilöllisyyttä.” Oksanen toteaa italialaiseen antropologi Massimo Canevacciin viitaten, että jos kaupungit ovat täynnä globaaleja mainostauluja ja visuaalisia maisemia, on subjekti yksi niiden joukossa. Subjekti ruumiinmaisemana on altis muodinvaihteluille. Maisemaa on mahdollista pukeutumisella tai erilaisin konstein hetkellisesti muokata ja ehostaa, mutta ruumiin esteet viimekädessä ovat fysiologisia. Ruumismaisemasta voikin pahimmillaan muodostua vankila, joka toimii leimasimena niin hyvässä kuin pahassa. (Oksanen 2002a; 2002b, 24-25.)

Tyylit ja kulutus

Muokattavan ruumiin kulttuurisia rajoja – ruumiin kulttuurisia representaatioita – ei kuitenkaan voi tutkia muistamatta, että kyse on aina myös ruumiillisen subjektin minän representaatiosta. Ruumis kokee, edustaa ja esittää, toimii kommunikaation välineenä – se tuottaa käytännöissään sekä minuuden että yhteisöllisyyden. (Oinas 2001, 28.) Kulutusyhteiskunnassa keskeistä onkin yksilöllisyyden ja pienyhteisöjen rakentuminen erityisesti oman ruumiillisuuden tuottamisen ja kultivoimisen kautta (Falk 1994). Pukeutuminen, syöminen, liikunta tai terveydenhuolto eivät ole ainoastaan yksilön välttämättömiä yksityisasiota vaan toimintaa, jossa yhteisöllistä minää ja samalla yhteisöä luodaan. (Oinas 2001, 26-27.)

Naisellisia tyylejä ja tyttöjen shoppailukäytäntöjä tutkineen Hillevi Ganetzin (1995) mukaan tyylinluomisprosessissa on kyse ennen kaikkea identiteettityöstä ja vastauksen hakemisesta sellaisiin kysymyksiin kuten ”kuka minä olen” tai ”millainen minä olen naisena”. Juuri nuoruudessa nämä kysymykset ovat polttavan ajankohtaisia. Muoti- ja kauneuslehtien ja mainosten tarkoitus onkin vahvistaa ja ruokkia nuorta epävarmaa identiteettiä ja kutsua nuoria kulutuksen auvoisaan taikamaailmaan. (mt., 92.) Niissä hyvän ulkonäön alleviivataan perustuvan puhtaaseen ihoon, treenattuun vartaloon, oikeanlaisiin vaatteisiin ja huoliteltuun olemukseen. Samanaikaisesti kuitenkin varoitellaan ottamasta jokaista neuvoa liian vakavasti ja kannustetaan näkemään kaikki itselle hauskana ja nautinnollisena kokeiluna. (mt.; vrt. myös Giddens 1991.)

Pohtiessaan painopisteen siirtymistä muodin sanelevuudesta yksilöllisiin tyyliin sekä siihen vaikuttaneita tekijöitä Ganetz huomioi ensinnäkin naisliikkeen vaikutuksen ja sen, miten naiset ovat tehneet itsestään näkyviä toimijoita sosiaalisella kentällä. Muodin yksilöllinen tulkitseminen tarjoaa mahdollisuuden hyödyntää naisellisuutta moninaisin eri ta-

voin. Toisaalta nyky-yhteiskunnan nuoria eivät enää yhtä vahvasti sido vanhempien ja läheisten ihmisten elämäntyyli, vaan nuorten odotetaan kokonaan uudella tavalla tekevän päätöksiä, pärjäävän omillaan ja muokkaavan omaa identiteettiään. Auktoriteettien ja valmiiden yhteiskunnallisten mallien voima on heikentynyt samalla kun media suoltaa ihanteiden, esikuvien ja elämäntapojen runsautta. Kolmas muutosta selittävä tekijä on muotiteollisuuden hajautuminen ja vaatteiden hintoja alentaneen massatuotannon kehittyminen. (Ganetz 1995, 74-75.) Tehokkaat ja aiempaa edullisemmat jakelujärjestelmät tuovat uuden muodin kaappoihin vähintään neljä kertaa vuodessa. Muoti on tullut (ainakin näennäisesti) kaikkien ulottuville.

Ulkonäön merkityksen kasvu ja sen kautta tuotettava minuus ovat läheisesti sidoksissa kulutuskulttuurin muutokseen. Kuluttamisesta on tullut lähes synonyymi mielihyvälle ja nautinnolle (Featherstone 1992; Falk 1994; Ganetz 1995), jolloin vaatteet ja muut ulkonäkötarpeet saavat helposti kertakäyttöisen luonteen. Kulutushyödykkeiden varaan rakentuva minuus on kuitenkin hauras ja haavoittuvainen. Jos itsevarmuus ja mielihyvän kokeminen perustuvat shoppailun ja tavaramailman tuomaan nautintoon, voi kyvyttömyys toteuttaa itseään kulutuksen kautta purkautua masennuksena ja huonommuuden tunteina. McRobbien (1991) mukaan ulkonäön laiminlyöminen (tytöillä) ei kuitenkaan kulttuurissamme edes käy päinsä; se on suurin piirtein sama kuin vaarantaisi oman sukupuolisen identiteettinsä (Ganetz 1995).

4.2 Ruumiin määrittäjät: ikä ja sukupuoli

Ymmärretään ruumis sitten esteettiseksi pinnaksi, johon merkitykset kaivertuvat tai yhteisöllisyyttä käytännöissään tuottavaksi toimijuudeksi, on se yhtä kaikki yksilön minän ja subjektiivisuuden perusta. Ruumis on sekä minän ympäristö ja pohja kokemukselle ”minä olen”, että fyysinen linkki minän ja sosiaalisen ympäristön välillä. Ihmisruumis on kulttuurinen kokonaisuus, joka on toimijana vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa erilaisten representaatioiden välityksellä. (ks. Falk 1994, 12.) Tutkimusaiheeni kannalta tärkeässä asemassa ruumiin määrittäjinä ovat murrosikä ja sukupuolen representaatiot.

Ruumis murroksessa

Nuoruus ja nuoriso ovat ruumiillisuuden pohdinnoille otollinen tutkimuskohde, sillä nuoruudessa ruumis muuttuu samalla kun kulttuuriset, yhteiskunnalliset ja yhteisölliset voimat, vaatimukset ja odotukset muokkaavat sitä (Oinas 2001, 17). Kuitenkin ajatus lapsesta ja nuoresta toimijana valaisee myös ruumiillisuutta uudesta näkökulmasta, minuuden paikka-

na, eikä vain kontrollin ja muokkauksen kohteena. Ruumis tulisikin nähdä elettyinä ja mahdollisena prosessina, ei oliona, jota erilaisin keinoin hallitaan ja kuritetaan. (Helén 2000, 157 ref. Oinas 2001, 27)

Murrosikää ja sukupuolta tutkinut Aapola (1999, 25) toteaa, että murrosikä liitetään paljolti samoihin määreisiin kuin lapsuuskin, emotionaalisuuteen ja kontrolloimattomuuteen, mutta toisaalta sen yhteydessä korostetaan myös seksuaalisuuden heräämistä sekä itsenäistymiskehitystä. Psykologinen ja lääketieteellinen diskurssi nimeävät murrosiän puberteetiksi, sukukypsyden saavuttamiseksi. Yleiskielessä murrosikä ymmärretään kahtalaisesti; sillä tarkoitetaan toisaalta nuoren fyysistä kehitysprosessia, erityisesti sukukypsyden saavuttamista, mutta sillä viitataan myös yleisemmin nuoren siirtymiseen lapsuudesta aikuisuuteen ja siihen liittyviin psyykkisiin ja sosiaalisiin prosesseihin (mt., 28).

Tutkimuksessani en varsinaisesti keskity murrosikään lasten ruumiillisen identiteetin määrittäjänä, mutta kehitysvaiheen vaikutus lasten ulkonäkökäsityksiin ja arvioihin itsestään on syytä huomioida. On myös otettava huomioon tyttöjen ja poikien kehityksen erilaisuus sekä eriaikaisuus. Tyttöillä murrosikään liittyvä psyykinen taantuma sekä fyysiseen kehitykseen liittyvien muutosten kasautuminen osuvat juuri 12-13-ikävuoteen, eli kuudennelle koululuokalle, kun taas poikien psyykinen ja fyysinen kasvu kiihtyvät yleensä vasta yläasteella, 13-14 vuoden iässä (Aalberg ja Siimes 1999 ks. Pasanen 2004, 68-69).

Lasten ruumiillisessa kehityksessä on myös pantu merkille aikaistumista muun muassa pituuskasvun ja puberteetin alkamisen suhteen. Ilmiötä on selitetty hyvinvoinnin ja terveyden kohentumisella länsimaissa, mutta myös sosiaalisten ja kulttuuristen elinehtojen muutoksella. (Lallukka 2003, 201; Aapola 1999, 34.) Rödstamin (1992, 29) mukaan samalla, kun siirtyminen puberteettiin tapahtuu yhä useammilla lapsilla yhä aikaisemmin, on myös ikähajonta kasvanut siten, että lasten välillä on suurempia eroja aikaisempaan verrattuna. Erot, joita aiemmin pidettiin erityisen tyypillisinä yläasteikäisille oppilaille, koskevat nykyään monia ala-asteen 4.-6.-luokkalaisia lapsia. (Lallukka 2003, 201.)

Sukupuolitettu ruumis

Ollessaan aktiivinen toimija, subjekti, henkilö luo ja muuttaa todellisuutta ja sen myötä myös itseään (Hänninen 1989). Hänelle kehittyy kykyjä, käsitys omista kyvyistään ja käsi-

tys siitä, mikä osa maailmasta on hänen ulottuvillaan, millä alueilla hän on kompetentti toimija. (Ronkainen 1999, 53.)

Sukupuoli rakenteistaa toimintaa ja toiminta rakenteistaa sukupuolta. Erilaisilla alueilla toimiessaan tytöt ja pojat – naiset ja miehet – osallistuvat erilaisiin toimintakulttuureihin, kehittävät eri tavoin kykyjään ja ottavat maailmaa haltuunsa toisin. Yksi tapa, jolla sukupuolta uusinnetaan ja subjektiviteetin sukupuolistuneisuutta rakennetaan, nouseekin juuri sukupuolistuneesta toiminnallisesta suhteesta maailmaan. Naisten ja miesten kokemukset, heille mahdollistuneet ymmärrysmaailmat sekä minää määrittävät diskurssit painottuvat toisin. Siten kokemukset kompetensseista, siitä mikä maailma on ulottuvilla juuri minulle, rakentuvat erilaisiksi. (Ronkainen 1999, 54.)

Sukupuoli on yksi keskeisimpiä ja ”itsestään selvimpiä” materiaalisista ja kulttuurisista voimista, jotka ruumiillista toimijaa määrittävät. Vaikka se on muiden perinteisten sosiokulttuuristen kiinnikkeiden tavoin menettänyt pakottavaa otettaan subjekteista, on sillä vieläkin merkitystä: sen vaikutukset vain ovat moninaistuneet ja aktivoituvat eri tavoin eri konteksteissa (Nykyri 1996, 9-10). Erilaiset feminiinisuuden ja maskuliinisuuden assosiaatiot eivät myöskään sulje toisiaan pois, vaan leikittelevät. Sukupuolen määritelmät – käsitykset naiseudesta ja mieheydestä – ovat jatkuvasti liikkeessä ja ne neuvotellaan kulttuur(-e)issa yhä uudestaan. (ks. esim. Ronkainen 1999, 59.)

Erityisesti postmoderniksi luonnehditussa naistutkimuksen keskustelussa sukupuolta analysoidaan performanssina, esityksenä (esim. Butler 1990, 24-25). Butler olettaa, että sukupuolen sosiaalisen esittämisen takana ei ole mitään ydinmieheyttä tai -naisuutta, joka voitaisiin paljastaa, vaan sukupuolella on kyse ennen kaikkea toistosta – ja siitä, miten toistetaan. Sukupuoli saa merkityksensä tilanteisesti, sosiaalisesti tunnistettavien peräkkäisyyksien kautta. Toisin kuin Butleria on kritisoitu, ei performatiivisuus kuitenkaan tarkoita sitä, että sukupuolen voisi valita sattumanvaraisesti ja vapaasti, sillä sukupuolen materiaalisuus, samoin kuin itse subjektiuskkin tuotetaan normeja rituaalisesti toistamalla. Butlerin mukaan emme siis voi elää sukupuolen kahtiajaon ulkopuolella, mutta toistoihin liittyy myös uusien merkitysten ja vivahteiden mahdollisuus. (Butler 1990; Palin 1996.)

Sosiaaliseen konstruktionismiin taas perustuu tapa miettiä sukupuolta tehtynä, jolloin sukupuolta analysoidaan jokapäiväisissä institutionalisoituneissa käytännöissä ja vuorovaikutuksessa monitahoisesti muokkaantuvana konstruktiona. Ronkainen (1999, 66) toteaa, että sen sijaan, että pohdittaisiin, mistä sukupuolella on kyse tai mistä se johtuu, analysoidaan

sekä performatiivisuudessa että konstruktionismissa erilaisia esittämisen ja sukupuolen tuottamisen tapoja.

de Lauretiksen (1987) mukaan sukupuoli, samoin kuin seksuaalisuus, on lukuisten sukupuoliteknologioiden tuote. Kuten jo edellä luvussa 3.4 todettiin, ovat esimerkiksi media, koulu sekä tiede ja tutkimus sukupuoliteknologioita – käytäntöjä, joissa sukupuolta tuotetaan, uusinnetaan ja puretaan. Nämä käytännöt tuottavat paitsi hegemonista sukupuolta myös vaihtoehtoisia sukupuolen järjestyksiä. de Lauretiksen mukaan sukupuolitettu subjekti tuotetaan kielessä ja representaatioissa. Sukupuoli on representaatio, jolla on todellisia vaikutuksia yksilöiden elämään. Kun yksilöt hyväksyvät representaation ja sulauttavat itsensä siihen, tulee sukupuolesta ”totta”. (de Lauretis 1987.) Sukupuolen merkitysten ”lukeminen” ja niihin kiinnittyminen on tunteiden ja tulkinnan välittämää. (Ronkainen 1999, 64, vrt. de Lauretis 1987, 39-41.)

Näre kirjoittaa, että esimerkiksi naiseus sosiaalisena konstruktiona tuotetaan ja uusinnetaan naiseuden esitysten avulla. Naiseuden representaatiot kulttuurituotteissa sisältävät abstrakteja kategorioita, joihin naiset voivat mukauttaa ruumiinsa ja joita he voivat ilmentää ”itserepresentatiivisesti” eleiden, asentojen, kauneudenhoidon ja vaatetuksen kautta. Tällä tavoin sukupuoli on diskursiivinen teknologia, joka ”kirjoittaa” ruumiiseen sitä koskevat säännöt, hierarkiat ja metafysiset sopimukset. Sukupuolidiskurssin avulla hallitaan naisen olennaisinta osaa, hänen ydintään eli minuuttaan. Sosiaaliset konventiot ikään kuin tulevat sisälleni, mistä käsin ne suuntaavat ulkoista toimintaani. Naiset tuottavat itsensä tietyiksi yksilöiksi käyttämällä tyypillisiä naisellisuuden ja seksuaalisuuden piirteitä, ja jatkuva huolestuminen itsestään ja antamistaan vaikutelmista sitoo heidät entistä tiukemmin naisellisuuden arvoihin. (Bordo 1992, 13 ja Karvonen 1991, 28-29 ref. Näre, tulossa.)

5 Lapset ja ulkonäkö tutkimuskohteena: aineisto ja metodit

”Tutkijat voivat erilaisilla tutkimusotteilla pyrkiä pääsemään lähemmäksi niitä hallinnan ja itseilmaisun muotoja, jotka nuoruuden ’prosessissa ruumiillistuvat’ ” (Oinas 2001, 28).

Tutkielmassani lähestyn ulkonäkökysymystä kolmen erilaisen osa-aineiston kautta ja tarkastelen, millaisen näkökulman ne lapsuuden ja nuoruuden ruumiilliseen prosessiin tarjoavat. Aineistoni koostuu osasta Inequal Childhood -projektin kvantitatiivista aineistoa, nel-

jäsluokkalaisen tyttöjen ja poikien kirjoituksista otsikolla “Ulkonäköni” sekä seitsemäsluokkalaisten tyttöjen haastatteluista. Tässä luvussa esittelen kolme aineistoani: kerron, kuinka aineistot ovat muodostuneet, miten niitä luen ja mistä näkökulmasta analysoin. Pohdin myös tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä.

5.1 Aineistojen keruu

Kvantitatiivinen aineisto

Inequal Childhood: A Comparative Study in the Nordic Countries -projektin aineisto kerättiin vuonna 2002 yhteensä kuudelta peruskoulun ala-asteelta Tampereella, Trondheimissa ja Uppsalassa. Tampereen kahdessa koulussa aineisto kerättiin 1.-6. luokkalaisilta, Trondheimissa ja Uppsalassa 3.-6. luokkalaisilta. Erilaisia lapsilta kerättyjä kyselylomakkeita oli kymmenen, minkä lisäksi opettajat täyttivät yhden lomakkeen jokaisesta opetusryhmänsä oppilaasta. Lomakkeissa selvitettiin lasten käsityksiä itsestään ja saamastaan huolenpidosta, heidän tekemisiään yhden viikon ajalta sekä perhetaustaa ja sosiaalisia suhteita. (ks. aineistonkeruusta Järventie 2003; Tyni 2003; Pasanen 2004; Oksanen, tulossa.)

Aineistonkeruu eteni siten, että projektin tutkijat kiersivät luokissa ohjeistamassa lomakkeiden täytön. Tutkija luki luokan edessä ääneen yhden kysymyksen kerrallaan, näytti kalvolta lomakkeen ja selvensi vastausvaihtoehtojen eroja. Oppilaat saivat myös halutessaan esittää tarkentavia kysymyksiä. Näin pyrittiin varmistamaan, että oppilaat saisivat riittävän ja samanlaisen ohjeistuksen (kaikissa luokissa ja eri maissa) ja vastaukset olisivat mahdollisimman luotettavia ja vertailukelpoisia. (Pasanen 2004, 2-3.) Keräämisen jälkeen lomakkeet järjestettiin tallennusta varten nippuihin luokka- ja oppilaskohtaisesti. Samalla kartoitettiin puuttuvat lomakkeet, jotka kerättiin kouluilta mahdollisuuksien mukaan jälkikäteen. Koko pohjoismainen aineisto tallennettiin Tampereella kesä- ja joulukuun välisenä aikana vuonna 2002.

Yhdentoista erilaisen lomakkeen kautta välittyy monipuolinen kuva lapsen identiteetistä ja sosiaalisesta ympäristöstä. Aineistoa tallentaessa oli mahdollista lukea lomakkeita läheltä ja ikään kuin narratiiveina, jotka päästävät tutkijan suuressakin aineistossa lähelle yksittäisten vastaajien elämismaailmoja. Oma käsitykseni ulkonäkökysymyksen ja sen tutkimisen tärkeydestä vahvistui sitä mukaa kun tallennuksen edetessä kävin läpi oppilaiden vastauksia: suomalaiset lapset – erityisesti tytöt – erottuivat aineistosta selvästi ruman minäkuvan perusteella. Tässä vaiheessa tein alustavan päätöksen kohderyhmän rajaamisesta mur-

rosiässä oleviin tai sitä juuri lähestyviin noin 10-13-vuotiaisiin lapsiin. Kiinnostuin tutki-
maan ulkonäkökäsitysten jakautumista aineistossa maan, sukupuolen ja iän mukaan sekä
sitä, miten ulkonäkö on yhteydessä identiteetin muihin osa-alueisiin.

Tutkielmaani varten päätin irrottaa projektin kokonaisaineistosta tarkasteltavakseni
Tampereella kahdesta koulusta kerätyn osuuden (n=467) ja erityisesti Children's
Depression Inventory -lomakkeen (CDI). Työssäni olen kiinnostunut CDI:n ulkonäköä
koskevasta osiosta ja sen yhteydestä lomakkeen muihin osioihin. Esittelen lomaketta tässä
lyhyesti ja palaan siihen analyysiluvun 6.1 alussa.

Alun perin Aaron Beckin ja Maria Kovacs'in kehittämä Children's Depression Inventory -
lomake on suunniteltu määrittämään kouluikäisten lasten ja nuorten depressiivisiä oireita.
Se on suosittu ja kansainvälisestikin paljon käytetty apuväline lasten masennusoireita
tutkittaessa, sillä se on monipuolinen ja muotoiltu lapsille helposti ymmärrettäväksi
(Järventie 1999, 25). Alkuperäinen englanninkielinen lomake sisältää yhteensä 27
kysymystä. Lomakkeen suomalaisesta versiosta on kuitenkin poistettu alkuperäinen
itsemurha-aikeita koskeva osio, ja vastaavasti siihen on lisätty koulukiusaamista koskeva
osio sekä neljä professori Tuula Tammisen kehittämää, somaattisia oireita koskevaa osiota.
Inequal Childhood -projektissa käytetyssä lomakkeessa on myös Järventien (1999) lisäämä
osio, joka koskee lapsen pelkoja kodin ulkopuolella. (ks. Järventie 1999, 26.)

Kunkin kysymyksen kolme vastausvaihtoehtoa on laadittu siten, että 1 = ei oireita, 2 =
lieviä oireita ja 3 = vakavia oireita (vrt. Kovacs 1992). Vaihtoehdot siis kertovat onko
lapsen käsitys itsestään ko. asiassa myönteinen, lievästi kielteinen vai kielteinen. (ks.
Järventie 1999; 2001; 2003.)

CDI-lomakkeen kysymykset noudattavat muotoa, jossa vaihtoehdot 2 ja 3 eroavat
laadullisesti vaihtoehdosta 1, joka on niin sanottu myönteinen/neutrali vaihtoehto.
Tarkastelemani ulkonäkökysymyksen vaihtoehdot ovat ”olen mielestäni mukavan
näköinen” (1), ”ulkonäkössäni on joitain vikoja” (2) ja ”olen ruma” (3). Muiden kysymysten
vaihtoehdot näkyvät liitteestä 1.

Kirjoitelma-aineisto

Tutkimani kirjoitelma-aineisto koostuu neljäsluokkalaisten kirjoituksista otsikolla ”Minun
ulkonäköni”. Kirjoitustehtävään osallistui yhteensä 22 neljännen luokan oppilasta toisesta
Inequal Childhood -projektiin osallistuneesta tamperelaiskoulusta. Kirjoittamishetkellä iäl-

tään 10-11-vuotiaista kirjoittajista tyttöjä oli 9 ja poikia 13. Jokainen luokan oppilas, yhtiä kirjoituspäivänä sairaana ollut poikaa lukuun ottamatta, osallistui kirjoitustehtävään.

Valitsin tutkimusaineistokseni kirjoitukset kokonaiselta koululuokalta sillä perusteella, että halusin saada mukaan joukon lapsia, joita yhdistää sama luokkayhteisön tuoma viitekehys, mutta joiden perhetaustat ovat keskenään erilaisia. Tavallisessa peruskoulussa koululuokan voikin katsoa muodostuvan suhteellisen heterogeenisestä joukosta lapsia. Lapset myös viettävät koulussa monta tuntia jokaisesta arkipäivästään, joten se, minkälaisessa ympäristössä ja luokkayhteisössä opiskelu tapahtuu, ei ole merkityksentöntä sen kannalta, millaiseksi lapsen käsitys itsestään jäsentyy (ks. Alanen & Bardy 2000). Ala-asteella opetusryhmää yhdistävät koulutovereiden lisäksi opettaja ja luokkahuone, jotka pysyvät koulupäivän aikana enimmäkseen samoina. (ks. myös Pasanen 2004; Jokinen 1996.)

Koska laadullisen tutkimuksen näkökulma ei ole vertaileva eikä yleistävä, katsoin yhden luokan kirjoitusten riittävän ”tapausanalyysini” aineistoksi. Tutkimusluokka toisesta Inequal Childhood -projektin koulusta valikoitui luontevasti, sillä projektin myötä yhteydet kouluun olivat valmiiksi olemassa. Keväällä 2003 kouluille järjestetyssä keskustelutilaisuudessa, jossa opettajille raportoitiin projektin alustavia tuloksia, kerroin etsiväni vapaaehtoista neljättä luokkaa, jolta voisin kerätä kirjoitelma-aineiston. Tutkimusluokka valikoitui lopulta opettajan omasta ehdotuksesta, ja sovimme aineiden kirjoittamisesta koulutunnilla ennen kesäloman alkua.

Kirjoituksia ohjeistaessani en halunnut tarjota lapsille mitään valmista mallia, vaan jättää valinnan kirjoituksen sisällöstä ja muodosta heille itselleen. Halusin myös olla korostamatta ulkonäön sukupuolierityisyyttä antamalla saman neutraalin ohjeistuksen tytöille ja pojille. Pyrin muotoilemaan ohjeet sellaiseksi, että niistä kävisi riittävän selvästi ja havainnollisesti ilmi, minkä tyyppisiä asioita toivoin lasten kirjoituksissaan pohtivan. Opettajan ja muutaman työtoverini kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta päädyin väljään ohjeistukseen, johon sisällytin vinkiksi muutaman kysymyksen ulkonäköön liittyvistä ihmisistä, tunteista ja asioista. Toiveeni oli, että näin ohjeet motivoisivat neljäsluokkalaisia kirjoittamaan, mutta eivät kuitenkaan rajoittaisi kirjoituksia ”vastauksen” muotoon. Lopullinen tehtävänanto oli seuraavanlainen (ks. myös liite 2):

KIRJOITA KERTOMUS ULKONÄÖSTÄ

Mitä mieltä olet ulkonäöstäsi ja omasta vartalostasi? Mitkä asiat ulkonäköön liittyen ovat Sinulle tärkeitä? Ketkä ihmiset siihen vaikuttavat?

Kirjoita niistä asioista – tyytyväisyydestä ja tyytymättömyydestä, iloista ja murheista, toiveista ja peloista, arkipäivän tekemisistäsi ja vaikkapa salaisistakin haaveistasi... Entä puhutaanko kavereiden kesken ulkonäöstä? Valitse itse oma näkökulmasi ja kerro omin sanoin, mitä kaikkea ulkonäkö Sinulle merkitsee ja millaisia asioita siihen liittyy.

Kirjoitusten kerääminen ajoittui toukokuun puoliväliin, jolloin suurin osa kokeista ja varsinaisesta koulutyöstä oli lapsilta ohi. Silti luokalla riitti ohjelmaa mm. retkien ja kevätjuhlaharjoitusten tiimoilta ja yhteisen ajan sopiminen kirjoituttamiselle oli yllättävän vaikeaa. Tästä johtuen päätimme lopulta, että opettaja keräisi kirjoitukset ohjeideni mukaan.

Tutkimusaineiston laadun ja siitä tehtävien päätelmien luotettavuuden varmistamiseksi tutkijan on suositeltavaa kerätä aineistonsa itse aina kun mahdollista. Tässä yhteydessä katsoin kuitenkin, ettei osallistumiseni kirjoituttamiseen luokassa ollut aivan välttämätöntä. Päätökseeni oli vaikutusta kahdella asialla: ensinnäkin aioin kerätä kirjoitukset vain yhdeltä luokalta, jolloin ohjeistuskäytäntöjen yhdenmukaisuudella ei olisi merkitystä samalla tavalla kuin isomman aineiston keräämisessä (olin joka tapauksessa antamassa opettajalle tarkat ohjeet kirjoitusten keräämisestä), ja toiseksi, oli odotettavissa, että joillekin oppilaista kirjoituksen aihe saattaisi olla arkaluontoinen ja toisissa se taas voisi herättää hilpeyttä. Näin ollen läsnäoloni vieraana tutkijana saattaisi häiritä keskittymistä tehtävään ja oma persoonani antaa vaikutteita kirjoituksiin.

Opettajaa ohjeistin kirjoitusten keräämiseen seuraavasti:

”Mielestäni olisi hyvä, jos aluksi lukisit ohjeen oppilaille ja sitten he vielä saisivat itselleen kopion siitä. --- Jos oppilaat kyselevät kovasti tarkennuksia ja pähkäilevät millaisista asioista voisivat kirjoittaa, niin voit viitata vaikkapa juuri ikäoveriryhmään vaikutteiden/tunteiden (kiusataanko ulkonäön perusteella?) lähteenä, muihin ulkopuolelta tuleviin malleihin (esim. media/idolit) ja suhtautumiseen niihin, omiin ulkonäköihanteisiin – millaisia ne ovat, mikä vaikutus on vanhemmilla jne. Se, miten oppilas itse kokee ulkonäkönsä ja siihen vaikuttavat asiat ja tunteet ovat tärkeitä!” [ote sähköpostista 20.5.2003]

Esitin opettajalle toivomuksen, että mikäli hän joutuisi antamaan tällaisia suullisia "lisäohjeita" tai oppilaat itse antavat palautetta, hän kirjaisi asiat erikseen paperille muistiin. Sainkin opettajalta viestin, jossa hän kertoi aiheen olleen toisille selvästi kiinnostava ja motivoiva (enimmäkseen tytöille). Pojat olivat kuulemma aluksi lähinnä naureskelleet ja vitseilleet, mutta lopulta enemmistö heistäkin oli paneutunut kirjoittamiseen. Opettaja oli myös joutunut antamaan suullisia lisäohjeita. Hän oli kehottanut lapsia miettimään, miten vaikkapa media, televisio, videot, kaverit tai vanhemmat vaikuttavat omaan ulkonäköön.

Kirjoittaminen tapahtui siten, että opettaja luki aluksi ääneen ohjepaperin, jossa kerrottiin, että kirjoitukset käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti, ne tulevat ainoastaan tutkijan käyttöön eikä niitä arvostella mitenkään, joten oikeinkirjoituksesta ei tarvitse välittää. Ohjeissa korostettiin lapsen oman näkökulman tärkeyttä ja kerrottiin, että kirjoittaa voi halutessaan nimettömänä. Jokainen oppilas sai itselleen kopion ohjepaperista (liite 2), josta näkyivät myös tutkijan yhteystiedot. Kirjoittamisen jälkeen oppilaat taittelivat vastauspaperinsa ja ne suljettiin kirjekuoreen. Menettely oli lapsille tuttu jo edelliseltä keväältä, jolloin he olivat vastanneet projektin kyselylomakkeisiin.

Oppilailla oli käytettävissään yksi 45 minuutin mittainen oppitunti kirjoittamiseen. Olin lisännyt ohjeistukseen, että lapset voisivat halutessaan ottaa kirjoituksen mukaansa kotiin ja palauttaa sen opettajalle seuraavana päivänä. Yksi tunti oli kuitenkin mitä ilmeisemmin riittävä, sillä noin puolella oppilaista aikaa kirjoittamiseen oli mennyt vain noin 20 minuuttia. Kiireisimmät olivat käyttäneet tehtävään vain muutaman minuutin, kun taas muutamat olivat jatkaneet kirjoittamista vielä välitunnillakin. Kaikki oppilaat kirjoittivat ainakin muutaman lauseen, jotkut (enimmäkseen tytöt) olivat kirjoittaneet konseptipaperin molemmille puolille.

Olen kirjoittanut oppilaiden kirjoitukset puhtaaksi tekstinkäsittelyohjelmalla siinä muodossa kuin ne oli kirjoitettu, joten esim. kirjoitusvirheet tekstinäytteissä ovat alkuperäisiä. Puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä annoin jokaiselle 22:sta kirjoituksesta koodin, joka muodostuu kirjoittajan sukupuolesta (mikäli hän oli sen ilmoittanut) ja tunnusnumerosta: koodi T3 (= tyttö, kirjoitus 3) ja P5 (= poika, kirjoitus 5). Kirjoitukset, joista kirjoittajan sukupuoli ei tule ilmi on merkitty koodilla SE (sukupuoli epäselvä) ja kirjoituksen tunnusnumero. Tyttöjen tai poikien kirjoitukseksi määrittelen sellaiset kirjoitukset, joissa kirjoittaja ilmaisee sukupuolensa tekstissä tai lisätiedoissa (vrt. Aapola 1999) tai jossa sukupuoli tuodaan esiin *selvästi* sukupuolittuneen ilmauksen kautta. Näin ollen teksteistä T-koodattuja on 7, P-koodattuja 10 ja SE-koodattuja 5. (ks. myös s. 64-65.)

Haastattelut

Kolmas tutkimani aineisto koostuu viidestä peruskoulun seitsemättä luokkaa käyvän tytön haastattelusta. Haastattelemani tytöt (Henna, Riina, Emilia, Noora ja Mira) olivat haastatteluhetkellä 13-vuotiaita lukuun ottamatta Nooraa, joka oli ehtinyt täyttää 14 vuotta. Sain vinkin haastateltavista tutkijakollegaltani, joka tunsii tytöt oman tyttärensä kautta ja tiesi heidän olevan kiinnostuneita tutkimusprojektistamme. Haastattelut tehtiin tutkijakollegani kotona, mikä oli tytöille entuudestaan tuttu ajanviettopaikka koulupäivien jälkeen. Haastat-

telut ajoittuivat koulujen hiihtolomaan ja sitä seuraavalle viikolle helmi-maaliskuussa 2003. Kestoltaan ne olivat noin 45-75 minuuttia.

Tytöt kävivät keskenään samaa koulua Tampereen keskustan läheisyydessä ja tunsivat toisensa hyvin. Tyttöjen yhteinen kaveripiiri oli kuitenkin laaja ja siihen kuului niin tyttöjä kuin poikiakin. Jokaisella tytöistä oli yhteisten kavereiden lisäksi myös ”omia” kavereita, joiden kanssa he viettivät aikaa. Kaikki haastateltavani olivat keski- tai työväenluokkaisesta perheestä. Heillä oli omaa rahaa käytettävissään noin 20 euroa kuukaudessa, joten rahaa vaatteisiin ja ulkonäköön ei kenelläkään ollut tuhlaillavaksi saakka. Tyttöjen yhteisiä harrastuksia olivat mm. television katselu, netissä surffailu, pelaaminen ja keskustelupalstojen seuraaminen sekä yleinen puuhastelu kavereiden kanssa. Lisäksi tytöillä oli omia liikunnallisia harrastuksia, ja jonkin verran he myös viettivät aikaansa kaupungilla ja keskustan ostoskeskuksessa pyörien.

Valitsin aineiston keruumenetelmäksi väljästi strukturoidun teemahaastattelun, joka nimensä mukaisesti keskittyy tiettyihin tutkijan määrittämiin teemoihin. Keskustelua ei rajoiteta tiettyihin tarkkarajaisiin kysymyksiin ja ennalta päätettyyn järjestykseen, vaan kysymysten muotoa ja painotuksia voidaan haastattelun edetessä joustavasti muokata haastateltavan ja tilanteen mukaan. Näin teemahaastattelu vapauttaa haastattelua tutkijan näkökulmasta ja tuo tutkittavien äänen kuuluviin. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48.)

Keskustelun teemat (ks. liite 3) liittyivät haastateltavien kokemukseen siitä, miltä oma ruumis ja ”ulkonäköminä” tuntuu sekä toisaalta siihen, millainen olisi oma ihanteellinen minä. Tämän teeman mukainen keskustelu käsitti pohdintaa esimerkiksi siitä, mikä omassa ruumiissa miellyttää/tyydyttää, mikä aiheuttaa ongelmia (ja miksi, millaisia?), mitä haluaisi olevan toisin ja miten kuvittelisi ”ihanteiden” saavuttamisen vaikuttavan itseensä ja omaan elämään. Toinen väljä tematisointi keskittyi oman ruumiillisuuden ja ”toisten” (esim. ystävät/koulutoverit, vanhemmat, pojat, yhteiskunnan vaatimukset) suhteisiin; siis mitkä ”toiset” ovat haastateltavan näkökulmasta merkityksellisiä. Haastatteluissa keskusteltiin myös ulkonäköön liittyvistä käytännöistä yleisemmin.

Pyrkimykseni oli saada väljästi strukturoidut haastattelut etenemään mahdollisimman paljon haastateltavien ehdoilla. Koetin olla haastateltavieni kanssa tasa-arvoinen osapuoli haastattelutilanteessa ja välttää määräämästä keskustelun kulkua liikaa. Nuorten haastatteluun liittyy kuitenkin ongelmia, joista itsekkin olin kiusallisen tietoinen heti ensimmäisen haastatteluni jälkeen. Pitkät hiljaisuudet, ”en tiedä” -vastaukset, haastateltavien epävarmuus ja kokemattomuus vastaavista tilanteista, tottumattomuus analysoida itseään ja

jännittäminen olivat kaikki asioita, joihin haastatteluissa törmäsin. (vrt. Hirsjärvi & Hurme 2000; Lahikainen 2001.) Pidin haastattelujen herättämistä ajatuksista päiväkirjaa ja seuraavassa haastattelussa pyrin itsekkin aina toimimaan edellisten haastattelujeni tuomista kokemuksista viisastuneena.

Rubin & Rubin (1995) tähdentävät toiminnan ja päätösten joustavuutta ja avoimuutta tutkimuksen kaikissa osavaiheissa, myös haastateltavien valinnassa (Hirsjärvi & Hurme 2000, 59). Aloitin haastattelujen tekemisen mielessäni ajatus muutamasta koeluontoisesta haastattelusta, joiden perusteella pohtisin lopullista haastateltavien valintaa ja tarkentaisin teemarunkoani. Tarkoitukseni oli koetella omia alkuperäisiä ajatuksiani ja kartoittaa, kuinka haastateltavat aiheen käsittävät. Tehtyäni ensimmäisen haastattelun koin kuitenkin saaneeni varsin käyttökelpoista haastatteluaineistoa, joten päätin jatkaa haastattelemalla kolmea muuta samaan kaveriporukkaan kuuluvaa tyttöä, jotka olivat jo aiemmin ilmaisseet halukkuutensa osallistua tutkimukseen. Ajatukseni oli, että keskenään tuttujen lasten haastattelemisen erikseen voi kiinnostavasti valottaa lasten keskinäisiä käsityksiä ja antaa näin yksittäiset haastattelut ylittävää tietoa ulkonäön neuvottelusta. Työn edetessä ajatukset tarkentuisivat ja useammat haastateltavat mahdollistaisivat ajatusten vertailun. (ks. mt.)

Pian selvisi, että arkipäiväisyydestään huolimatta ulkonäkö keskustelun aiheena ei ole helppo. Kuten Grosz (1994) toteaa, ”ruumis on muuttuvainen ja liukuva; ruumiit liukuvat pakoon määritelmiä ja laajentavat aina kehyksiä, joihin niitä yritetään asettaa”. Ruumiilliset kokemukset ovat vaikeasti määriteltäviä ja todennäköisesti paljon moninaisempia kuin niiden sanalliset selonteot. Haastateltavien itsemäärittelyt tuleekin ymmärtää tilanteisina ja haastattelukontekstissa rakentuvina. Hoikkala (1993, 31) huomauttaa, että ”asiayhteyden ja kontekstin muuttuessa myös minä voi muuttua.” (vrt. Lallukka 2003, 111.)

Laadullisessa tutkimuksessa on tapana puhua harkinnanvaraisesta näytteestä, koska yleistyksen sijasta pyritään ymmärtämään jotain ilmiötä syvällisemmin, saamaan tietoa tai etsimään uusia näkökulmia ilmiöihin. Jo muutamaa henkilöä haastattelemalla voi saada merkittävää tietoa kohteesta. Keskittyminen lukumäärältään harvempiin tapauksiin antaa mahdollisuudet tutkia tapauksia yksityiskohtaisemmin. Toisaalta aineiston kylläntyminen eli saturaatio on myös ongelmallinen ajattelutapa laadullisessa tutkimuksessa, koska se on ristiriidassa siihen laadullisen tutkimuksen perusoletukseen, että kaikki tapaukset ovat ainutlaatuisia. Tutkijan voi olla vaikea varmistua siitä, ettei kohde enää tuota uutta informaatiota. (vrt. Hirsjärvi & Hurme 2000, 60; Eskola & Suoranta 1998.)

Itse katsoin saaneeni jo viidestä haastattelusta ja yhteensä 50:stä litteroidusta liuskasta runsaasti materiaalia tulkintojen pohjaksi kahden muun osa-aineiston täydennyksenä. Erilaiset perhetaustat, harrastuspiirit, koulu- ja asumisympäristöt olisivat varmasti tuottaneet lisää ja erilaista tietoa tyttöjen ulkonäköruumiillisuudesta, mutta tämän tiedon vertaileminen ja laaja kartoittaminen ei sisällynyt tutkimusongelmaani. Se ei myöskään olisi tutkimusresurssieni puitteissa ollut mielekästä. Haastattelukeskustelut on purettu sanasta sanaan, mutta esim. keskusteluanalyysille ominaisia taukoja ja puheen päällekkäisyyksiä merkitsemättä.

5.2 Aineistojen luennasta ja tulkinnasta

Työni on metodologisesti kokeilevaa, vaikka siinä ei uusia menetelmiä tai työkaluja kehitelläkään. Monimenetelmäisyyden kautta pyrin avaamaan ovia tulkinnoille, jotka välttäisivät monitahoisien ilmiön yksinkertaistumisen ”ongelmaksi” ja ”ongelman” pelkistymisen numeroiksi.

Tutkimusaineistoni koostuu lomakevastauksista, kirjoituksista ja haastatteluista, eli tarkastelun lähtökohtana ovat lasten erilaiset minäkertomukset (ks. Hänninen 1999). Kerrotuissa ”tarinoissa” itsestä painottuu identiteetin sosiaalinen puoli sikäli, että minäkertomus edellyttää ihmisen valintaa siitä, mitä hän haluaa itsestään tuoda esiin. Kerrottu identiteetti on läpeensä sosiaalinen siinä mielessä, että se tuotetaan ja neuvotellaan vuorovaikutuksessa. Giddensin (1991) mukaan ihmisen praktinen (ei-kielellinen) tietoisuus muodostuu toiminnassa ja sen rutiinomaisessa reflektiossa, diskursiivinen (kielellinen) tietoisuus puolestaan seuloutuu tietoisessa reflektiossa, kuten osana minäkertomuksia. Tietyissä tilanteissa, esimerkiksi haastattelun aikana, jotkin praktisen tietoisuuden elementit voivat tulla tietoisien reflektoinnin kohteiksi ja siten muuntua osaksi diskursiivista tietoisuutta. (vrt. Ronkainen 1999, 52.)

Monimenetelmäisyys lähestymistapana

Työni sisältää niin kvantitatiivisen kuin laadullisen tutkimuksen elementtejä. Eri aineistot avaavat erilaisia näkökulmia lasten ruumiilliseen identiteettiin. Layderin (1993) mukaan monistrategisen tutkimuksen pyrkimys ja etu on, ei niinkään siinä, että eri menetelmillä saataisiin sama tieto, vaan siinä, että tutkimuskohteesta voitaisiin saada ”tiheämpää” empiiristä tietoa – erilaisia näkökohtia tutkittavasta asiasta (Hirsjärvi & Hurme 2000, 32).

Ajatukseni on menetelmiä yhdistäen hahmottaa moniulotteisempaa kuvaa lasten ulkonäköruumiillisuudesta ja nostaa siitä esiin erilaisia, toisiaan ehkä kyseenalaistaviakin tulkinnan rihmoja. Vältän sitoutumista tiettyyn yksittäiseen menettelytapaan kuten diskurssianalyyysiin, ja hyödynnän narratiivisuutta väljästä näkökulmasta tarkastellen kertomusten eri kerroksia ja ulottuvuuksia aineistoissa (ks. Eskola & Suoranta 1998, 24).

Suunnittelin alun alkaen eri menetelmin kerätyt aineistot tukemaan ja täydentämään toinen toisiaan. Kvantitatiivinen aineisto ja siitä tekemäni huomiot toimivat tutkimukseni innoittajana sekä lähtökohtana ulkonäön merkitysten tarkastelulle laadullisessa aineistossani, lasten kirjoituksissa ja haastatteluissa. Kirjoitukset ja haastattelut ikään kuin kuvailevat kvantitatiivisella menetelmällä saatua tietoa ja konkretisoivat 10-13-vuotiaiden lasten ruumiillista minäkuvaa. Samalla niiden ensisijainen tehtävä on tuottaa täydentävää, kokonaisvaltaisempaa ja kontekstoidumpaa tietoa lasten ulkonäköruumiillisuudesta. Kvantitatiivisen aineiston ”ulkopuolelta” avautuvat näkökulmat mahdollistavat siten kvantitatiivisen aineiston tulkintojen kanssa ristiriitaisetkin huomiot.

Niinkin monenlaisiin merkityksiin kytkeytyvä ilmiö kuin lasten ulkonäköruumiillisuus, vaatii mielestäni avoimuutta ja joustavuutta paitsi tutkijalta myös tutkimusmenetelmältä. Monimenetelmäiseen lähestymistapaan sisältyy ajatus, että tutkimus koettelee ja problematisoi jatkuvasti myös omia lähtökohtiaan (vrt. Oksanen, tulossa). Näin se mahdollistaa todellisuuden monikerroksisuuden tarkastelun; ristiriitaisia lähtökohtia ei suljeta pois objektiivisemmän tiedon toivossa. (vrt. Oksanen 2001b). Davisin (1997, 15) mukaan refleksiivisen teorian on pysyttävä avoimena myös tulkintaan sopimattomille äänille ja otettava ristiriitaiset kysymykset ja kokemukset huomioon teorian kannalta tärkeinä kehityksen paikkoina.

Aineistojen luvusta ja tarkastelunäkökulmasta

Sosiaalitieteissä ihmisten kertomukset itsestään ja elämästään ovat laadullisen tutkimuksen keskeistä materiaalia. Varsinkin narratiivisessa lähestymistavassa kertomusten ajatellaan (tarinallisuutensa kautta) ilmentävän kulttuurista todellisuutta; yhteisön moraalijäsennyksiä ja uskomuksia voidaan paljastaa osoittamalla, minkälaisia tarinallisia rakenteita ihmisten kertomukset elämästään sisältävät (esim. Alasuutari 1999). Usko tutkittavilta kerättävien kertomusten viattomuuteen suorina todellisuuskuvauksina on väistynyt sen ajatuksen tieltä, että tarinat juuri tarinallisuudessaan ilmaisevat jotain olennaista yhteisön kulttuurista (Rosaldo 1986 ref. Hänninen 1999, 18).

Tarkastelen aineistojani siitä näkökulmasta, että niissä kuvataan kirjoittajille merkityksellisiä ulkonäön käsitteellistämisen tapoja; asioita, tunteita ja kokemuksia, jotka ovat jollain tavalla keskeisiä lasten jäsentäessä suhdettaan ulkonäköönsä. (vrt. Aapola 1999, 212.) En pidä tekstejä suorina dokumentteina lasten ajatuksista tai sosiaalisesta maailmasta, mutta en myöskään oletta niiden olevan siitä täysin irrallaan. Vaikka kertomus ei olisikaan ”todennukainen” kuvaus kertojansa ajatuksista, antaa se vähintäänkin viitteitä niistä merkitysjärjestelmistä ja tarinallisista malleista (Hänninen 1999), joita lapsen saatavilla on ollut.

Tieteellisen tutkimuksen piirissä on vasta viime vuosikymmeninä alettu kiinnostua miesten ulkonäöstä identiteettiprojektina. Sen vuoksi olen halunnut laajentaa ulkonäön ja ruumiillisuuden pohdintoja suuntaan, jossa myös poikien näkökulmat nousevat tarkastelun kohteeksi. Tarkasteluni keskiössä ovat alkuperäisestä tutkimusintressistäni sekä siten myös aineiston lähtökohdista johtuen tytöt ja tyttöjen käsitykset ulkonäöstä, mutta kvantitatiivinen osuus sekä kirjoitelma-aineisto mahdollistavat myös poikien ulkonäkösuhteen tutkimisen. Analysoin poikien lomakevastauksia suhteessa tyttöjen vastauksiin, ja poikien kirjoituksia ulkonäöstä tarkastelen itsenäisinä teksteinään sekä peilaten niitä tyttöjen kirjoituksiin. En voi kuitenkaan tehdä sukupuolen perusteella kovinkaan pitkälle meneviä päätelmiä, sillä haastatteluaineisto, jossa erilaiset merkitykset tulevat selvimmin esille, on kerätty ainoastaan tytöiltä.

Empiirisen tutkimusprosessini ensimmäinen vaihe on kvantitatiivinen ja luonteeltaan taustoittava. *Inequal Childhood* -projektin aineisto nosti esiin laajemman lasten suhdetta ulkonäköön koskevan kysymyksen, jota halusin täydentää ja tutkia tarkemmin laadullisia menetelmiä hyödyntäen. Projektin aineistosta erottuivat myös ne ryhmät, joihin halusin laadullisen tarkasteluni kohdistaa. Luen kyselylomakkeisiin pohjautuvaa aineistoa siitä näkökulmasta, että lasten arviot itsestään eivät kerro niinkään yksittäisten lasten masennusoireista tai ongelmista, vaan niitä on avattava kohti sosiaalista tulkintaa. Järventie (2003) toteaa, että kertoessaan identiteetistään lapset antavat informaatiota siitä, millaisessa yhteiskunnallis-sosiaalisessa maailmassa he elävät. Tutkiessamme lasten hyvinvointia tutkimme siis jossain määrin yhteiskunnan rakenteiden ja niiden muutosten jälkiä (mt.).

Yksinkertaisen tilastollisen analyysin avulla piirrän kuvaa ensinnäkin ruman minäkuvan yleisyydestä suomalaisilla lapsilla – erityisesti tytöillä – ja toisaalta ulkonäön keskeisyydestä lapsen minäkuvan jäsentäjänä. Lukemalla rinnakkain lasten identiteetistä kertovaa

CDI-profiilia (ks. sivut 56-60) sekä CDI-lomakkeen identiteettiä määrittävien osioiden yhteyksistä koostuvaa taulukkoa (ks. 61), tutkin *ruman minäkuvan* yhteyttä muihin identiteetin osa-alueisiin.

Kirjoituksia ja haastatteluja analysoin aineistolähtöisesti. Osittain analyysini on ollut teoriavetoista, sillä analyysiprosessille on antanut suuntaa myös lukemani teoreettinen tutkimuskirjallisuus. En kuitenkaan sovelle mitään yksittäistä teoriaa, joten myös analyysissa sekoittuvat eri teorioista lähtöisin olevat käsitteet ja ajatukset. Niitä olen soveltanut aineistoihin vasta luettuani aineistot moneen kertaan ja tehtyäni alustavaa analyysia. Luin tekstejä aluksi kokonaisuuksina muodostaen itselleni kuvaa kokonaisaineistosta, yksittäisistä teksteistä ja niiden suhteesta toisiinsa. Tämän jälkeen lähdin systemaattisesti merkitsemään teksteistä kohtia, joissa ulkonäköä selvästi ”tuotettiin”. Näitä kohtia etsiessäni pidin mielessä analyysin apuvälineiksi muotoilemani (tutkimus)kysymykset:

- 1) Miten teksteissä yleisellä tasolla suhteutuvat ulkopuolelta tulevat mallit, kulttuuriset vaatimukset, sekä toisaalta oma kokemus, tunne ja toiminta?
- 2) Miten positiivinen ja negatiivinen määrittely vaihtelevat; rakentuuko lasten suhde ruumiiseen sisäisesti ristiriitaisena? Miten ulkonäköä *neuvotellaan*?
- 3) Mitkä *toiset* ulkonäköön vaikuttavat? (vrt. merkitykselliset toiset)

Kiinnitin huomiota myös eroihin, siihen miten eri tavoin teksteissä puhutaan samasta asiasta. Sekä kirjoituksissa että haastatteluissa tulivat esiin yhtäältä kertojan subjektiivinen, kokemuksellinen puoli ja toisaalta konstruktionistinen puoli, sosiaalisesti tuotetut ja jaetut merkitykset. (vrt. Liimakka 2004.) Analyysissa olen kiinnostunut niistä kummastakin ja siitä, miten nämä ”yksityinen” ja ”yleinen” teksteissä vuorottelevat. Kirjoituksista on ollut mahdollista tarkastella jonkin verran myös kokemusten ja merkitysten sukupuolittunutta luonnetta. Kaiken kaikkiaan kirjoituksissa tuotiin esiin enemmän myös arkaluontoisempia omaan ruumiiseen ja fyysiseen kehitykseen liittyviä asioita kuin haastatteluissa (ks. myös Lallukka 2003). Haastateltavani eivät viitanneet murrosiän kehoon tuomiin muutoksiin juuri lainkaan, enkä siten itsekään kokenut luontevaksi ottaa niitä puheeksi.

Löydettyäni teksteistä ”ulkonäköä merkityksellistäviä” kohtia, lähdin erittelemään niistä esiin nousevia, toistuvia teemoja sekä edelleen etsimään teemojen sisältä erilaisia tapoja antaa niille merkityksiä. Lopulta teemoja ja merkityksiä jäsenneltyäni aloin suhteuttaa niitä aiemmin lukemastani kirjallisuudesta ja Inequal Childhood -projektin kvantitatiivisen ai-

neiston analyysistä kumpuaviin kysymyksiin ja keskusteluihin: miten esimerkiksi teemat limittyvät rakkauden ja hyväksytyksi tulemisen tarpeen problematiikkaan? (ks. esim. Friday 1998.) Onko tällä vaikutusta siihen, millaisia identiteettejä eri tilanteisiin luodaan? Eriytyisen kiinnostavaa oli myös miettiä, kuinka vapaita identiteetit todellisuudessa ovat – mitkä asiat niitä rajoittavat ja määrittävät.

Kuvauksen perusteella analyysiprosessi saattaa vaikuttaa hämäävän koherentilta ja loogisesti etenevältä kokonaisuudelta. Käytännössä työ ei kuitenkaan edennyt yllä esitetyn suoraviivaisesti, vaan analyysin eri vaiheet vuorottelivat, venyivät ja limittyivät, asettuivat päällekkäin. Haastattelunauhojen purkamisessa ja tekstien puhtaaksi kirjoittamisessa itse oli se hyvä puoli, että analyysin saattoi aloittaa jo niitä tehdessä. Oma tutkimusprosessini on kuitenkin ollut jatkuvaa kirjallisuuden lukemisen ja empiirisen aineiston työstämisen vuorottelua, ja molemmissa on ollut välillä pitkiäkin käytännön järjestelyistä ja aikatauluista johtuneita taukoja.

Hänninen (1999) korostaa, että lasten kirjoitukset tai haastateltavan kertomukset itsestään eivät ole ”sisäisen tarinan” suoria esityksiä, vaan vasta tulkinnan ja rekonstruktion aineksia. Vielä epäsuoremmin ”sisäisestä tarinasta” kertovat lasten vastaukset kyselylomakkeisiin, mutta yhtä kaikki ne ovat materiaalia, jota tulkiten tutkijan on mahdollista päästä kiinni ulkonäön ja ruumiin merkityksiin. Ne kertovat myös identiteetin rakennusaineista eli niistä kulttuurisista merkitysjärjestelmistä, joita yhteiskunnassa ja lasten elinympäristöissä on ollut tarjolla. Kirjoitusten ja haastattelujen avulla onkin kiinnostavaa tutkia sitä, miten lapset tulkitsevat itseään ja elämäänsä hyödyntäen kulttuurin tarjoamia sosiaalisia kehyksiä, tarinallisia ja visuaalisia malleja (vrt. Hänninen 1999).

5.3 Tutkimuksen eettisiä kysymyksiä

Tutkija ei voi häivyttää itseään tutkimusprosessista, vaan hänen on oltava avoin työnsä vaikuttimille ja mahdollisille seurauksille. Työn edetessä jouduinkin jatkuvasti pohtimaan, kuinka sijoitun suhteessa tutkimuskohteeseeni – niin tutkijana kuin itsekin ”pitkittynyttä nuoruuttani” elävänä tyttönä ja naisena. Miten tutkimukseni osallistuu lasten hyvinvointia, ulkonäköä ja ruumiillisuutta koskevan tiedon tuottamiseen ja ylläpitämiseen?

Tiedon kannalta ei ole yhdentekevää se, millaisissa puitteissa tieto on tuotettu, kuka sen on tuottanut ja millaisia ratkaisuja matkan varrella on tehty. Tutkijan oma persoona ja lukuisat tutkijan tahdosta riippumattomat ympäristötekijät jättävät jälkiä niin aineistoon kuin siitä tehtäviin päätelmiin. Jäljet eivät ole virheitä, mutta koska niitä ei voi välttää, on ne otettava

huomioon. (ks. Oksanen, tulossa.) Olen pyrkinyt läpi empiiristen lukujen kirjoittamaan au-
ki menettelyäni eri aineistojen parissa ja huomioimaan asioita, jotka lukijan olisi tärkeä
tietää tutkimustietoa arvioidessaan. Tässä luvussa nostan vielä esiin yleisiä tutkimukseen(-
i) liittyviä eettisiä kysymyksiä. (ks. Eskola & Suoranta 1998.)

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään tuomaan esiin tutkimukseen osallistuvien ihmisten
tapa antaa asioille merkityksiä. Tarinallisen tutkimuksen piirissä ajatellaan, että juuri
kertomukset välittävät näitä merkityksiä parhaiten (ks. Hänninen 1999). Analyysi on
aineistolähtöistä, eli merkityksiä ei jäsennetä ennalta muotoillun teorian pohjalta.
Periaatteena on dialogisuus ja tutkijan avoimuus aineistosta nouseville merkityksille
(Alasuutari 1999; Hänninen 1999). ”Äänen antaminen” on kuitenkin aina suhteellista, kun
kyse on tutkimuksesta (ks. Lähteenmaa 2002). Inhimillisenä toimijana tutkija itekin
väistämättä tuottaa, kierrättää ja kyseenalaistaa merkityksiä. Analysoitiinpä ja esitettiin
aineistoa miten tahansa, tutkija myös valikoi ja pelkistää aineiston rikkautta. Tulkin-
nassa ja esityksessä on aina viime kädessä esillä tutkijan ääni, mikä on tärkeää tunnustaa.
(Hänninen 1999, 34.)

Miten analysoida aineistoa niin, etteivät tutkimukseen osallistuneet koe tullessa
väärinymmärretyiksi? Lähteenmaa (2002) on viitannut ongelmallisuuteen, kun aikuiset
tutkivat lapsia, esim. tyttötutkimuksessa on usein taustalla ollut piiloinen oletus ”naisista
tyttöjä pelastamassa”. Olen antanut lasten äänen kuulua työssäni muun muassa siten, että
analyysiluvuissa olen käyttänyt runsaasti lainauksia aineistosta. Haastatteluista olen
yleensä erottanut katkelman, josta näkyy tarpeelliseksi katsomani määrä myös puheen
kontekstia (esim. omat kysymykseni) ja kirjoitelma-osuuteen olen puolestaan valinnut
näytteitä jokaisen luokan kirjoittajan tekstistä.

Tutkimuksessa on pohdittava myös konkreettisiin tutkimuskäytäntöihin liittyviä ongelmia;
esim. millaisia sopimuksia tehdä tutkimukseen osallistuvien kanssa, minkä verran kertoa
tutkimuksen tarkoituksesta, miten turvata anonyymisyys raportissa, pitäisikö antaa mahdol-
lisuus kommentoida jne. (Hänninen 1999; Eskola & Suoranta 1998). Omassa tutkimukses-
sani alkuvaiheen ongelmat liittyivät lähinnä osallistujien (erityisesti haastateltavien) valin-
taan ja asioihin, jotka pitää huomioida tutkimusta kouluympäristössä tehdessä; kaikki ha-
lukkaat eivät voi millään osallistua, ja toisaalta vain pienen ryhmän valikoiminen ilman
suurta hälyä on vaikeaa. Työtäni helpotti kuitenkin huomattavasti se, että haastateltavat
valikoituivat lopulta omasta kiinnostuksestaan, ja kirjoitusluokka oli jo valmiiksi assosioi-

tuneena tutkimusprojektiimme. Kirjoittamisessa jouduin pohtimaan ikään liittyviä kysymyksiä, sitä, minkä ikäisillä kirjoittaminen on mielekästä ja ”reilua”.

Seuraavat esimerkit opettajan muistiinpanoista kertovat suoraan ulkonäköaiheen vaikeudesta ja oman kehon pohtimisen arkaluontoisuudesta ainakin osalle lapsista. Ajatus siitä, että toiset saavat tietää ja nauravat pelottaa. Oletettavasti aihe on erityisen hankala, jos siihen liittyy kielteisiä kokemuksia ja muistoja. Samalla herää kysymys tutkijan vastuusta ja siitä, kuinka perusteltu tutkimus ylipäättään on. Tutkimukseen sisältyy usein ajatus ”terapeuttisesta vaikutuksesta”; vaikeistakin tuntemuksista kertominen – esimerkiksi niistä nimettömänä kirjoittaminen – voi olla helpottavaa. Ymmärrettävästi kehoitus kertoa arasta asiasta voi kuitenkin toimia myös toisin ja lisätä vastaajan ahdistusta.

”Eräs erittäin pienikokoinen vilperti kysyi lopulta ”mitä jos joku nauraa?” (ymmärsin, että hänelle?) Sanoin, että kaikki omat ajatukset voi kirjoittaa siihen. (En tiedä laittoiko?)”

”Eräs jännä juttu: Luokan hiljainen priimuspoika, erittäin laiha + pienikokoinen meni aivan ’lukkoon’ tehtävän edessä. Hän kynelehti ja niiskutti, vein hänet käytävään ja yritin rauhoitella ja kysyä, mitäs nyt? Hän vaan sanoi, ”ei mitään, mä en vaan keksi mitään”. Hän oli aivan tolaltaan ja rauhoituttuaan (2 min) hän pyynnöstäni (ei sun tarvi keksiä mitään, kirjoita miltä susta tuntuu? Onko sua kiusattu ulkonäön takia? Tulix sulle paha mieli kun puhuttiin ulkonäöstä?) kirjoitti lopulta jotain paperille niiskuttaen, mutta rauhoittuneemmin. Jännä juttu?!! Ja surullinenkin.”

[opettajan muistiinpanot 23.5.2003]

Varsinkin jälkimmäinen tapaus kirjoitustilanteesta yllätti minut. Ensimmäinen reaktioni oli surullinen ja pelästynyt, koska tutkimusintressini oli saattanut oppilaan näin hankalaan tilanteeseen. Olisiko minun sittenkin pitänyt olla luokassa vastaamassa oppilaiden kysymyksiin ja reaktioihin? Toisaalta olin huojentunut ajatuksesta, että lasta lohdutti hätäntymisen hetkellä opettaja, joka oli hänelle tuttu ja turvallinen henkilö. Hetkeksi kyseenalaistin oman menettelyni, vaikka olin jo alun alkaen tiedostanut aiheen mahdollisen arkuuden ja pyrkinyt toimimaan sen mukaisesti. Olin korostanut tehtävän vapaaehtoisuutta ja jättänyt valinnan kirjoituksen sisällöstä ja pituudesta mahdollisimman vapaasti lasten itsensä päätettäväksi. Osallistumisen vapaaehtoisuus voi kuitenkin olla kyseenalaista, jos lapsi joutuu päättämään siitä luokkatovereidensa nähden. Tehtävästä kieltäytymisen voikin estää pelko muiden reaktioista ja silmätikuksi joutumisesta. (ks. myös Lallukka 2003.)

Tutkimukseen sisältyy aina valta-asetelma: tutkija, esimerkiksi haastattelija, ilmaantuu paikalle kysymyksineen ja odottaa saavansa lyhyessä ajassa tietoa vieraiden informanttien elämästä, tavasta ymmärtää asioita ja, kuten omassa tutkimuksessani, hyvin henkilökohtaisistakin asioista. Itse pyrin lieventämään haastattelutilanteen epätasa-arvoista asetelmaa

eri keinoin. Tässä auttoi osaltaan se, että tapasimme yhteisten tuttavien (tutkijakollegani ja hänen tyttärensä) kautta ja paikassa, joka oli tytöille tutumpi kuin minulle. Olin etukäteen kysynyt tytöiltä heidän mielipidettään sopivasta haastattelupaikasta. Pysin myös välittämään olemuksellani, ettei kyseessä ole virallinen ja muodollinen tilanne eikä sitä tarvitse jännittää.

Ennen haastattelua odotin, että haastateltava valitsi ensin paikkansa ja istuuduin sen jälkeen itse lattialle. Nauhurin asetin väliimme tuolille. Kerroin lyhyesti itsestäni ja tutkimuksestani sekä painotin olevani kiinnostunut kuulemaan juuri tyttöjen omia kokemuksia ja ajatuksia ulkonäköön liittyen. Ennen haastattelua haastateltavilla oli tilaisuus kysellä minulta itseäni, tutkimukseen tai haastatteluun liittyviä asioita ja haastattelun jälkeen esittää kommenttejaan, mielipiteitään ja tarkennuksiaan. Varmistin vielä, että olimme saaneet käytyä läpi asiat, joiden tytöt kokivat sillä hetkellä olevan tärkeitä ulkonäköön liittyen. Kaikki tytöt olivat myös ilmoittautuneet tutkimukseen vapaaehtoisesti.

Haastattelulle aineiston tuottamismenetelmänä on ominaista (kielellisen) vuorovaikutuksen keskeisyys; haastattelutilanteen osapuolet pyrkivät käsitteellisesti välittämään toiselle omaa suhdettaan tutkittavaan asiaan. Haastattelija ei voi kuitenkaan tunkeutua haastateltavan ”pään sisään” ja saada suoraan tietoa tämän kokemusmaailmasta, vaan merkitykset ovat kielellisesti välittyneitä ja rakentuvat vuorovaikutuksessa. Siksi haastatteluvastaus kuvastaakin aina paitsi haastattelijan läsnäoloa ja tapaa kysyä asioita, myös edeltäviä kysymyksiä ja vastauksia. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48.)

Haastattelun luonteeseen kuuluu, että myös tutkittava – eikä vain tutkija – toimii tarkentajana. Se miten jokin ilmiö konkretisoituu tutkittavan maailmassa ja hänen ajatuksissaan riippuu juuri tutkittavasta ja hänen elämäntilanteestaan. Lapsia ja nuoria haastattelevan tutkijan vastuu niin kysymyksiä kuin tulkintoja tehdessä on tavallistakin suurempi, koska osapuolten elämäntilanteet ja merkitysmaailmat ovat usein kaukana toisistaan. Lahikainen (2001) korostaa lapsia haastateltaessa olevan erityisen tärkeää kiinnittää huomio paitsi haastateltavan motivointiin ja haastattelusuhteen luomiseen myös omaan taitoon haastatella – ja kuunnella – nuorta haastateltavaa. Haastateltavalle on tärkeää välittää tunne siitä, että hänestä ja hänen mielipiteitään ollaan todella kiinnostuneita.

Kieli ja sanavalinnat vaativat myös erityistä huomiota, koska tutkijasta arkipäiväiseltä tuntuvat käsitteet ja ilmaukset voivat olla nuorelle haastateltavalle vieraita tai merkitykseltään

epäselviä. Toisaalta lasten ja nuorten käyttämä kieli vaatii herkkyyttä ja ”asioista perillä olemista” tutkijalta. Teema-alueiden tulisi myös olla niin väljiä, että moninaisuus joka tutkittavaan ilmiöön todellisuudessa sisältyy, tulisi haastattelussa neuvoteltua esiin mahdollisimman hyvin (Hirsjärvi & Hurme 2000).

5.4 Takaisin tutkimuskysymykseen

Edellä olen esitellyt kolmesta erilaisesta osa-aineistosta koostuvaa tutkimusaineistoani, pohtinut aineistojen metodologista ulottuvuutta mahdollisuuksineen ja rajoituksineen. Olen korostanut laadullisen tutkimuksen luonnetta – ei totuuksien – vaan ”mahdollisten totuuksien” ja osatotuuksien esiin nostajana, samoin uusien kysymysten herättelijänä (vrt. Hirsjärvi & Hurme 2000, 66-67; Alasuutari 1999; Suoninen 1997). Ennen siirtymistä analyysilukuihin palaan lyhyesti siihen, millaisiin kysymyksiin lasten ruumiillista minäkuvaa tutkiessani lähdin hakemaan vastauksia.

En etsi työssäni vastausta siihen, kuinka yleisiä lasten ulkonäköön liittyvät ongelmat ovat, tai millainen on suomalaisten tyttöjen ja poikien ruumiillinen identiteetti keskimäärin. Kiinnostava ja tärkeä kysymys, miksi lapset 2000-luvun alun Suomessa kokevat ulkonäkönsä riittämättömäksi, on työssäni läsnä, mutta siihen vastaaminen edellyttäisi hienosyistä, syvälle kulttuurisiin käytäntöihin puretuvaa analyysiä. Tutkimusaineistoni puitteissa voin lähinnä ehdottaa tulkintoja – miksi-kysymyksiin vastaaminen tai yleispätevän kuvan muodostaminen tietyn ikäisten lasten ruumiillisesta identiteetistä ei ole mahdollista eikä edes tarkoituksenmukaista. Suonisen (1997, 28) sanoin ”yksittäisen pienen aineiston analyysi ei juurikaan kerro kulttuurisista yleisyyksistä, mutta se voi kuitenkin kertoa havainnollisesti ja ajatuksia herättävästi siitä, mikä on kulttuurisesti mahdollista”.

Analysoin ulkonäköä yhtenä minuuden ulottuvuutena (sekä *mahdollisena* minuuteen liittyvänä ongelmana) ja tulkitsen ulkonäön merkityksiä oman kolmiosaisen aineistoni kertomuksissa.

Kysyn:

- 1) Millaiset ulkonäköön ja ruumiiseen liittyvät asiat lapsia tänä päivänä koskettavat,
- 2) miten ne kvantitatiivisessa aineistossa, kirjoituksissa ja haastatteluissa ilmenevät sekä

- 3) millaisia ovat aineiston perusteella ulkonäköön liittyvät merkitykset – myös identiteettiä uhkaavat ongelmat?

6 Lapset kertovat

Seuraavissa luvuissa tarkastelen tutkimusaineistojen avulla, millaisia merkityksiä ulkonäöstä kolmessa eri aineistossa tuotetaan. Pohdin, miten lapset omaa ruumiillista identiteettiään problematisoivat tai edistävät suhteessa kulttuurissa tarjolla oleviin identiteetin lähteisiin, millaista vuoropuhelua kulttuuristen (yhteisten) ulkonäködiskurssien ja lasten oman ulkonäkökokemuksen välillä käydään. Analyysiluvut etenevät yleisemmästä aineistotyyppistä yksityiskohtaisempaan: kvantitatiivisesta aineistosta kirjoitusten kautta haastatteluihin.

6.1 Suomalaiset lapset ja ulkonäkö vertailevassa aineistossa

Inequal Childhood -projektissa identiteettiä on lähestytty kolmiportaisen mallin kautta. Siinä CDI-lomakkeen 34 identiteettiä kuvaavaa kysymystä on ryhmitelty kolmeksi identiteetin pääulottuvuudeksi; sosiaalinen, psykologinen ja ruumiillinen identiteetti. (ks. Järventie 2001; 2003; Pasanen 2004.) Tämän ryhmittelyn mukaisesti sosiaalinen identiteetti käsittää muuttujat *ilon puute elämässä, eristäytyminen, läksyvaikeudet, ilon puute koulussa, huono koulumenestys, pelot kodin ulkopuolella, yksinäisyys, ystävien puute, kiusaa muita, on kiusattu, rakkaudettomuus, tottelemattomuus ja konfliktit muiden kanssa*. Psykologiseen identiteettiin sisältyvät muuttujat *surullisuus, pessimismi, epäonnistuminen, huonous ihmisenä, tulevaisuuden pelko, itseviha, itsesyytös, itkuisuus, huolestuneisuus, halu kuolla, päättämättömyys sekä alemmuuden tunne*. Identiteetin ruumiillista ulottuvuutta puolestaan määrittävät *univaikeudet, väsyneisyys, ruokahaluttomuus, huoli kivuista, päänsärky, vatsakipu, muita kipuja, pahoinvointia sekä ruma minäkuva*.

Työssäni sivuutan tämän kolmijakoisen mallin yhtäältä siksi, että se mielestäni (vaikka se onkin hyödyllinen käsitteellinen ja metodologinen työväline) rakentaa turhan keinotekoista jaottelua identiteetin ulottuvuuksien välille ja toisaalta siksi, että itse olen työssäni kiinnostunut nimenomaan ulkonäkökysymyksestä – en ruumiillisesta identiteetistä muuttujakimpuna. Haluan tarkastella muita niin ”sosiaalisen”, ”psykologisen” kuin ”ruumiillisen” identiteetin osioita yksittäisinä muuttujina suhteessa ulkonäkömuuttujaan.

Tässä yhteydessä syytä lienee huomauttaa, että CDI:n kysymyksistä (ks. liite 1) on mahdollista muodostaa (ja niihin sisältyy) aina myös positiivinen määritelmä. Identiteetin kielteisyyttä korostavat muuttujanimet eivät ole käytössä sen vuoksi, että haluttaisiin varta vasten tuottaa kielteistä kuvaa identiteetistä. CDI on laadittu mittaamaan lasten depressiivisiä oireita, joten sitä käytettäessä ollaan kiinnostuneita erityisesti myönteinen/neutraali vaihtoehdon oletusarvosta poikkeavista vastauksista. Tällöin muuttujanimet painottavat tarkastelun kohteena olevaa asiaa. Vastoin Kovacsin ja Beckin (1977) alkuperäistä ajatusta CDI:stä, en tässä yhteydessä kuitenkaan tulkitse vastauksia yksiselitteisesti masennusoireina, vaan avaan tulkintaa kohti ”ongelmien” sosiaalista luonnetta (vrt. Oksanen, tulossa). Katson, ettei kielteisinkään vastaus sinällään kerro ongelmasta.

Pohjoismaisia eroja

CDI:n ulkonäköä koskevassa osiossa lasten valittavana olivat vaihtoehdot ”olen mielestäni mukavan näköinen”, ”ulkonäössäni on joitain vikoja” ja ”näytän rumalta”. Vertailen aluksi suomalaisten, norjalaisten ja ruotsalaisten lasten vastauksia ulkonäköä koskevaan osioon ristiintaulukkojen avulla. Tarkasteltavana ryhmänä ovat 4.-6.-luokkalaisten tytöt ja pojat kustakin maasta.

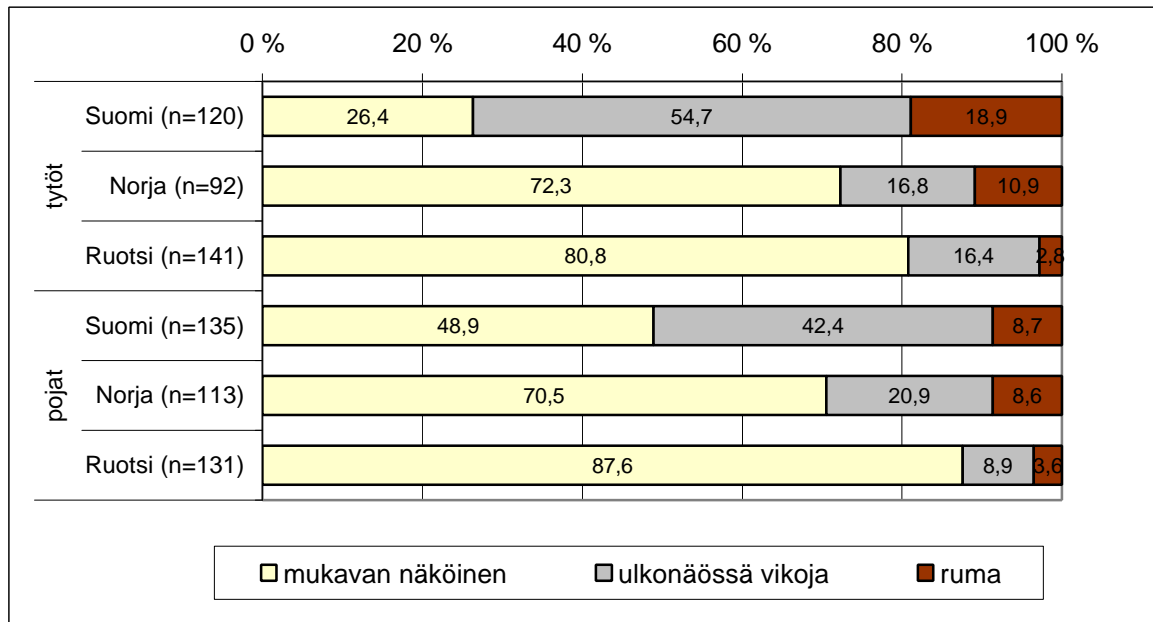
Ryhmän valintaan vaikuttivat alustavasti tallennusvaiheessa tekemäni huomiot, mutta ensimmäiset ajot aineistosta herättivät lopullisesti kiinnostukseni neljänteen ja kuudenteen luokka-asteeseen eräänlaisina ruman minäkuvan kriisivaiheina. Keskittymistä tähän ryhmään tukevat myös muut Inequal Childhood -projektista saadut tulokset. Erityisesti tytöistä kaikkia identiteetin ulottuvuuksia (sosiaalinen, psykologinen ja ruumiillinen) tutkittaessa 4.- ja 6.-luokkalaisten eli iältään 10-13-vuotiaiden joukossa on eniten niitä lapsia, jotka kokevat identiteettinsä kielteiseksi (ks. Järventie 2003; Pasanen 2004, 68).

Myös egotismi-käsitteen kautta lasten identiteettiä lähestynyt ja lasten suhdetta satuttamiseen ja väkivaltaan projektissa tutkinut Oksanen (tulossa) toteaa, että neljännellä luokalla hahmottuu taite, jossa tyttöjen egotismi romahtaa ja poikienkin egotismi putoaa hetkellisesti. Tämän jälkeen alkaa hahmottua sukupuoliero, joka johtaa siihen, että kuudennella luokalla pojat vaikuttavat suorastaan murskaavan itsevarmoilta verrattuna tyttöihin (mt.), joilla psykologinen identiteetti on kielteisimmillään ja itsetunto heikoimmillaan juuri kuudennella luokka-asteella (Pasanen 2004, 69). Nuorimpien oppilaiden ottaminen mukaan maavertailuun ei ollut mahdollista siitäkään syystä, että Norjassa ja Ruotsissa aineisto kerättiin vain 3.-6.-luokkalaisilta (Norjassa luokat 4.-7.).

Maavertailun keskeinen tulos on, että suomalaislapset ovat tyytymättömämpiä ulkonäköönsä kuin norjalaiset ja ruotsalaiset ikätoverinsa. Tyytyväisimpiä ulkonäköönsä ovat ruotsalaiset pojat, sen sijaan kriittisimmin ulkonäköään arvioivat suomalaiset tytöt. Heistä jopa 74 prosenttia kokee ulkonäkönsä puutteelliseksi tai uskoo olevansa ruma, kun ruotsalaisten tyttöjen vastaava osuus on 19 prosenttia. Toisin sanoen siinä missä 4.-6.-luokkalaisista ruotsalaisista tytöistä 81 prosenttia pitää itseään mukavan näköisenä, suomalaisista tytöistä näin uskoo itsestään vain 26 prosenttia. Pojilla käsitykset jakautuvat samansuuntaisesti: suomalaisista pojista yli puolet (51 %) löytää vikoja ulkonäöstään, ruotsalaisista ikätovereistansa vain 12 prosenttia. Sekä norjalaiset tytöt että pojat sijoittuvat tyytyväisyysasteikolla suomalais- ja ruotsalaislasten väliin.

Ulkonäkökäsitysten maittaisten jakaumien tarkastelu osoittaa pari kiinnostavaa seikkaa vastausten jakautumisessa sukupuolten kesken. Suomalaiset ja ruotsalaiset tytöt näyttävät olevan selvästi poikia tyytymättömämpiä ulkonäköönsä, mutta norjalaisten tyttöjen ja poikien välillä käsitykset jakautuvat lähes tasan. Norjalaisista pojista (30 %) jopa useampi kuin tytöistä (28 %) kokee ulkonäkönsä ainakin jonkin verran puutteelliseksi. Suomalaislasten kielteinen suhde ulkonäköönsä puolestaan korostuu, kun huomataan, että suomalaiset pojat ovat tyytymättömämpiä ulkonäköönsä kuin tytöt Norjassa ja Ruotsissa. Kun suomalaisista 4.-6.-luokkalaisista pojista jopa 51 prosenttia piti ulkonäköään puutteellisenä, on norjalaisten tyttöjen vastaava luku 28 prosenttia ja ruotsalaisten tyttöjen 19 prosenttia.

Kuviossa 1. näkyvät tyttöjen ja poikien vastausten jakaumat CDI:n ulkonäköä koskevassa osiossa maittain. Maiden välinen ero on χ^2 -riippumattomuustestin perusteella tilastollisesti merkitsevä sekä tytöillä ($p < 0,001$) että pojilla ($p < 0,001$).

KUVIO 1. Tyttöjen ja poikien (4.-6. lk) näkemykset omasta ulkonäöstään. Jakaumat (%) maittain ja ikä vakioituna (n = vastaajien lukumäärä).

Tulokset Inequal Childhood -projektista kertovat ulkonäön lisäksi myös muilta osin pohjoismaisista eroista lasten identiteetissä ja hyvinvoinnissa. CDI-lomakkeen muuttujien yhteistarkastelussa suomalaislasten identiteetti piirtyi kaikkein kielteisimpänä ja parhaiten näyttivät siinäkin voivan ruotsalaiset lapset (Järventie 2003; 163-169). Myös muissa viimeaikaisissa tutkimuksissa on saatu tuloksia, joiden mukaan suomalaisten koululaisten itsearvostus on merkitsevästi alhaisempi kuin heidän pohjoismaisilla ikätovereillaan (ks. esim. Pölkki 2001, 126).

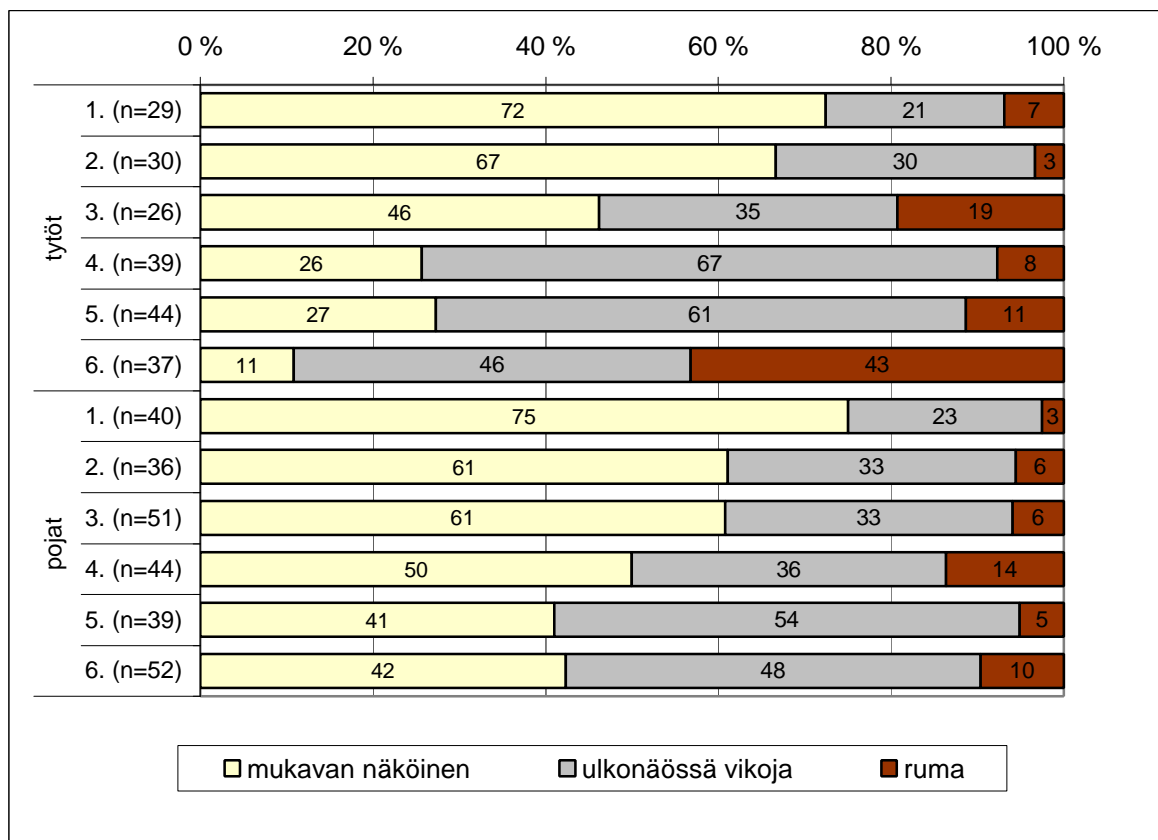
Ikä ja tyytyväisyys ulkonäköön

Miten sitten tyytymättömyys ulkonäköön jakautuu aineistossa eri-ikäisten lasten kesken? Suomen aineiston avulla on mahdollista katsoa tarkemmin iän merkitystä, koska siinä ovat mukana 1.-6. luokkien oppilaat eli myös pienet koululaiset.

Kuviosta 2 näkyy, että ensimmäisen ja toisen luokan oppilaat ovat vielä kohtalaisen tyytyväisiä ulkonäkönsä, mutta tämän jälkeen kehitys etenee varsinkin tytöillä selvästi kielteiseen suuntaan. Neljäsluokkalaisista tytöistä enää 26 prosenttia ilmoittaa olevansa tyytyväinen ulkonäkönsä, kuudesluokkalaisista vain 11 prosenttia. Iältään 12-13-vuotiaista kuudennen luokan tytöistä jopa 43 prosenttia on valinnut kielteisimmän vaihtoehdon ”olen ruma” kertoessaan ulkonäöstään. Ero on huomattavan suuri, kun sitä vertaa ulkonäköksi-

tysten jakautumiseen muilla luokka-asteilla. Niillä vähemmistö (3 % – 19 %) sekä tytöistä että pojista ilmoittaa kielteisimmän vaihtoehdon ”olen ruma” sopivan itseensä.

Myös pojilla tyytymättömyys ulkonäköön lisääntyy iän myötä asteittain, mutta arvioiden muuttumisessa ei ole havaittavissa samanlaista selvää harppausta, kuin tytöillä kolmannen-neljännän luokan vaiheessa. Toisen ja kolmannen luokan pojista 39 prosenttia löytää vikoja ulkonäöstään, neljäsluokkalaisista 50 prosenttia eli joka toinen. Pojista kriittisimmin itseään arvioivat viidesluokkalaiset, joista 59 prosenttia on ainakin jonkin verran tyytymätön ulkonäköönsä (vrt. Oksanen, tulossa), mutta lähes samaan (58 %) yltävät kuudesluokkalaiset pojat, joiden joukossa myös on *enemmän* itsensä *rumaksi* määritteleviä.

KUVIO 2. Eri-ikäisten (1.-6. luokat) tyttöjen ja poikien näkemykset ulkonäöstään. Jakaumat (%) Suomen aineistossa (n = vastausten lukumäärä).

Tästä eteenpäin keskityn tarkastelemaan neljäs-kuudesluokkalaisten suomalaislasten kielteisiä käsityksiä ulkonäöstään suhteessa muihin identiteetin osa-alueisiin, jotka Inequal Childhood -projektin CDI-lomakkeessa on määritelty. Ensin tarkastelen 4.- ja 6.-luokkalaisten tyttöjen ja poikien identiteetin yleisprofiilia.

Ulkonäkömuuttuja identiteettiprofilissa

Identiteetin yleisprofiili on muodostettu siten, että jokaisesta CDI:n osiosta on otettu suora jakauma, jotka kuvioissa 3, 4, 5 ja 6 esitetään graafisessa muodossa. Eriväriset osuudet kertovat, kuinka moni tarkastellun ryhmän lapsista on arvioinut asian kohdallaan *myönteiseksi*, *lievästi kielteiseksi* tai *kielteiseksi*. Identiteettiprofiili perustuu siis osiokohtaiseen ykkös-, kakkos- ja kolmosvaihtoehtojen yleisyyteen aineistossa. (ks. Järventie 2001, 93-95.) Otetaan esimerkiksi kuvio 5. eli yleisprofiili kuudesluokkalaisten tyttöjen (n=37) identiteetistä ja tarkastellaan siitä kuvion keskivaiheilta osio/muuttujaa ”ruokahaluttomuus”. Palkki kuvaa muuttujan vastauksista ajettua suoraa jakaumaa, joka on siis yhteensä 100 prosenttia. Valkoinen osuus palkissa kertoo % -osuuden niistä tytöistä, joiden ruokahalu on hyvä, vaaleanharmaa % -osuuden tytöistä, joiden ruokahalu on lievästi kielteinen ja tummanharmaa % -osuuden tytöistä, joiden ruokahalu on kielteinen. Suoran jakauman mukaiset ruokahaluttomuus-muuttujan % -osuudet ovat siis noin 70 % / 20 % / 10 %.

Tutkin ensin erikseen 4.- ja 6.-luokkalaisten tyttöjen ja poikien identiteettiprofiileista (kuviot 3, 4, 5 ja 6) sitä, missä osioissa huomattavan suuri osa vastaajista on arvioinut identiteettinsä lievästi kielteiseksi (2) tai kielteiseksi (3). Erotan tässä tarkastelussa ensin ne osiot, joissa *puolet tai yli puolet* (> 50 %) vastaajista on valinnut lievästi kielteisen tai kielteisen vaihtoehdon sekä toiseksi ne osiot, joissa *lähes puolet* (40 % – 50 %) vastaajista on arvioinut samoin. Huomautettakoon vielä, että yleisprofiileissa ei ole esitettyä uudelleen suoraa jakaumaa osion ”ruma minäkuva” osalta. Se, miten 4.- ja 6.-luokkalaisten tyttöjen ja poikien käsitykset ulkonäöstään jakautuvat, näkyy ja on selitetty kuviossa 2 (s. 51).

4.-luokkalaisista tytöistä (kuvio 3.) 50 prosenttia tai enemmän on valinnut lievästi kielteisen tai kielteisen vaihtoehdon osioissa *itsesyytös*, *halu kuolla*, *päättämättömyys*, *huoli kivuista*, *ilon puute koulussa*, *alemmuuden tunne*, *on kiusattu* sekä *pelot kodin ulkopuolella* (8 osiota). Noin 40-50 prosenttia vastaajista on lisäksi arvioinut itseään kielteisesti osioissa *pessimismi*, *ruokahaluttomuus*, *univaikeudet* ja *yksinäisyys* (4 osiota).

4.-luokkalaisista pojista (kuvio 4.) 50 prosenttia tai enemmän on valinnut lievästi kielteisen tai kielteisen vaihtoehdon osioissa *ilon puute koulussa*, *alemmuuden tunne* ja *on kiusattu* (3 osiota). Noin 40-50 prosenttia vastaajista on lisäksi arvioinut itseään kielteisesti osioissa *itsesyytös*, *halu kuolla*, *päättämättömyys* sekä *huoli kivuista* (4 osiota).

6.-luokkalaisista tytöistä (kuvio 5.) 50 prosenttia tai enemmän on valinnut lievästi kielteisen tai kielteisen vaihtoehdon osioissa *itseviha*, *itsesyytös*, *halu kuolla*, *päättämättömyys*, *läksyvaikeudet*, *ilon puute koulussa* sekä *alemmuuden tunne* (7 osiota). Noin 40-50 prosenttia vastaajista on lisäksi arvioinut itseään kielteisesti osioissa *pessimismi*, *huoli kivuista* ja *pelot kodin ulkopuolella* (3 osiota).

6.-luokkalaisista pojista (kuvio 6.) 50 prosenttia tai enemmän on valinnut lievästi kielteisen tai kielteisen vaihtoehdon ainoastaan osiossa *ilon puute koulussa* (1 osio). Noin 40-50 prosenttia vastaajista on lisäksi arvioinut itseään kielteisesti osioissa *läksyvaikeudet*, *pessimismi* ja *alemmuuden tunne* (3 osiota).

Kaikkein monipuolisimmin kielteiseltä siis näyttää neljäsluokkalaisten tyttöjen identiteetti-profiili, kun luokkia lievästi kielteinen ja kielteinen tarkastellaan yhdessä. Osioita, joissa suuri osa vastaajista on arvioinut itseään kielteisesti, on heillä yhteensä 12. Lähes yhtä kielteisesti arvioivat itseään kuudesluokkalaiset tytöt, joista suuri osa on arvioinut itseään kielteisesti yhteensä 10 osiossa. Huomattavaa on kuitenkin se, että 6.-luokkalaisisten tyttöjen joukossa on selvästi *eniten* niitä, jotka ovat eri osioissa valinneet *kielteisimmän vaihtoehdon*. 4.-luokkalaiset pojat arvioivat itseään huomattavasti vähemmän kielteisesti kuin tytöt, mutta selvästi kielteisemmin kuin vanhemmat 6.-luokkalaiset pojat. Tosin profiilista näkyy kiinnostavasti myös se, että 4.-luokkalaisten poikien joukossa on samanikäisiä tyttöjä enemmän *kielteisimmän vaihtoehdon* valinnoita. 6.-luokkalaiset pojat näyttävät profiilinsa perusteella suorastaan uhkuvan itsevarmuutta – heistä yli puolet on vastannut kielteisesti ainoastaan osioon *ilon puute koulussa*.

Profiileista on helposti tulkittavissa se Oksasen (tulossa) mainitsema kehitys, mihin jo luvun alussa viittasin: poikien osalta egotismi on huipussaan kuudennella luokalla, jolloin vastaavasti tytöt arvioivat itseään yhä kriittisemmin. Toisaalta tässä voi myös näkyä kulttuurinen opittu siten, että pojat voivat jo vastaustyyllillään (haluta) näyttää, kuinka hyvin heillä menee: vaikka kokemus itsestä olisi epävarma, sen ei anneta näkyä. Tytöt sen sijaan ovat taipuvaisempia vähättelemään itseään ja varovaisempia – toisaalta jossain määrin ehkä jopa realistisempia kuin pojat – itsearvioinneissaan. (vrt. Ronkainen 1999; Oksanen, tulossa). Emme kuitenkaan voi analyysin perusteella tietää, onko 6.-luokkalaisten poikien positiivisissa (ja tyttöjen kielteisissä) itsearvioissa kyse ”tyylistä” vai yksinkertaisesti siitä, että he voivat hyvin.

Profiilit kertovat siitä, minkä verran ”havaintoja” yhteensä on muuttujien eri luokissa, eriluokkalaisilla tytöillä ja pojilla. Sen sijaan suoran jakauman mukaiset yleisprofiilit eivät kerro lasten välisistä eroista ryhmän sisällä eivätkä myöskään siitä, miten identiteetin muut osiot ovat yhteydessä rumaan minäkuvaan (kuvio 2.). Siksi tarkastelenkin vielä muuttujien välistä tilastollista yhteyttä riippumattomuustestin avulla.

Tilastollisten yhteyksien selvittämiseksi ristiintaulukoin CDI-lomakkeen muut muuttujat ulkonäköä koskevan muuttujan kanssa. Taulukon 1 laidoissa näkyvät CDI-lomakkeen identiteettiä kuvaavien osioiden eli muuttujien nimet. Taulukko esittää identiteettiä kuvaava-

vien osioiden yhteyttä kielteiseen arvioon omasta ulkonäöstä ("ruma minäkuva") 4.-6.-luokkalaisten tyttöjen ja poikien osalta. Monissa CDI-lomakkeen osioissa vain muutama oppilas oli valinnut kielteisimmän vaihtoehdon, ja sen vuoksi ristiintaulukoissa lievästi kielteinen ja kielteinen vaihtoehto on yhdistetty. Alun perin kolmiluokkaiset muuttujat on siis määritellyt 2-luokkaisiksi siten, että myönteinen arvio (1) saa laskettaessa arvon 1 ja lievästi kielteinen (2) sekä kielteinen (3) arvio saavat arvon 2. Ulkonäkömuuttuja on kuitenkin kolmiluokkainen. Näin meneteltäessä ristiintaulukoiden odotetut solufrekvenssit, vastaajien määrät soluissa, ovat riittävän suuria ja χ^2 -riippumattomuustestin oletukset ovat voimassa.

Muuttujien välistä riippuvuutta voidaan tilastollisesti testata χ^2 -riippumattomuustestin avulla. Tällöin tutkitaan ovatko ulkonäkömuuttujan prosentuaaliset jakaumat tilastollisesti merkittävästi erilaiset toisen tarkasteltavan muuttujan luokissa. Tässä tapauksessa ristiintaulukoista on laskettu Pearsonin χ^2 -testisuureen arvo, joka noudattaa χ^2 -jakaumaa vapausastein 2. Vapausasteet (df) riippuvat tutkittavien kahden muuttujan välisen ristiintaulukon solujen lukumäärästä. Mitä suurempi on testisuureen arvo, sitä voimakkaampi on muuttujien välinen riippuvuus. P-arvo kuvaa todennäköisyyttä saada χ^2 -arvoa suurempi arvo, kun riippuvuutta ei ole. Näin ollen, kun p-arvo on pieni ($p < 0,05$), on riippuvuus tilastollisesti merkittävä eikä johdu satunnaisvaihtelusta.

Muuttujien välisiä yhteyksiä on testattu erikseen tytöillä ja pojilla. Taulukossa 1 on oma sarakkeensa tytöille ja pojille. Niistä näkyvät aineistosta lasketut χ^2 -testisuureen arvot sekä niihin liittyvät p-arvot. Tilastollisesti merkittävät yhteydet ($p < 0,05$) on lihavoitu. Tummanharmaalla on säilytetty ne CDI:n osiot, joiden yhteys rumaan minäkuvaan on aineistossa tilastollisesti merkittävä *sekä* tytöillä *että* pojilla. Vaaleanharmaat osiot puolestaan ovat tilastollisesti merkittävässä yhteydessä rumaan minäkuvaan vain tytöillä *tai* pojilla.

Luen yleisprofiileita (kuviot 3, 4, 5 ja 6) suhteessa merkitsevyystaulukkoon, joka auttaa rajaamaan tarkastelun tiettyihin ulkonäön kannalta "merkittäviin" identiteetin osioihin. Peilaan yleisprofiilien esittämiä CDI-osioiden jakaumakuviota taulukon 1 esittämien, ulkonäkö-muuttujaan tilastollisesti merkittävässä yhteydessä olevien muuttujien (ks. vaalean- ja tummanharmaat solut) kanssa.

Inequal Childhood -projektin aineistossa ulkonäköongelmat näyttävät kummallakin sukupuolella liittyvän niin psyykkiseen, fyysiseen kuin sosiaaliseen hyvinvointiin. Taulukon 1

perusteella sekä tytöillä että pojilla yhteydessä kielteiseen käsitykseen ulkonäöstä ovat *pessimismi, itsen huonoksi kokeminen, itsen kohdistuvat vihan tunteet, huolestuneisuus, halu kuolla, väsymys, yksinäisyys, ilonpuute koulussa, vatsakivut sekä pahoinvointi*. Näiden osioiden yhteys ulkonäkö-osioon on tilastollisesti merkitsevä.

Edellä mainittujen asioiden lisäksi tytöillä rumaan minäkuvaan ovat tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä myös *epäonnistumisen ja rakkaudettomuuden tunne sekä vaikeudet läksyistä suoriutumisessa*. Pojilla itsen rumaksi kokeminen näyttäytyy huomattavasti tyttöjä monitahoisemmin kielteisinä kokemuksina identiteetin eri osioissa. Kielteinen käsitys ulkonäöstä on pojilla yhteydessä myös *itkuisuuteen, ystävien puutteeseen ja toisista eristäytymiseen*. Samoin *vaikeus tehdä itsenäisiä päätöksiä, huono koulumenestys, konfliktit toisten kanssa, niin kiusattuna kuin kiusaavana osapuolena oleminen, päänsärky ja erilaiset kivut sekä huoli kivuista* näyttävät nekin olevan pojilla yhteydessä rumaan minäkuvaan.

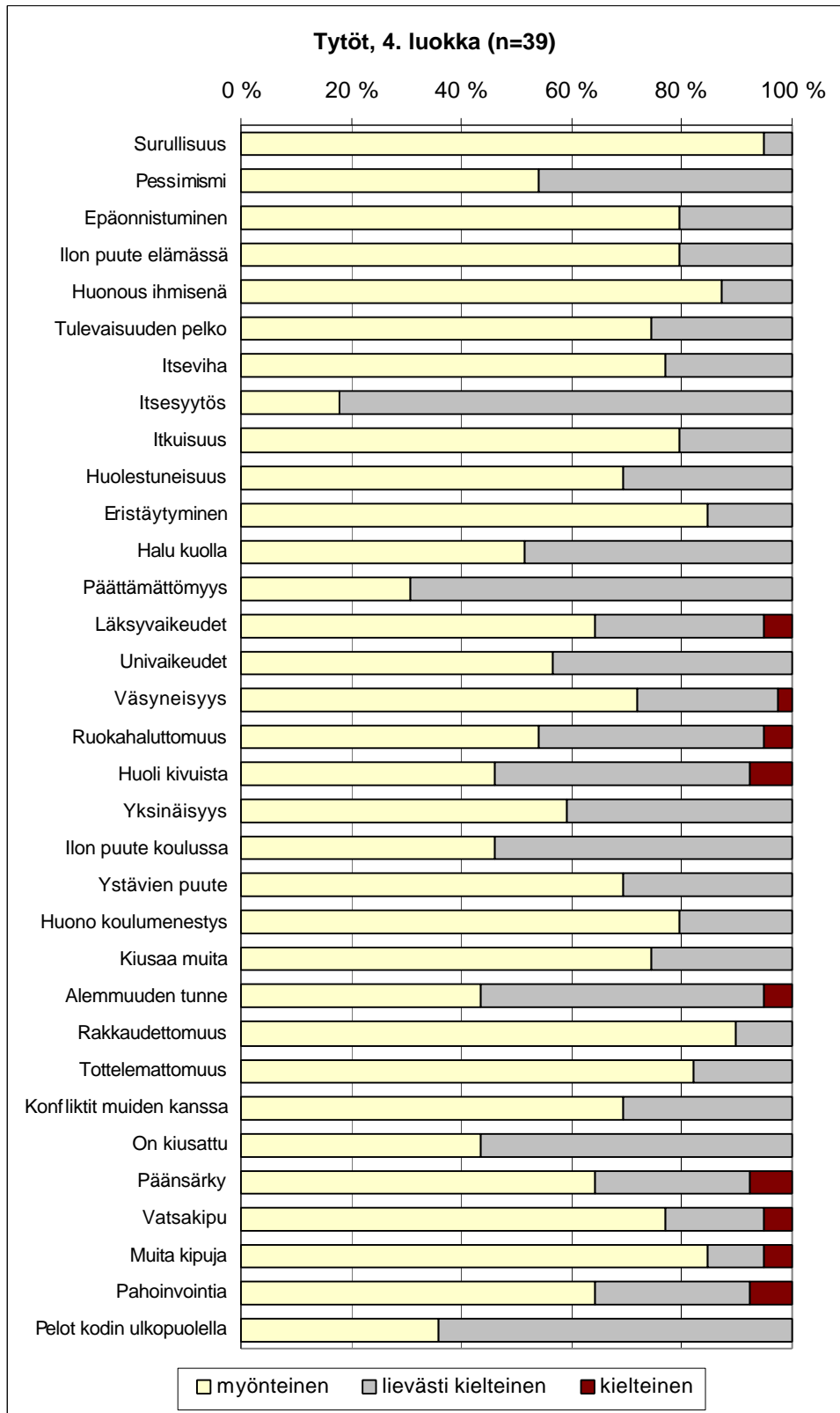
Sekä tytöillä että pojilla kielteiseen ulkonäkökokemukseen on siis yhteydessä masennukselle tunnusomaisia piirteitä kuten pessimismi, itsen huonoksi kokeminen, itsen kohdistuvat vihan tunteet, halu kuolla, yksinäisyys ja ilon puute, tytöillä tämän lisäksi myös epäonnistumisen ja rakkaudettomuuden tunne ja pojilla itkuisuus, ystävien puute ja yksinäisyys ja erilaiset kivut. Poikien osalta rumaan minäkuvaan ovat yhteydessä myös aggressiolle tunnusomaiset konfliktit sekä kiusaaminen.

Suhteessa edellä tarkasteltuihin identiteettiprofileihin on tärkeää ja kiinnostavaa huomata, että osioista, joiden yhteys rumaan minäkuvaan on 4.-6.-luokkalaisilla tytöillä ja pojilla merkitsevä, vain harva on niiden osioiden joukossa, jotka suuri osa tietyn ryhmän lapsista oli arvioinut kohdallaan kielteiseksi. Näitä ovat ilon puute koulussa sekä tytöillä että pojilla, pessimismi tytöillä ja 6.-luokkalaisilla pojilla, halu kuolla tytöillä ja 4.-luokkalaisilla pojilla, itseviha ja yksinäisyys 6.-luokkalaisilla tytöillä sekä päättämättömyys ja huoli kivuista 4.-luokkalaisilla pojilla. Toisin sanoen enemmistö rumaan minäkuvaan tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä olevista osioista on sellaisia, joissa suurin osa luokkaryhmän oppilaista on arvioinut itseään positiivisesti. Tämä tulos kertonee osaltaan huolten kasaantumisesta harvojen lasten kannettavaksi erityisen selvästi pojilla, joilla rumaan minäkuvaan (tilastollisesti merkitsevässä) yhteydessä olevia osioita on paljon.

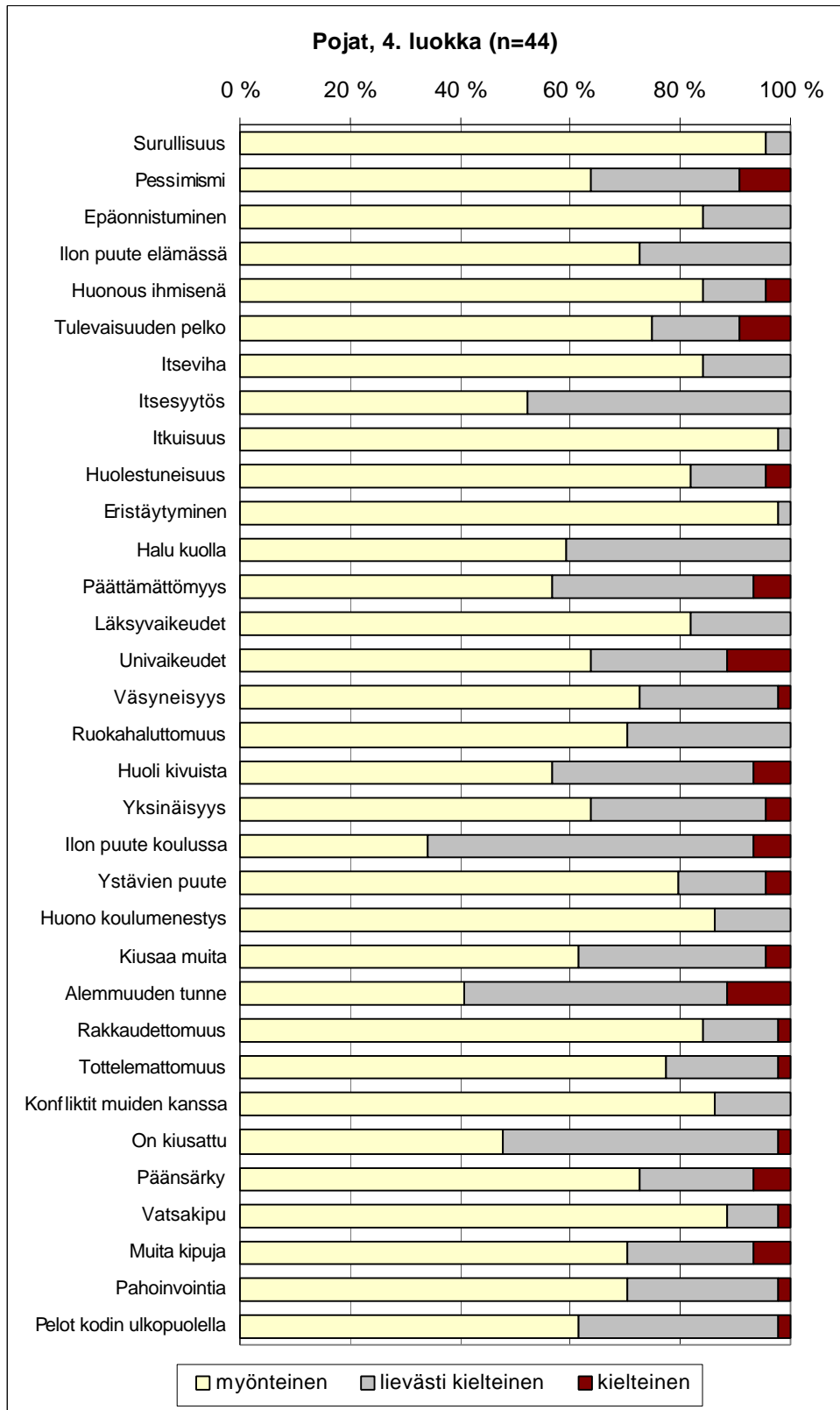
Analyysi ei kuitenkaan kerro sitä, aiheuttaako ulkonäkö lapselle muita ongelmia, vai saavatko muut vaikeudet lapsen tuntemaan myös ulkonäkönsä riittämättömäksi. Totuus on todennäköisesti lähellä kummankin puolen yhteisvaikutusta; kielteiset kokemukset

sekoittuvat, vaikuttavat toinen toisiinsa ja voivat kasaantua identiteettiä kuormittaviksi uhkatekijöiksi.

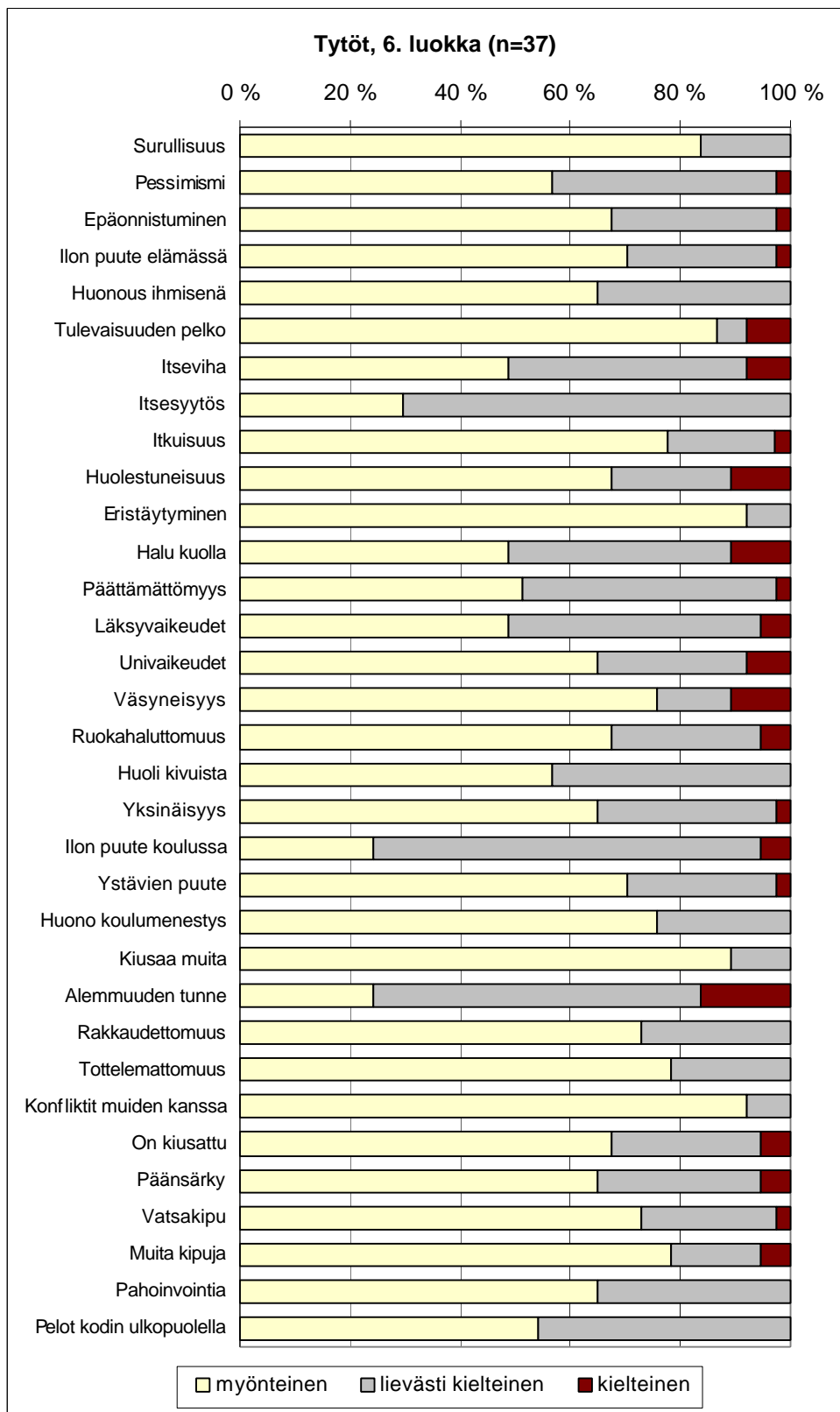
Tyttöjen kokema epävarmuus välittämisestä kertoo tarpeesta saada toisten ihmisten hyväksyntää. Tytöiltä ollaan taipuvaisempia edellyttämään hillittyä, hallittua ja miellyttävää esiintymistä kuin pojilta, joten tytöt oppivat myös arvioimaan itseään herkemmin suhteessa muiden arvioihin ja saamaansa palautteeseen (vrt. Tolonen 2001, 166-167). Hyväksyntä ja välittämisen kokeminen ovat siten tytöille tärkeitä itsetunnon rakennuspuita. Myös koulussa hyvät suoritukset, tunnollisuus ja kiltteys ovat kriteereitä, joilla erityisesti tyttöjä arvioidaan. Lahelma (1999, 87) toteaaakin, että tavallisuus tytöllä on usein itsestään selvästi eri asia kuin tavallisuus pojalla: tytöillä se merkitsee parempaa koulumenestystä ja hyvää käytöstä. Epäonnistumisen, rakkaudettomuuden ja läksyvaikeuksien liittyminen tytöillä itsen rumaksi kokemiseen kertoneekin taipumuksesta suorittaa ja hakea hyväksyntää myös oman ruumiin kautta. Samalla se tukee useiden viimeaikaisten tutkimusten väitteitä, joissa hyvä ulkonäkö rinnastuu menestymiseen niin työssä kuin ihmissuhteissa sekä yleiseen onnistumiseen elämässä (vrt. Grogan 1999; Bordo 1993; James 1993 ym.).

KUVIO 3. Identiteettiä kuvaavien osioiden jakaumat (%) 4.-luokkalaisilla tytöillä Suomen aineistossa. Kuvasta puuttuu kuviossa 1. esitetyn ulkonäkö-muuttujan jakauma.

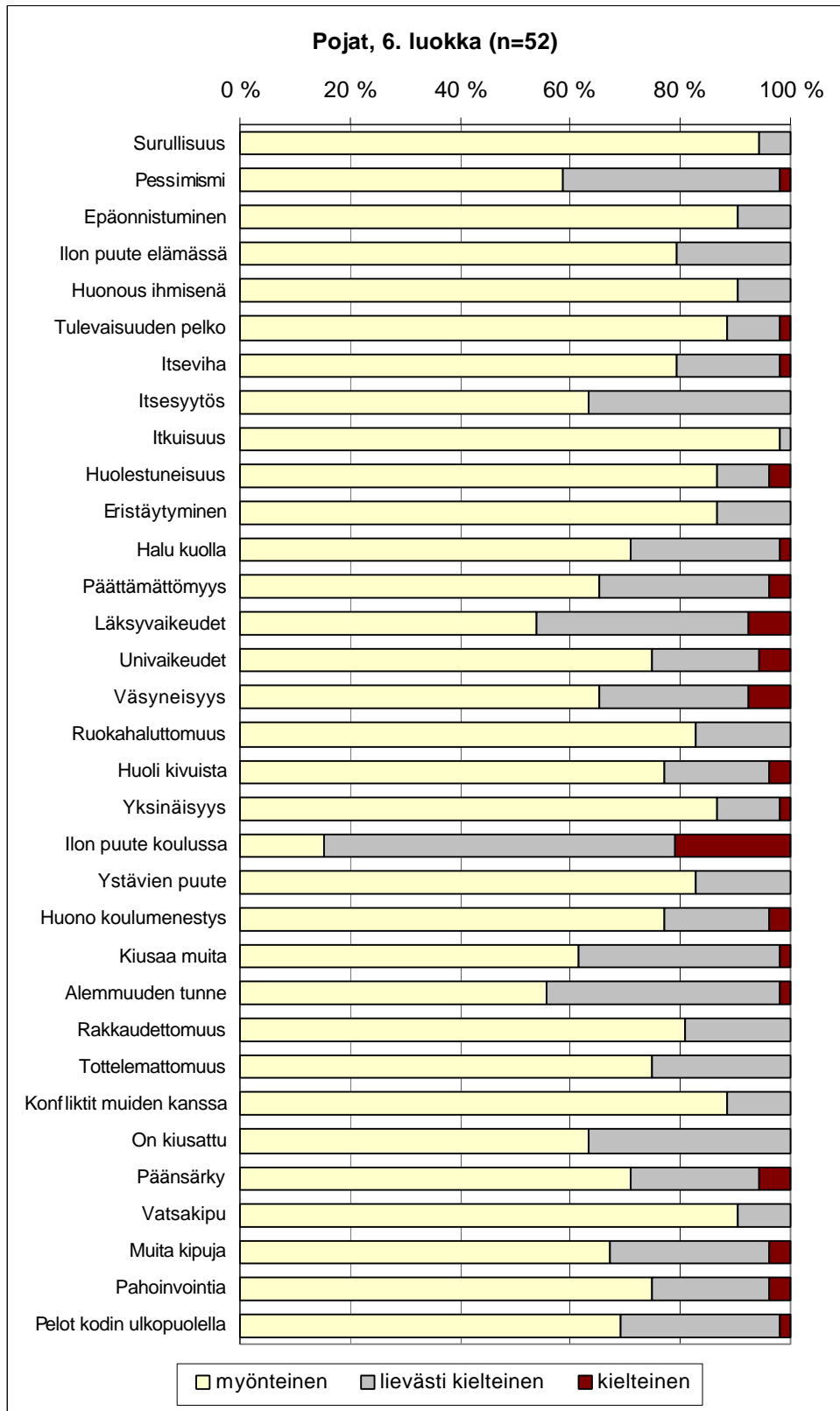

KUVIO 4. Identiteettiä kuvaavien osioiden jakaumat (%) 4.-luokkalaisilla pojilla Suomen aineistossa. Kuvasta puuttuu kuviossa 1. esitetyn ulkonäkö-muuttujan jakauma.

KUVIO 5. Identiteettiä kuvaavien osioiden jakaumat (%) 6.-luokkalaisilla tytöillä Suomen aineistossa. Kuvasta puuttuu kuviossa 1. esitetyn ulkonäkö-muuttujan jakauma.

KUVIO 6. Identiteettiä kuvaavien osioiden jakaumat (%) 6.-luokkalaisilla pojilla Suomen aineistossa. Kuvasta puuttuu kuviossa 1. esitetyn ulkonäkö-muuttujan jakauma.

TAULUKKO 1. Identiteettiä kuvaavien muuttujien yhteys kielteiseen käsitykseen omasta ulkonäöstä 4.-6.-luokkalaisilla tytöillä ja pojilla. Riippumattomuustestin χ^2 -arvot ja niihin liittyvät p-arvot. Tilastollisesti merkitsevät vaikutukset ($p \leq 0,05$) on lihavoitu.

TYTÖT			POJAT		
CDI-osiot	Pearsonin χ^2 (df = 2)	p-arvo	Pearsonin χ^2 (df = 2)	p-arvo	CDI-osiot
Surullisuus	2,2	0,335	4,5	0,103	Surullisuus
Pessimismi	11,1	0,004	17,4	< 0,001	Pessimismi
Epäonnistuminen	18,5	< 0,001	5,4	0,069	Epäonnistuminen
Ilon puute elämässä	3,5	0,177	5,6	0,061	Ilon puute elämässä
Huonous ihmisenä	15,5	< 0,001	18,1	< 0,001	Huonous ihmisenä
Tulevaisuuden pelko	0,7	0,695	3,8	0,15	Tulevaisuuden pelko
Itseviha	24,8	< 0,001	33,1	< 0,001	Itseviha
Itsesyytös	5,4	0,066	2,5	0,293	Itsesyytös
Itkuisuus	4,4	0,113	8,8	0,012	Itkuisuus
Huolestuneisuus	7,9	0,019	17,1	< 0,001	Huolestuneisuus
Eristäytyminen	2,8	0,251	13,6	0,001	Eristäytyminen
Halu kuolla	7,1	0,029	13,9	0,001	Halu kuolla
Päätämättömyys	2,8	0,247	8,9	0,012	Päätämättömyys
Läksyvaikeudet	8,1	0,017	5,3	0,071	Läksyvaikeudet
Univaikeudet	5,5	0,063	4,9	0,084	Univaikeudet
Väsyneisyys	6,3	0,043	22,9	< 0,001	Väsyneisyys
Ruokahaluttomuus	2,9	0,229	2,5	0,293	Ruokahaluttomuus
Huoli kiviusta	1,0	0,594	9,3	0,009	Huoli kiviusta
Yksinäisyys	16,9	< 0,001	19,8	< 0,001	Yksinäisyys
Ilon puute koulussa	9,4	0,009	7,5	0,023	Ilon puute koulussa
Ystävien puute	1,8	0,404	27,3	< 0,001	Ystävien puute
Huono koulumenestys	5,1	0,079	10,7	0,005	Huono koulumenestys
Kiusaa muita	3,0	0,223	7,0	0,03	Kiusaa muita
Alemmuuden tunne	4,5	0,103	4,8	0,09	Alemmuuden tunne
Rakkauttomuus	10,9	0,004	4,3	0,115	Rakkauttomuus
Tottelemattomuus	3,6	0,161	1,6	0,441	Tottelemattomuus
Konfliktit muiden kanssa	1,5	0,482	10,9	0,004	Konfliktit muiden kanssa
On kiusattu	0,6	0,728	8,7	0,013	On kiusattu
Päänsärky	2,8	0,245	9,6	0,008	Päänsärky
Vatsakipu	8,4	0,015	7,5	0,023	Vatsakipu
Muita kipuja	4,8	0,093	8,8	0,012	Muita kipuja
Pahoinvointia	8,8	0,012	11,6	0,003	Pahoinvointia
Pelot kodin ulkopuolella	0,2	0,898	2,1	0,34	Pelot kodin ulkopuolella

□ p > 0,05

■ p < 0,05 tytöt TAI pojat

■ p < 0,05 tytöt JA pojat

Se, että ulkonäön kokeminen ongelmalliseksi yhdistyy pojilla useampiin identiteetin osioihin kuin tytöillä, kertoo oletettavasti myös ulkonäön taustalla olevien olettamusten sukupuolittuneesta luonteesta. Kulttuuriset ulkonäkövaatimukset kohdistuvat yhteiskunnassa voimakkaammin juuri tyttöihin ja naisiin. Kasvaessaan tytöt sisäistävät loputtomasti vaatimuksia joutuen ikään kuin hyväksymään tyytymättömyyden osaksi itseään ja naisena olemisen jatkumoa. Kriittisen itsearviointin kautta tytöt oppivat kuitenkin paitsi suhteuttamaan omia hyviä ja huonoja puoliaan kulttuurisiin malleihin, myös jakamaan kokemuksiaan sekä tiedostamaan mallien kohtuuttomuuden. Tyttöjen ruumiskokemusta voikin helpottaa ”jaettu tieto” ja jaetut kokemukset ruumiillisuudesta.

Pojilla taas ulkonäön yleiset vaatimukset eivät ole yhtä tiukat, mutta siksi ne kenties kohdistuvatkin ryhmässä rankemmin yksilöön ja yksilön henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Tähän voi pojilla liittyä myös maskuliinisen pärjäämisen eetos, jossa mies on oman onnensa seppä (Siltala 1994; Oksanen, tulossa): heikkouksista ei juuri keskustella eikä ruumiillisia kokemuksia jaeta. Joukosta erottuminen, esim. fyysinen heikkous tai lihavuus, voi johtaa kiusaamiseen ja sulkemiseen kaveriporukasta, minkä vaikutukset taas näkyvät hyvinvoinnissa moninaisesti sekä psyykkisenä että fyysisenä oireiluna.

Yhteenvetoa

Ulkonäkömuuttujan tarkastelu kertoo huomattavista eroista sekä maiden välillä että suomalaislasten ikäluokkien välillä (ks. myös Oksanen, tulossa). Suomalaislasten arviot itsestään näyttävät pohjoismaisessa vertailussa huolestuttavan kielteisiltä: ainoastaan Suomen aineistossa useampi kuin joka toinen 4.-6.-luokkalainen lapsi on tyytymätön ulkonäköönsä. Lähempi tarkastelu suomalaislasten ulkonäkökäsityksistä osoittaa paitsi yhtäläisyyksiä myös sukupuolittuneita eroja suhteessa rumaan minäkuvaan. Kielteinen käsitys omasta ulkonäöstä on pojilla tyttöjä moninaisemmin yhteydessä kielteisiin kokemuksiin minän muissa osa-alueissa.

Haluan kuitenkin painottaa, ettei edellä esittämäni analyysi ulkonäkömuuttujan yhteydestä muihin identiteetin osioihin aineistossa kerro vaikutusten suunnasta tai syy- ja seuraussuhteista. Tarkempaa tietoa eri tekijöiden suhteista olisi mahdollista saada tutkimalla muuttujien yhteisvaikutusta eli sitä, mitkä eri muuttujat yhdessä ”riskitekijäkimppuina” vaikuttavat ruman minäkuvan yleisyyteen. Inequal Childhood -projektin aineisto mahdollistaa monenlaiset tarkastelut, sillä lapsilta kerätty aineisto sisältää runsaasti tietoa. Voitaisiin esimerkiksi tarkastella sukupuolen yhteydessä äidin kotona oloa, lapsen vapaa-ajan harrastuksia tai sitä, asuuko lapsi molempien vanhempiensa

kanssa, ja tutkia lisäävätkö nämä tekijät yhdessä todennäköisyyttä, että lapsen käsitys ulkonäöstään on kielteinen. (vrt. Järventie 2004.)

Tulosten yhteydessä on muistettava myös, että vaikka kokonaisuaineisto on suuri, jäävät maittaiset vastaajamäärät (n:t) luokkia kohden melko pieniksi. Ulkonäköä koskeva tulos olisi todennäköisesti jonkin verran erilainen, jos mukana olisi suurempi määrä vastaajia useista eri kouluista ja eri paikkakunnilta. Inequal Childhood -tutkimusprojektin koulut on valittu siten, että ne soveltuvat pohjoismaiseen vertailuun. Mukana olevat kaupungit, Tampere, Trondheim ja Uppsala ovat kooltaan ja sosioekonomiselta taustaltaan lähellä toisiaan ja niistä valittiin tutkimukseen koulut, jotka edustavat kahta keskenään erilaista asuinalueita. Nämä ns. ”korkean” ja ”matalan” elintason alueet/koulut pyrittiin valitsemaan siten, että ne olisivat mahdollisimman vertailukelpoisia maiden välillä. (ks. Leiufrud ym. 2003; Järventie 2003; Tyni 2003)

Yksi tutkimusta arvioitaessa huomioitava seikka koskee lomakkeita. CDI-lomakkeen norjalaisen ja ruotsalaisen version ulkonäkökysymyksen vaihtoehto (2) ”*en näytä hyvältä*” ei ole täysin yhtenevä Suomen lomakkeen vaihtoehdon (2) ”*ulkonäössäni on joitakin vikoja*” kanssa. Käännöksessä on siis vivahte-ero, jolla saattaa olla vaikutusta siihen, miten kysymyksiin on eri maissa vastattu. Käännösteknisiin ratkaisuihin liittyy myös se, että Norjan ja Ruotsin lomakkeiden vaihtoehdot (2) ”*en näytä hyvältä*” ja (3) ”*olen ruma*” ovat suomalaisittain ajateltuna laadullisesti lähempänä toisiaan kuin Suomen lomakkeen vastaavat vaihtoehdot (2) ”*ulkonäössäni on joitain vikoja*” ja (3) ”*olen ruma*”. Suunnitteluvaiheessa sanamuodot on kuitenkin mietitty tarkkaan eri maiden tutkijoiden kesken, ja käännösten yhdenmukaisuuteen panostettiin poikkeuksellisen paljon työtä. Vastausvaihtoehdot pyrittiin muokkaamaan mahdollisimman hyvin kielikulttuuriset erot sanontojen merkitysvivahteissa huomioiden. Kysymysten yhdenmukainen muoto ja tulkinta eri kielillä onkin yksi vertailevien kansainvälisten tutkimusten kohtaamia haasteita.

Kvantitatiivinen aineisto kertoo lasten identiteetistä ja sen yksittäisistä ulottuvuuksista kiinnostavasti ja vertailukelpoisesti. Se ei kuitenkaan kerro paljoa siitä monimuotoisuudesta, jolla yksittäiset ihmiset omaa identiteettiään tuottavat, neuvottelevat ja tulkitsevat. Aineistoa tutkiessa herää myös kysymys, kuinka paljon suomalaislasten kielteisissä itsemäärittelyissä on kyse kulttuurisesti opitusta vaatimattomuudesta tai itseä vähättelevästä puhetavasta. Nykyajan vaatimukset lapsille ovat kovat, mutta kuinka lapsia kannustetaan niihin suhtautumaan? Millaisia ovat ne mallit, joiden kautta lapset oppivat itseään määrittelemään? Seuraavassa luvussa siirrynkään tarkastelemaan laadullisen

analyysin keinoin, millaisia merkityksiä neljäsluokkalaisten tyttöjen ja poikien kirjoituksissa ulkonäköön liitetään – ja miltä oma ulkonäkö kirjoitusten perusteella lapsista tuntuu.

6.2 ”Minun ulkonäköni” tyttöjen ja poikien kirjoituksissa

Lomakkeisiin vastatessaan lapset joutuvat valitsemaan vaihtoehdoista, jotka on ennalta määritelty ja joiden on ”sovittu” kertovan lapsen identiteetistä. Erilaisen näkökulman identiteettiin tarjoavat kirjoitelma- ja haastatteluaineistot, joiden lähtökohta on siinä, että lapsi voi itse valita mitä ja miten kertoo. Tosin tällöinkin itsestä kertominen tapahtuu tietyissä, ohjeistuksen tai haastattelijan määrittämässä puitteissa, joskin nuo puitteet on pyritty pitämään mahdollisimman väljinä ja joustavina.

Neljäsluokkalaisten kirjoitukset muodostavat suhteellisen pienen, mutta sitäkin tiiviimmän ja kiinnostavamman aineiston. Aineisto koostuu yhteensä kahdestakymmenestä kahdesta (9 tyttöä, 13 poikaa) kirjoituksesta, joita olen analyysissä hyödyntänyt kokonaisuudessaan. Luvun esimerkkeihin olen valinnut lyhyitä, havainnollisia näytteitä kirjoituksista ja lyhimpiä tekstejä olen käyttänyt sellaisenaan.

Kirjoitukset vaihtelevat pituudeltaan, tyyliään ja kielelliseltä tasoltaan huomattavasti kertoen oppilaiden välisistä eroista kirjoitustaidossa ja kirjoituksen sujuvuudessa. Samoin niiden voi nähdä heijastelevan kiinnostusta ja motivoituneisuutta tehtävään. Suurin osa kirjoituksista oli sävyiltään vakavia (”tosissaan” kirjoitettuja) tai neutraaleja, mutta joukkoon mahtui myös pari välinpitämättömään tai ironiseen tyyliin kirjoitettua tekstiä. Ne viestinevät joko heikkoa motivoitumista tehtävään tai sitä, ettei kirjoittaja ole yksinkertaisesti keksinyt aiheesta mitään sanottavaa. (vrt. Aapola 1999, 212.) Luokan opettaja kirjoittaa muistiinpanoissaan: ”Pojista 3 tuskaili kovasti kirjoittamisen kanssa, eivätkä saaneet oikein mitään aikaiseksi. ’Emmä keksi mitään’, ’Onks pakko’... Kaikki 3 ovat heikkoja äidinkielessä ja kirjoittamisessa.”

Ongelmallinen sukupuoli – ongelmallinen tulkinta?

Lähtiessäni keräämään kirjoitusaineistoa kokonaiselta koululuokalta, oli ajatukseni tarkastella erikseen tyttöjen ja poikien kirjoituksia sekä osittain tehdä vertailua ulkonäön sukupuolittuneiden merkitysten välillä. Itse asiassa oletukseni sukupuolen vaikutuksesta ulkonäkökäsityksiin oli niin vahva, että sorruin pieneen huolimattomuuteen. Erehdyin olettamaan, että sukupuoli *näkyisi* kirjoituksista itsestäänselvästi: että lapset väistämättä

ulkonäöstä kirjoittaessaan toisivat esiin tytöksi tai pojaksi sukupuolittuneen ruumiinsa/toimijuutensa. Tästä syystä en huomannut erikseen pyytää lapsia merkitsemään sukupuoltaan.

Jouduinkin haastamaan omat käsitykseni sukupuolen merkityksestä (ks. myös Aapola 1999, 259-260). Osaa varsinkin lyhyistä kirjoituksista oli mahdotonta luokitella joko tytön tai pojan kirjoittamaksi, mikäli kirjoittaja ei ollut erikseen maininnut sukupuoltaan (tai nimeään). Joissain kirjoituksissa erikseen mainitsematon sukupuoli oli mahdollista päätellä *selvästi* sukupuolittuneesta viestistä, kuten siitä, että kirjoittaja kertoi olevansa tyytymätön ”likkojen hurmauskykyihinsä”. Kuitenkin kaiken kaikkiaan 5 kirjoitusta 22:sta oli sellaisia, joista sukupuoli ei tullut ilmi. Onneksi opettaja oli huomaavaisesti kirjoittanut muistiinpanoihinsa paikalla olleiden oppilaiden lukumäärän, ja sain tietää, että kirjoituksista 9 kuului tytöille ja 13 pojille. Tyttöjen kirjoituksista 7:ssä sukupuoli ilmaistiin, poikien kirjoituksista 10:ssä ja sukupuoleltaan määrittelemättömiä kirjoituksia oli 5.

En jaottele edes sukupuolimääriteltäviä kirjoituksia yksinkertaisesti tyttöjen ja poikien kirjoituksiin, sillä se ei tarjoa mielestäni kovin hedelmällistä lähtökohtaa ulkonäkökäsitysten analyysille. Kirjoituksia lukiessani totesin pian, ettei sukupuoli määrittänyt lasten ulkonäkökokemusta mitenkään yksiselitteisesti. Pyrinkin tarkastelemaan kirjoituksia niin sanotusti sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta. Huomioin, että sukupuoliryhmien sisälläkin on vaihtelua ja ristiriitaisuuksia ja kiinnitän huomioni erityisesti siihen, miten ulkonäön ja sukupuolen määrittelyt kirjoituksissa kytkeytyvät. Millaista sukupuolitettua ulkonäköä kirjoittajat teksteissään tuottavat? (vrt. Aapola 1999, 258-259)

Moi olen ruma
ei mikään
mää palvon saatanaa
olen kehonrakentaja
mää en tykkää neekereistä
haluaisin tulla Särkänniemeen työläiseksi (P9)

Olen kaunis ja lempeä. Kroppani on Fentikäs ja voimakas. Ulkonäkööni vaikuttaa saatanan palvoja. Olen tyytyväinen itseeni. Olen tyytymätön likkojen hurmaus kykyihini. Toiveeni on että saan muuttaa isälle. Ei puhuta. Iloutta. (P5)

Yksi sukupuolittuneisuuden muoto kirjoituksissa oli se, mihin opettajakin muistiinpanoissaan viittasi: pojat (eivät kuitenkaan kaikki) suhtautuivat kirjoittamiseen huomattavasti tyttöjä kovaäänisemmin, vähättelevämmin ja aluksi suorastaan koko asialle

naureskellen. Yllä olevissa esimerkeissä kuvastuu paitsi tietynlainen välinpitämättömyys, myös luokkakavereita yhdistävä ”juttu” tai puhetapa – todennäköisesti luokassa kirjoitustilanteen tiimoilta aktivoitunut yhteinen diskurssi. ”Saatananpalvojan” tuomisen mukaan kirjoituksiin voikin nähdä ironisena mielenilmauksena tutkijoiden ja tutkimuksen – aikuismaailman yleisemminkin – nuoruutta ”ongelmakonstruktiona” (esim. Aapola 1999, 216-222) käsittelevää tapaa kohtaan. Tutkijalle ikään kuin oletetaan esitieto siitä, että lasten kokemukseen liittyisi jotain ongelmallista.

Toisaalta tehtävän lyöminen leikiksi kuvastaa myös sitä, ettei tunteista ehkä haluta tai uskalleta puhua. Pojilla maskuliininen fyysisyys ja ruumiin kontrolli kietoutuvat sukupuolen esittämisessä tiukasti yhteen, ja niihin sisältyy valta-aspekti (tästä kertonee myös *kehonrakennus*) suhteessa tyttöihin ja muihin poikiin. Siten myös sosiaalinen haavoittuvuus tiivistyy tähän samaan ruumiinhallinnan pisteeseen: ruumiiseen liittyvistä tunteista puhuminen merkitsisi kontrollin menettämistä (heikkouden paljastamista) ja olisi siten uhka maskuliinisuudelle sekä sosiaaliselle uskottavuudelle. (Connel 1995; ks myös Tolonen 2001.)

Seuraava esimerkki havainnollistaa kirjoitusten tulkinnan vaikeutta. Teksti on ensilukemalta helposti tulkittavissa tehtävää ja kysymyksenasettelua ironisoivaksi, hätäisesti kirjoitetuksi kannanotoksi (vrt. ulkonäkö ongelmastruktiona), mutta itse asiassa siinä tiivistyy monta muillekin kirjoituksille tyypillistä ulkonäön merkityksellistämisen tapaa. Se kertoo, että 1) ”hyvä” *ulkonäkö ja hoikkuus ovat arvostettuja ominaisuuksia* ja niihin sisältyy normi, josta *poikkeavaa saatetaan haukkua ja kiusata*. Toisaalta 2) se vihjaa *itseä arvioitavan* jo ala-asteella vastakkaisen sukupuolen osoittaman kiinnostuksen ja hyväksynnän (*heteroseksuaalisen normin*) kautta, ja 3) tuo esiin, että *tyytymättömyyttä ulkonäköön voi kompensoida* se, että kokee olevansa hyvä jossain muussa asiassa. On kirjoitus siten todenmukainen kuvaus kirjoittajansa ajatuksista tai ei, se kertoo hyvin selkeästi niistä asioista, joiden kautta lapset ruumiillista minäkuvaansa jäsentävät.

Olen 11 v olen ruma, olen läski ja minua haukutaan. Olen tyytyväinen siihen että osaan tehdä monia asioita. Olen tyytymätön siihen että tytöt eivät tykkää musta koska olen ruma. (P7)

Edeltäville, samoin kuin muutamille muillekin lyhyille kirjoituksille yhteistä on kirjoituksen rakentaminen sellaiseen muotoon, että se vastaa tehtävän ohjeistuksessa esitettyihin ”kysymyksiin” (ks. luku 5.2 ja liite 2). Monissa, myös pidemmissä, kirjoituksissa oli ulkonäköön suorasti liittyvien asioiden ohella tuotu esiin myös muita

välittömään elämänpäiriin liittyviä asioita, kuten pelkoja, toiveita ja asioita, jotka ylipäättään mietityttävät. Joltain osin nämä saattavat olla vastauksia kirjoitusohjeen kysymyksiin ulkonäkökontekstistaan erillään ymmärrettyinä. Tämä seikka oli kuitenkin ennakoitavissa, kun huomioidaan lasten ikä ja kokemus kirjoittajina. Sitä paitsi ulkonäkömäärittelyjen ohessa esiin tuodut muut teemat värityivät ja kontekstoivat lasten kirjoituksia kiinnostavalla tavalla. Esimerkkejä lyhyistä kirjoituksista:

En ole kovin tyytyväinen ulkonäkööni. Kukaan ei vaikuta mun ulkonäöstäni. Me ei kyllä kamujen kaa puhuta kenenkään ulkonäöstä. Ihailen Shakiraa. En ole pieni enkä suuri. Vartalostani olen ihan ok. (SE1)

Olen kaunis ja pieni ja voimakas. Voima on minulle tärkeä asia. Minä itse vaikutan asiaan. En puhu kavereiden kanssa ulkonäöstäni. Ulkonäkö merkitsee voimaa, rakkautta ja kauneutta. (P1)

Olen pitkä ja silmienväri on vihreä. Ulkonäössä ei ole niin tärkeä minulle. Olen tyytyväinen siihen kun olen pitkä. Olen iloinen siitä, että olen tässä maailmassa. Haluaisin olla maailman hauskin. Kavereiden kesken ei puhuta ulkonäöstä. (P2)

Lyhyetkin kirjoitukset sisältävät monenlaista tietoa ulkonäkömäärittelyistä. Sukupuoleltaan määrittelemätön teksti kertoo sen, että ulkonäkö koetaan paljolti omaksi asiaksi; kukaan ei vaikuta siihen eikä siitä juuri puhuta. Kirjoittaja kertoo kuitenkin ohessa ihailevansa Shakiraa, suosittua laulajatarta, joka oli kirjoitustehtävän aikoihin näkyvästi esillä MTV:llä ja muissa tiedotusvälineissä. Toiselle kirjoittajalle (poika) *voima* on tärkeä asia ja siihen hän katsoo itse voivansa vaikuttaa. Voima yhdistetään usein juuri poikien fyysiseen, maskuliiniseen ruumiillisuuteen ja kauneus puolestaan tyttöjen feminiiniseen ruumiillisuuteen, mutta tässä kirjoituksessa tuodaan molemmat puolet kiinnostavasti esiin ulkonäön määrittäjänä. Muissa kirjoituksissa moni itsensä pieneksi kokeva lapsi halusi olla isompi, tai pelkäsi jäävänsä pieneksi, mutta tämä kirjoittaja kokee olevansa sekä *pieni* että *kaunis*, ja silti myös voimakas. Voiman ja kauneuden lisäksi kirjoittaja näkee myös *rakkauten* kuuluvan ulkonäköön. Kolmas kirjoittaja kokee muiden asioiden olevan ulkonäköä tärkeämpiä ja haluaisi mielusti olla ”maailman hauskin”. Kukaan kirjoittajista ei kerro puhuvansa ulkonäöstä muiden kanssa.

Minä olen kaunis ja pieni. Äiti ja [mies] haukkuvat minua. (SE5)

Tämä kirjoitus oli lyhin kaikista, mutta sen viesti on lyhykäisyydessään tärkeä ja jopa surullinen: kirjoittajan arvio itsestään on positiivinen, hän kokee olevansa kaunis ja pieni, mutta äidin ja – ilmeisesti – äidin miesystävän haukut määrittävät ulkonäkökokemusta kielteisesti. Lapsi tasapainottelee oman, *subjektiivisen minäkuvansa* sekä toisaalta *toisten* –

tässä tapauksessa läheisten ihmisten kielteisen - arvioinnin välimaastossa. Asiasta kertominen on varmasti ollut kirjoittajalle vaikeaa, mutta ehkä myös helpottavaa.

Tärkeät teemat: hiukset, laihuus, kunto ja kauneus

Hiukset olivat yksi tärkeä teema neljäsluokkalaisten kirjoituksissa. Yhteensä puolet kirjoittajista nosti esiin hiukset keskeisenä ulkonäköä määrittävänä asiana. Hiuksista kirjoittivat yhtäläillä tytöt kuin pojat, mutta se miten hiuksista kerrottiin vaihteli huomattavasti. Tytöt kiinnittivät hiuksissa enemmän huomiota siihen, miten ne on laitettu (harjattu, värjätty jne.), kun taas poikien kommentit olivat *kuvailevan* sijasta *toteavia* ("mielestäni hiukset näyttävät joskus rumilta") tai *käytännöllisiä* ("parturissakin muistetaan käydä"). Kirjoituksista myös välittyi kuva, että hiuksiin kiinnitetään huomiota siinä missä vaatteisiin, ja muutokset ulkonäössä yleensä noteerataan koulussa.

Tukkani pääsee joskus kasvamaan aika pitkäksi, mutta yleensä kun käyn parturissa haluan n. 2-3 cm pitkän tukan. Koulussa joku sanoo aina jotakin uudesta tukasta. (P6)

Minä olen ulkonäöltäni aika pitkä ja vaalean ruskeatukkainen. Olen laiha. Minulle ulkonäössä tärkeitä on tukka ja naama. (T1)

Hei! Minä olen (tyttö). Silmäni ovat sinivihreät ja tukkani vähän, tai no suorastaan sekava, kun siinä on tummanpunaruskeaa, valkoista, vaaleanruskeata, tummankin ruskeaa on vähä, mustaa ym... (T4)

Haluaisin että minulla olisi mustat, kihara 30cm pitkät hiukset. (T5)

Omasta mielestäni minun hiukset näyttävät joskus rumilta. Muut siitä ei ole mitään sanonutkaan. (P3)

Parturissakin muistetaan käydä, vaikka äiti aina sanookin, että parturi leikkaa hiukseni huonosti. (P4)

Ehdottomasti yleisin ja tärkein lasten kirjoituksissa esiin nostettu teema liittyi laihuuteen ja lihavuuteen eli "läskeihin". Ruumiin kokoon ja muotoon – laihuuteen tai vastaavasti läskeihin – viittaaminen oli kirjoituksissa säännönmukaista ja siihen viittasivat niin tytöt kuin pojatkin. Yhteensä 13 kirjoittajaa 22:sta toi esiin laihuusnormin kirjoituksessaan tavalla tai toisella. Lopuista yhdeksästä kirjoittajasta viisi puhui vastaavasti iso- tai pienikokoisuudesta ja yksi kirjoittaja arvioi ulkonäköään painon perusteella. Lapsista ainoastaan neljä ei maininnut kokoa tässä suhteessa lainkaan.

Hoikkuusnormia tuotettiin moninaisin eri tavoin, mutta yleisintä oli esittää toivomus, että olisi (edes vähän) laihempi tai kertoa olevansa tyytyväinen siitä, ettei ole läski. Laihuus-

teemaan liittyivät kaikkein selvimmin tunteet (toiveet ja pelot) sekä voimakkaan normittavat ilmaukset. Hoikkuus nähtiin normaalina, läskiys epänormaalina ja hoikkuuden katsottiin olevan edellytys hyvälle ulkonäölle.

Minä en ole tyytymätön vaan hyvin iloinen, että on näin hyvä keho. Toivon, että pysyn tulevaisuudessakin yhtä hoikkana. Pelkään, että minulle tulee liikaa läskiä. (T2)

En ole mikään laiha enkä mikään läskikään. Siitä syystä olen tyytyväinen mahaani. (P3)

Tyytyväisyys ulkonäköön liittyi usein juuri siihen, että oma vartalo nähtiin sopusuhtaisena – ei *liian* laihana, muttei läskinäkään. Hyvin yleinen oli kuitenkin toive olla vähän laihempi, vaikka omaan vartaloon olisi oltu tyytyväisiäkin: vaikka itsessä ei olisi vikaa, niin aina voisi olla vähän laihempi. Lapset olivat tietoisia painostaan ja tekivät sen perusteella hyvin tarkkojakin erotteluja; esim. puoli kiloa vähemmän painoa saattoi olla käsitys ihanteellisesta koosta.

Minun ulkonäköni tärkeimpiä asioita olisi: olla kaunis, vähän laihempi, (sillä painan 40 kg) puhtaus ja vaatteet olisivat puhtaita. Mutta omasta mielestä olen aika kaunis ja ”pullukka” joten toivoisin noita yllä mainitsemiani asioita. (T4)

Haluaisin olla yhden – taikka puoli kiloa laihempi, mutta tämäkin kelpaa minulle todella hyvin. (T5)

Olen ihan tyytyväinen ulkonäkööni tietenkin ehkä vähän lihava, mutta se ei minua haittaa. ... En tietenkään haluaisi olla liian laiha. (T6)

Kelpaaminen tai *tyytyminen* olivat myös usein käytettyjä ilmauksia omaa ruumissuhdetta arvioitaessa. Ulkonäköön oltiin tyytymättömiä tai siinä tiedostettiin puutteita, mutta siihen katsottiin olevan tyytyminen.

Tyytyväisyydestä kehooni ei ole suuri, mutta tyydyn tähän kehooni ja ulkonäkööni. Olen tyytymätön ulkonäössäni siihen, että minulla on kaksoisleuka, kehossani minun mielestäni liikaa läskiä. (SE3)

Suhdetta laihuuteen tai lihavuuteen arvioitiin samanaikaisesti paitsi normittavasti, myös epävarman tuntuisesti. Kirjoituksissa käytettiin paljon sanoja *tietenkin* ja *liian* (kuten edellä) sekä *ehkä vähän*. Omaa pulleutta saatettiin myös perustella lihaksikkuudella tai sitten ikään kuin puolustautuen: ”en ole kyllä mikään hyvin syötetty”. Kiinnostavaa on kuitenkin se, että syömisestä ei ollut neljäsluokkalaisten kirjoituksissa kuin yksi maininta. Monissa tutkimuksissa juuri syömisestä ja siihen liittyvän tasapainottelun sekä ”repsahtamisen” on todettu määrittävän ruumiillisuuspuhetta voimakkaasti etenkin

vanhemmilla tytöillä ja naisilla (ks. haastattelut; ja esim. Grogan 1999; Liimakka 2004). Syömiseen ulkonäködiskursseissa liittyy usein itsen hallintaa korostava, puolusteleuva ja perusteluja vaativa sävy.

Minä olen aika pullea, mutta se voi riippua siitä, kun minulla on niin paljon lihasta. Haluaisin kyllä olla vähän laihempi, mutta ei tämä ulkonäkö nyt niin hirveän paha ole. Olen kyllä vähän laihduttanut. (SE4)

Minä en ole oikein tyytyväinen omaan vartalooni olen ehkä vähän liian lihava. Haluaisin ehkä vähän ihraa pois vatsasta pikaisesti! En ole kyllä mikään hyvin syötetty. (P10)

Kuten edellä halu olla laihempi ilmaistiin voimallisesti ("vähän ihraa pois – pikaisesti!"), todetaan seuraavassa kirjoituksessa hyvin tiukasti ja ykskantaan itselle asetettu (sisäistetty ideologinen) normi: liian lihava ei saa olla.

Vartaloni on normaali. En saa olla liian läski. Ulkonäköni vaikuttavat minä, äiti, isä. Olen tyytyväinen vartalooni. (P8)

Olen omaan ulkonäkööni aika tyytyväinen. Tietysti haluaisin olla ehkä vähän hoikempi, mutta olen ihan tyytyväinen. Minun ulkonäköni vaikuttaa ponini, en halua kasvaa sille liian isoksi tai liian painavaksi. En ole ylipainoinen, enkä liian isokokoinen. Haluaisin olla niin kuin Piia Pantsu [ratsastaja] hoikka ja pitkä. (T7)

Edellisen esimerkin tytön suhde ruumiin kokoon on lähinnä käytännöllinen; hän ei halua kasvaa liian isoksi tai painavaksi harrastustaan ajatellen. Kuitenkin kirjoituksessa tuodaan esiin myös yleinen normi "en ole *ylipainoinen*, enkä *liian isokokoinen*".

Tolonen (2001) on todennut yläasteikäisten ulkonäköihanteita tutkittuaan, että suhteessa ruumiillisuuteen tytön tulee olla "tietynlainen mutta ei liiallinen": tyttöjen kauneusihanne oli yleensä pieni ja sievä, huoliteltu ja luonnollinen, hoikka mutta silti muodokas (ks. myös Välimaa 2001). Poikien ruumiin esittämisessä taas tärkeää on urheilullisuus ja toiminnallisuus, jotka ovat osa ruumiin hallintaa (Tolonen 2001, 208-209). Nämä tyttöjen ja poikien ulkonäköihanteet näkyvät myös neljäsluokkalaisten kirjoituksissa. Poikien maskuliiniseen ruumisihanteeseen – ruumiin hallinnan ja fyysisen suoriutumisen kietoutumiseen viittasin jo luvun alun esimerkeissä. Niissä puhuttiin kehonrakennuksesta ja "fentikkäästä [trendikkäästä?] ja voimakkaasta kropasta". Myös seuraavassa esimerkissä kuvastuu halu "rakentaa kehoa uuteen uskoon" ja lihasten (voiman) tärkeys. Toinen kirjoittaja kuvaili hyvin yksityiskohtaisesti omia urheilusuorituksiaan ja tekemiään lihasharjoituksia.

Olen vähän ajatellut ruveta yläasteella rakentamaan kehoani uuteen uskoon. Olen ihan tarpeeksi pitkä en mikään 2 metrin vaan noin 140 cm pitkä. Minulla on ihan tarpeeksi lihasta, mutta haluaisin ehkä vähän lisää lihasta käsiini. ... Ehkä hamassa tulevaisuudessa olen hyvä kehonrakentaja. (P10)

Viime kesänä uin tarkalleen ottaen 1487 m koskematta pohjaan. ... Olen 148 cm pitkä ja olen siihen tyytyväinen. Kotona teen joskus vatsa- ja selkälihas liikkeitä. (n. joka 3-4 päivä) Ennätykseni on 66 selkälihasliikettä puolessa minuutissa vaikken olekkaan mikään atleetti. Koulussa pelaan välitunnilla jalkapalloa. Olen tyytyväinen kuntooni ja kehooni. (P6)

Myös muutama tyttö kuvaili liikuntaharrastuksiaan ja niiden merkitystä hyvälle ulkonäölle.

Minun isosiskoni vaikuttaa sillä kehooni, että me käymme usein lenkillä aamuisin. Lenkki virkistää ja hoikistaa. (T2)

Lasten kirjoituksissa kunto ja keho rinnastuivat; liikkumisen ja kunnosta huolehtimisen tärkeys ulkonäölle ja hoikkuudelle tiedostettiin. Muita ulkonäköön vaikuttavia keinoja tai käytäntöjä toivat esiin lähinnä tytöt, ja niitä olivat (merkki-)vaatteet, meikkaaminen ja hiusten laittaminen. Yksi tytöistä myös harmitteli kasvoillaan olevia arpia ja toivoi pääsevänsä niistä eroon isompana.

Ja olen yleensä aika tyytyväinen ulkonäkööni, mutta joskus meikkaan ennen kuin lähdän kouluun, harrastuksiin, juhliin, discoon tai johonkin muuhun vastaavaan juhliin liittyvään. (T4)

Tykkään käyttää merkkivaatteita. Kuten MicMacin vaatteita. -- Naamaltani haluaisin pois 3 arpea. Saan ne ehkä vielä pois jos menen laaser leikkauksiin. (T7)

Kavereiden kesken puhumme diskoon laitettavista vaatteista ja hiuksista. (T6)

Tytöillä kauneus liittyi paljolti sopusuhtaiseen hoikkuuteen ja siitä kirjoitettiin paljon. Samalla tavalla kuin hoikkuus oli jotain mitä voisi olla enemmän (vaikka siihen oltaisiinkin tyytyväisiä), tuotiin kauneus esiin *ainakin vähän riittämättömänä*. Käsitys kauneudesta eroaa kuitenkin hoikkuudesta siten, että kauneutta ei voi olla liikaa – sitä on aina liian vähän. Kauneuteen liittyi tytöillä myös se, että siitä puhuttiin kavereiden kanssa. Yhdessä voitiin miettiä keinoja, miten olla kauniimpi. Samoin kauneuteen liittyi itseä arvioiva katse ja halu olla rakastettu ja pidetty poikien silmissä. Kiinnostavaa on tässä huomata, että kvantitatiivisen aineiston perusteella juuri rakkaudettomuuden tunne oli tytöillä yhteydessä kielteiseen kokemukseen omasta ulkonäöstä (ks. luku 6.1).

Olen tyytyväinen itsessäni kun en ole lihava mutta olen ehkä vähän liian laiha. Olen aika tyytyväinen itseeni. Olen iloinen, koska olen saanut hyvän ulkonäön. Murheellinen en ole. Vaikka olenkin aika hyvännäköinen tahtoisin olla kauniimpi. Joskus puhun parhaan kaverini kanssa ulkonäöstä ja siitä miten olla kauniimpi. (T1)

En ole hirveän kaunis, mutta haluaisin olla. Vartaloni on aika kaunis. Olen aika laiha. (T3)

Pidän kasvoistani, hiukset ovat hunajanvaaleat ja ripset mustat ja tuuheat. (T6)

..Ja toivoisin, että olisin tarpeeksi kaunis meidän luokkalainen (poika) nimeltään rakastaisi minua täydestä sydämestään. (T4)

Olen tyytyväinen itsestäni. Haluaisin olla isompi, koska olen niin pieni. Pelkään, että jäisin pieneksi. Tykkään katsella, joskus itseäni peilistä. Haluaisin olla pitempi ja ehkä vähän kauniimpi. (SE2)

Sukupuoleltaan määrittelemättömän kirjoituksen kirjoittaja *pelkää jäävänsä pieneksi* ja tykkää katsella itseään peilistä. Kyse on kenties omaa kehitystä arvioivasta katseesta.

Ristiriitaiset toiset

Lasten kirjoituksissa ulkonäköä määrittivät myös erilaiset ”toiset”, joihin suhde rakentui ristiriitaisena. Näitä toisia olivat suhde kehitykseen (tyttöillä), arvioivat katset sekä koulukaverit ja muut ihmiset ulkonäköön vaikuttajina. Yhtäältä kirjoituksissa kuvastui halu kehittyä ja olla *iso*, toisaalta taas haluttiin elää tässä hetkessä, nauttia lapsuudesta ja olla murehtimatta tulevaa.

Haaveilen siitä, että joskus olisin vahva ja matkustelin. Puhumme joskus kavereiden ulkonäöstä. Ulkonäköni on minulle erittäin tärkeä. Haluaisin olla iso. (T3)

Haluaisin että minulla olisi jo rinnat pikkaisen noussut. Olen jutellut äidin kanssa asiasta ja äiti sanoo että kehitys ei ole mukavaa. (T5)

Kehitykseen liittyi tyttöillä halu päättää omista asioistaan, toteuttaa unelmiaan sekä yhdellä työllä myös halu kehittyä fyysisesti – toive, että ”rinnat olisivat jo pikkaisen nousseet”. Vain yksi tyttö toi kirjoituksessaan esiin kasvamisen kehoon liittyvien muutosten kannalta. Kirjoittaja suhteutti arviota itsestään myös muihin kertoen, miten oli uimahallissa huomannut muiden luokan tyttöjen olevan kehityksessään jo vähän pidemmällä. Samainen kirjoittaja toteaa kuitenkin äidin olevan sitä mieltä, että kehitystä ei kannata kiirehtiä.

Seuraavien esimerkkien tyttöillä ei kehitykseen ole mitään kiirettä; he mieluummin korostavat haluansa elää nykyhetkessä, pysytellä vielä lapsuudessa. Toiselle on äiti yrittänyt puhua kehitykseen kuuluvista asioista (kuukautisista), mutta kirjoittajaa asia ”ei voisi vähempää kiinnostaa”. Tulevaisuuteen liittyy niin epävarmuutta (”entäs jos” kysymyksiä) kuin pelko kauneuden katoavaisuudesta ja toiveiden haihtumisesta sen myötä. Yhdistäessään kauneuden rakkauteen ja toiveiden toteuttamiseen, toinen kirjoittaja tulee

ikään kuin tehneeksi päätelmän *kauneudesta edellytyksenä onnistumiselle* ihmissuhteissa ja elämässä.

Pelkäänpä vain, että en olekkaan enään vähän ajan päästä niin kaunis kuin nyt ja, että toiveeni haihtuvat eli niitä ei voi enää toteuttaa. (T4)

Äiti on yrittänyt puhua kuukautisista, mutta ei voisi vähempää kiinnostaa. Haluan oikeastaan pysyä tässä hetkessä enkä mieltä tulevaisuutta ja ”entäs jos” kysymyksiä. (T6)

Lallukka (2003, 163) huomasi tutkimuksessaan, että lapsille *isona oleminen* merkityksellistyi arvokkaampana kuin *pienenä oleminen* – oli parempi olla ”iso” kuin ”pieni” (ks. myös James 1993). Lallukka arvelee isona olemisen halun liittyvän siihen, mitä kaikkea lapsilta pois suljettua liittyy aikuisuuteen. Monet ympäröivän kulttuurin mallit, erityisesti ne joita lapsille mediassa tarjotaan, liittyvät yhä enemmän toimintatapoihin ja käytäntöihin, jotka ovat perinteisesti kuuluneet ”aikuisten maailmaan”: esimerkiksi paljastava pukeutuminen, elämäntapavalinnat ja -tyylit, seksuaaliset sisällöt ja juhlimiskulttuuri ovat tällaisia. Lallukka (mt.) toteaa, että kehitystä arvioivalla katseella, jonka kohteena lapset moninaisin tavoin ovat, on vahva normatiivinen puolensa: sillä annetaan lapsille ”kehittymisvelvollisuus”. Toisaalta taas liian nopean tai liian varhaisen kehityksen ei senkään katsota olevan hyväksi. Edeltävissä esimerkeissä välittyikin hyvin juuri kulttuurin ja kasvattajien (vanhempien) vaatimusten ristiriitaisuus.

Mitä sitten muut ihmiset sanovat? Millaisissa neuvotteluissa käsitystä omasta ruumiillisuudesta muodostetaan? Seuraavan pojan kirjoituksessa näkyvät myös vanhempien *arvioivat katseet*. Vanhemmilta saatu palaute laihtumisesta – normin mukaisesta *oikeasta* kehityssuunnasta – saa kirjoittajan tuntemaan olonsa imarrelluksi.

En tiedä – mutta useat vanhemmat sanovat minun usein laihtuneen. Silloin olen imarreltu. Mutta taidan olla laihtunut vain harrastuksieni takia. (P3)

Yleisimmin lapset kertoivat kirjoituksissaan *vaikuttavansa* ulkonäkönsä *itse*, minkä lisäksi vanhempien vaikutusvalta ulkonäköasioissa korostui (ks. Waksler 1996). Myös sisaruksilla ja kavereilla oli tärkeä rooli ulkonäköön liittyvissä neuvotteluissa ja tunteissa, mutta kirjoittajista vain kolme mainitsi ihailevansa poptähtiä tai haluavansa olla kuten joku julkisuudesta tuttu henkilö.

Myös ”likkojen hurmauskyvyt” (poikien kirjoituksissa) ja *halu olla pidetty* vastakkaisen sukupuolen keskuudessa tuotiin kirjoituksissa esiin. Lasten kirjoitusten perusteella ulkonäkö määrittyi tärkeäksi tekijäksi sosiaalisissa – erityisesti tyttöjen ja poikien välisissä

– suhteissa. Lapset kokivat, että ulkonäöstä saatavat kehut saivat heidät tuntemaan itsensä tärkeäksi ja pidetyksi. Vastakkaisen sukupuolen osoittaman kiinnostuksen nähtiin olevan merkittävällä tavalla yhteydessä nimenomaan ulkoiseen olemukseen. (ks. myös esimerkit luvun alussa.) Erityisen havainnollinen oli erään pojan kirjoitus, jossa kirjoittaja kertoi pitävänsä tytöistä ja tyttöjen hänestä. Ulkonäöllä oli merkitystä asian kannalta, mutta niin oli myös ”sisäisillä tunteilla” ja *rohkeudella*: kirjoittaja kertoi osaavansa *käsitellä* hyvin (herkkiäkin) tyttöjä.

Tyytymätön olen siihen ettei se [poika] ole sanonut minua ”kauniiksi” tai että ”mä rakastan sua”. Yleensä kukaan ei ole sanonut minua kauniiksi muut kuin yksi Anni talon yhtiöstä, äiti, ja isä ja pikkusiskoni Roosa. -- Iloni on se, että edes pari ihmistä on sanonut minua kauniiksi ja olen hyvin ylpeä omaan ulkonäköni. (T4)

Ihailen kauheasti kaikkia naislaulajia. Pidän erityisesti tytöistä ja aika monet tytöt minusta. Minun ulkonäöstä ja sisäisistä tunteistani tytöt pitävät erityisesti. Minä olen aika rohkea tyttöjä kohtaan, osaan *käsitellä* hyvin herkkiäkin tyttöjä. (P10)

Kirjoitukset kuvastavat sitä, miten itseä hahmotetaan suhteessa muiden reaktioihin ja oma ulkonäkökin nähdään ”toisten silmin”. Minäkuva jäsentyy paljolti toisten ihmisten reaktioista ja katseista. Vastakohtana kehujen ja suosion saavuttamiselle, ulkonäkö merkittää lasten sosiaalisia suhteita myös ikävämmällä tavalla.

Kavereiden kanssa keuhataan toisia. Ulkonäkö liittyy minuun siten, että jos en olisi tällainen kuin nyt niin minua voitaisiin haukkua. (SE2)

Muista erottuminen vaikkapa ihon tai hiusten värin tai lihavuuden perusteella voi merkitä kiusatuksi ja haukutuksi joutumista, tai ainakin (potentiaalisen) kiusaamisen vaaran tiedostamista. Monet oppilaista kirjoittivat murehtivansa tai *pelkäävänsä* kiusaamista tai olevansa tyytyväisiä siihen, että oma ulkonäkö ei anna aihetta haukkumiseen. Erityisesti kirjoituksissa korostui lihavuuden (”läskit”) suhde kiusaamiseen. *Lihavuus* oli selkeimmin esiin tuotu *erotteleva tekijä*, jonka nähtiin vaikuttavan haukkumiseen. Kiusaamisen onkin tutkimuksissa todettu olevan erityisesti suomalaiselle kouluyhteisölle tunnusomainen piirre. Suomalaiset lapset kertovat kokevansa kiusaamista – sekä kiusaavansa toisia – enemmän kuin esim. pohjoismaiset ikätoverinsa (ks. Järventie 2003 & tulossa). Kvantitatiivisessa aineistossa kiusaaminen ei tytöillä kuitenkaan ollut tilastollisesti merkittävästi yhteydessä rumaan minäkuvaan, toisin kuin pojilla (luku 6.1; ks. myös Oksanen, tulossa).

Olen iloinen siitä, että minua ei haukuta paljon. Minun yksi murhe on se että ärsyttävä pikkoveljeni haukkuu minua läskipääksi. Toiveenani on olla laihempi. Pelkään, että minua haukutaan paljon. (SE3)

Vaikka olen tällänen pullea en silti haluaisi, että minua haukuttaisiin pulsuksi ja korstoksi. (SE4)

Olen tyttö. Minusta minä olen aika nätti. Minä olen vain vähän tummempi kuin muut, mutta minua silti nimitellään (pojat yleensä) joskus nekruksi, tai neekeriksi. Se ei ole haitannut minua, olen ollut niin paljon matkoilla, että olen ruskettunut. (T5)

Yllä oleva esimerkki viittaa siihen, miten kaikenlainen (myös etninen/rodullinen) ”erilaisuus” lisää haukkumisen tai kiusaamisen kohteeksi joutumisen riskiä lasten keskuudessa. Esimerkin tyttö eroaa luokkatovereistaan vain olemalla muita tummempi, mutta silti häntä haukutaan ”nekruksi”. Pasanen (2004) huomasi Inequal Childhood -projektin aineistoa tutkiessaan, että maahanmuuttajataustan omaavien lasten ruumiillinen (sis. ulkonäkö) ja sosiaalinen (sis. kiusaaminen) identiteetti olivat kielteisemmät kuin ei-maahan-muuttajataustaisilla lapsilla (ks. myös Järventie 1999, 2003 & tulossa). Kiinnostava huomio oli kuitenkin se, että psykologinen identiteetti – johon sisältyivät mm. itsearvostus, käsitys asioiden sujumisesta ja usko tulevaisuuteen – ei ollut näillä lapsilla sen kielteisempi kuin muillakaan (Pasanen 2004).

Tyttöjen ja poikien ulkonäködiskurssit

Minkälainen kuva siis muodostui neljäsluokkalaisten ulkonäkökertomuksista? Hahmottelen lopuksi joitain kirjoitusten yleisiä sekä sukupuolittuneita piirteitä. Kirjoitusten sukupuolisensitiivinen tarkastelu on kuitenkin ongelmallista, koska aineistoa on suhteellisen vähän ja mukana on myös tekstejä (5 kpl), joissa kirjoittajan sukupuoli jää epäselväksi. Nämä sukupuoleltaan määrittelemättömät kirjoitukset tavallaan lisäävätkin sukupuolikysymyksen moniulotteisuutta. (ks. myös Aapola 1999, 258-259.)

Yksi kirjoituksia yleisesti luonnehtiva piirre oli se, että ulkonäön ohella tuotiin esiin muita, *ulkonäköä tärkeämpiä* asioita. Ulkonäköä ei koettu järjestelmällisesti ongelmaksi, vaan monet myös kertoivat olevansa ulkonäkönsä tyytyväisiä. Vaikka arvioihin usein sisältyi ajatus, että ulkonäkö aiheuttaa (ainakin vähän) tyytymättömyyttä, löydettiin asiasta myös myönteisiä puolia; joko etsittiin *omia vahvuuksia* ja ilon aiheita muista asioista tai jollain muulla tavalla käännettiin asia omaksi eduksi. ”Puutteellista” ulkonäköä oli siis lasten mielestä mahdollista kompensoida jollain muulla.

Minun ulkonäköni on minulle tärkeä. Alemmilla luokilla minua kiusattiin todella paljon poskien takia. Nykyään ei ollenkaan, koska minulla on taitavat kädet. Olen meidän luokan paras koripallossa. (P3)

Olen tyytyväinen, että en ole isokokoinen koska pienillä on omat etunsa. Onneksi minulla ei ole mitään vammoja. (P4)

Periaatteessa olen tyytyväinen itseeni. Haluaisin, että minusta itsestäni tulisi vähän hoikempi ja että minulle tulisi paljon voimaa aikuisena. Olen kuitenkin iloinen siitä, etten ole mikään tikku laiha. (SE4)

Neljäsluokkalaisten – niin tyttöjen kuin poikien – kirjoituksia voisikin kuvailla toteamuksella ”ei niin huonoa, ettei jotain hyvääkin”.

Laihuusteema oli vahvasti läsnä sekä tyttöjen että poikien kirjoituksissa. Laihuuteen liittyi selvä *normittavuus*, ja normista poikkeavien vaara tulla kiusatuksi nähtiin suuremmaksi kuin muiden. Osittain tämän vuoksi laihuuden ja lihavuuden yhteydessä tuotiin esiin *tunteet* selvemmin kuin muissa yhteyksissä. Laihuuteen liitettiin toiveita, iloa, tyytyväisyyttä ja lihavuuteen puolestaan lähinnä murheita, pelkoa, halua välttää lihavuutta tai halua päästä ”läskeistä” eroon. Jotkut kertoivat jopa laihduttaneensa. Laihuus oli jotain, mitä yleensä aina toivottiin *vähän lisää*, mutta toisaalta liian laihakaan ei saanut olla.

Tytöillä myös suhtautuminen kauneuteen määrittyi paljolti puutteen kautta, ikään kuin projektina, jota voi kehittää edelleen: katsottiin, että aina voisi olla vähän kauniimpi. Kauneus liitettiin sopusuhtaisen hoikkaan vartaloon, kasvoihin, hiuksiin ja rakkauteen. Toisaalta myös puhtaus ja siisteys tulivat tyttöjen kirjoituksissa esiin.

Minulle ulkonäössä on tärkeintä puhtaus ja siisteys. Kauneus ei merkkää mitään jos vain olen puhdas. (T2)

Puhtausteema esiintyikin ainoastaan tyttöjen kirjoituksissa, samoin viittaukset murrosiän tuomiin fyysisiin muutoksiin kehossa. Tämä liittyy varmasti osittain myös siihen, että tytöillä kehitys tapahtuu keskimäärin aikaisemmin kuin pojilla. Pojilla kehon muutokset eivät vielä neljännellä luokalla ole samalla tavalla ajankohtaisia kuin ainakin osalla tytöistä.

Poikien kirjoituksiin sisältyi hyvin erilaisia tekstejä ja kuvauksia ulkonäöstä. Niistä oli jopa vaikeampaa löytää toisiaan yhdistäviä piirteitä kuin tyttöjen kirjoituksista. Kuitenkin selvästi sukupuolittunut teema, tai pikemminkin diskurssi, liittyi urheilullisuuteen, fyysiseen suorittamiseen ja ”kehonrakennukseen”. Parikin poikaa kuvaili urheilusuorituksiaan hyvin yksityiskohtaisesti, tarkat määrät ja mitat ilmoittaen, useat puhuivat *voiman* tärkeydestä ja siitä, kuinka ovat – tai haluaisivat olla – hyviä harrastamassaan urheilulajissa. Myös tytöt kirjoittivat liikunnasta ja urheiluharrastuksistaan

sekä kertoivat niihin liittyvistä haaveistaan kuten siitä, että ”pääsisi isona pelaamaan lentopalloa Italiaan tai Ranskaan niin kuin joku suomalainen naispelaaja”.

Kirjoitukset viestivät yleisesti myös siitä, miten ulkonäköä arvioitaessa oma kokemus suhteutetaan toisten arvioihin, toisten *mahdollisiin* tapoihin reagoida sekä sen miettimiseen, mitä voisi tapahtua, jos asiat olisivat jotenkin toisin. Kiinnostavaa oli, että suuri osa oppilaista oli ”vastannut” kirjoitustehtävässä mainittuun kysymykseen ”puhutaanko kavereiden kanssa ulkonäöstä?”, mutta pojat kielsivät ulkonäöstä puhumisen lähes täysin. Tytöt kertoivat yleensä puhuvansa erilaisista ulkonäköön liittyvistä asioista ainakin jonkin verran (myös sisarusten tai vanhempien kanssa), ja heidän kirjoituksistaan kävi myös ilmi, että koulussa toisia kehuaan hienoista vaatteista tai kampauksesta.

Kirjoituksilla halusin osittain selvittää myös sitä, missä määrin ala-asteikäiset lapset jäsentävät ulkonäköään kulttuurissa tarjolla olevien visuaalisten mallien – mediakuvien, mainoksissa, televisio-ohjelmissa ja musiikkivideoissa näkyvien identiteettimallien – kautta. Hieman yllättäen vain yhdessä kirjoituksessa mainittiin suoraan mediasta tuttu malli, Shakira. Toinen kertoi ihailevansa kaikkia naislaulajia ja kolmas tahtoi olla ”pitkä ja hoikka” kuten ihailemansa tunnettu urheilija. Muuten ”yleiset” kulttuuriset jäsenyydet näkyivät kirjoituksissa monin eri tavoin: esimerkiksi stereotyyppisinä, lähes mainoslauseetta muistuttavana (”hiukset ovat hunajanvaaleat ja ripset mustat ja tuuheat”), tai muuten ajankohtaisina (”jos menen laaser leikkauksiin”) mainintoina, poikien puheessa kehon rakennuksesta ja muokkaamaan ryhtymisestä, lähes järjestelmällisinä viittauksina hoikkuusnormiin sekä kunnosta huolehtimisen ja hyvän ulkonäön rinnastamisena.

Haastatellessani aikaisemmin keväällä seitsemättä luokkaa käyviä, 13-vuotiaita tyttöjä en myöskään saanut tukea ajatukselle, että tytöt kovinkaan tietoisesti suhteuttaisivat itseään median välittämiin mallikuviin. Mallia tyyliin ja pukeutumiseen ei otettu niinkään suoraan kauneusikoneita pursuavasta mediaympäristöstä, vaan välittyneesti ikäoveriryhmän kautta. Haastatteluissa heijastui myös monessa kohtaa kiinnostavasti ala-asteen vaikutus ulkonäkökäsitysten muokkaajana. Ala-aste näyttäytyi tiukemman normittavuuden aikana, ja juuri neljännen-kuudennen luokan vaiheen todettiin olleen se, jolloin ulkonäkökäytännöissä tapahtui muutoksia. Seuraavassa luvussa hypätäänkin ajallisesti pari kuukautta taaksepäin kyseisiin haastatteluihin ja tutkitaan, millaisena ulkonäkö tyttöjen haastatteluissa merkityksellistyi.

6.3 13-vuotiaat tytöt ja ulkonäkö haastatteluissa

Haastatteluissa tarkoitukseni oli selvittää sitä, miten tytöt käsittävät oman ulkonäkönsä ja ruumiinsa ja millaisia tunteita tai käytäntöjä ulkonäköön liittyy. Toisaalta kiinnostukseni kohdistui myös siihen, josko ja miten tytöt ruumiillista identiteettiään toisaalta problematisoivat, toisaalta edistävät kulttuuristen kuvastojen ja identiteettimallien avulla. Näitä kysymyksiä lähestyttiin muun muassa pohtimalla tyttöjen kokemusta omasta ruumiistaan suhteessa ”ihanneminään” sekä niihin toisiin, jotka identiteetin määrittymisessä koetaan merkityksellisiksi.

Ensimmäisessä haastattelussa Riina ja Henna olivat omasta toivomuksestaan kahdestaan, muita kolmea tyttöä haastattelin yksittäin, kuten olin alun alkaen suunnitellut. Koska puhetta ruumiillisuudesta määrittivät selvästi sekä yksilöllinen, kokemuksellinen puoli että jaetut ja yhteisesti tuotetut merkitykset ja käytännöt, oli kummassakin haastattelutavassa tutkimusaiheen kannalta hyvät ja heikot puolensa. Ryhmähaastattelussa keskustelu eteni luontevasti, sillä yleensä ainakin toisella haastateltavista oli sanottavaa eikä varsinaisia hiljaisia hetkiä syntynyt. Haastateltavien kommentit täydensivät ja tarkensivat toisiaan, ja yhteinen puhe innoitti haastattelua eteenpäin. Ulkonäön jaetut merkitykset tulivat esiin paremmin kuin yksilöhaastatteluissa, ikään kuin luonnostaan.

Ryhmähaastattelussa korostuvat henkilöiden valtasuhteet sekä persoonalliset tavat puhua ja ottaa muut keskustelijat huomioon (ks. Hirsijärvi & Hurme 2000). Ensimmäisessä haastattelussa asioita saattoikin jäädä sanomatta siksi, että hiljaisemman tai pidempään miettineen puheenvuoro meni ohi keskustelun rönsyessä jo seuraavaan asiaan. Toisaalta kielellisen vuorovaikutuksen luonteeseen kuuluukin, ettei ”kaiken” voi koskaan olettaa tulevan sanotuksi. Pyrin itse myös ohjaamaan keskustelua siten, että ainakin tärkeimmissä kysymyksissä varmistin molempien saaneen sanottua haluamansa.

Ajatukseni oli, että yksilöhaastattelu voisi toimia paremmin, kun kyseessä on niinkin ”yksityinen” asia kuin oma ruumis. Kahdestaan haastateltavana olleet Riina ja Henna eivät kuitenkaan myöntäneet, että haastattelussa olisi jäänyt jotain ”henkilökohtaista” sanomatta vain sen vuoksi, että vieressä oli kaveri kuulemassa. Seuraavat kommentit kertovat tilanteen outoudesta yleisesti 13-vuotiaille haastateltavilleni; oman ruumiin analysoiminen ja pukeminen sanoiksi, siitä kertominen vieraalle tutkijalle oli heille uusi asia. Vaikka ulkonäkö ja ruumiiseen liittyvät asiat koskettivat ja pohdituttivat tyttöjä, olivat he monesti

epävarmoja vastauksissaan eivätkä välttämättä kuvailleet ruumissuhdettaan kovinkaan laajasti tai monisanaisesti. (vrt. esim. Liimakka 2004, 17-18 vuotiaista tytöistä.)

ML: Miltä se tuntu teistä se aihe? Tuntuko teistä helpolta puhua siitä, vai et onko nää sellasia asioita ettei niitä silleen mieltä edes?

RIINA: No kun mä aattelin ensin, ennen tätä, että mitähän mä siitäkin sanon kun en mä itse kiinnitä siihen paljon huomiota.

HENNA: Mä taas kiinnitän huomioon siihen joka päivä, niin...

ML: Miltä se ajatus tuntu sitten, että mä yritän kysellä siitä jotain ja siitä pitäis jotain sanoa?

RIINA: Mä en tiedä... Mulla ei ollut harmainta aavistustakaan mitä mä sanon.

--

ML: Oliko helpompi olla näin kaksistaan, vai onko jotain sellasia asioita mistä olis helpompi puhua jos olis yksin?

HENNA: No kaksistaan on paljon helpompi kun tässä istuu...

RIINA: Kaksistaan.

HENNA: Onhan tää ihan kiva kokemus, kun enhän mä oo ikinä ennen mitään tällasta tehnyt.

Haastattelutilanteessa pyrin tunnustelemaan haastateltavien reaktioita ja kannustin heitä puhumaan asioista, joista heillä oli mielipiteitä ja kokemuksia ja jotka herättivät heissä ajatuksia. Tästä syystä haastattelut muodostuivat melko erilaisiksi, ja esimerkiksi haastattelu Hennan ja Riinan kanssa painottui alun alkaen enemmän pukeutumiseen ja tyyliin, kun taas Emilia pohdiskeli muiden asioiden lisäksi enemmän myös ulkonäköön liittyviä tunteita. Noora ja Mira olivat haastattelutilanteessa kaiken kaikkiaan vähäsanaisempia. Nooran kanssa puhuimme paljon meikkaamisesta, koska se oli hänelle haastatteluhetkellä ”tärkein juttu” ulkonäössä, mutta muuten hän ei myöntänyt ulkonäköä liiemmin pohtivansa. Mirakin korosti, ettei juuri tule miettineeksi ulkonäköään, eikä usein keksinyt siitä kovin paljoa sanottavaa.

ML: Onko ulkonäkö kuinka tärkeä juttu sulle? Kuinka paljon sä mietit sitä yleensä?

MIRA: No ei se silleen mitenkään kauheen tärkeä oo. Kyllähän nyt joka aamu tulee vähän laitettua parempia vaatteita ja meikattua tollain... mutta en mä sitä silleen mieltä.

Vaikka haastatteluissa on paljon vaihtelua ja vastauksissa kuvastuu paikoin niin haastateltavien tottumattomuus reflektoida itseään ja ruumiillista minäänsä kuin haastattelijan kokemattomuus haastatella lapsi-informanttejaan, täyttivät haastattelut mielestäni hyvin niille asetetun metodologisen tavoitteen. Yhteistyössä haastateltavieni kanssa sain kerättyä aineiston, joka mahdollistaa monenlaiset kysymyksenasettelut ja tulkinnat lasten ulkonäköruumiin merkityksistä.

Ei niin hyvää ettei jotain huonoakin

Kun neljäsluokkalaisten kirjoituksissa tuotiin esiin ulkonäön kompensoimista muilla asioilla, kuten sosiaalisilla suhteilla, omilla kyvyillä tai sillä, että esimerkiksi voisi olla ”maailman hauskin” tai ”hyvä koulutehtävissä”, näyttäytyi ulkonäkö tyttöjen haastatteluissa keskeisempänä identiteetin määrittäjänä. Tässä on kuitenkin huomioitava myös menetelmän vaikutus määritelmien luonteeseen: haastatteluissa keskityimme nimenomaan pohtimaan ulkonäkösuhdetta eri kanteilta, kysymykset ohjasivat arvioimaan sen hyviä ja huonoja puolia, kun taas kirjoituksissa lapset saivat vapaasti, ja vain suuntaa antavien kysymyksen viitoittamana, kertoa, mikä ulkonäössä on tärkeää.

Kuitenkin omien vahvuuksien tunnistaminen, niiden nostaminen ulkonäköä tärkeämmäksi asiaksi tai niillä ulkonäköön liittyvien puutteiden kompensoiminen (vrt. ”ei niin huonoa, ettei jotain hyvääkin”) tuntui monessa suhteessa 13-vuotiailla tytöillä jäävän taka-alalle, samalla, kun itseä arvioitiin vaatimattomasti ja toisinaan hyvinkin kriittisesti. Vaikka ”täydellisten” ulkonäkömallien kohtuuttomuus tunnistettiin ja omaan ulkonäköön oltiin pääsääntöisesti jopa ihan tyytyväisiä, tiedostettiin myös omat puutteet ja viat pikkutarkasti.

Neljäsluokkalaisten kirjoituksissa esiintynyt (puhe-)tapa löytää itsestä myös vahvuuksia, kääntyykin seitsemäsluokkalaisten tyttöjen haastattelupuheessa tavaksi tunnistaa itsessään asioita, jotka voisivat olla erilaisia – paremmin.

Seuraavissa katkelmissa käydään keskustelua siitä, mikä omassa ulkonäössä miellyttää ja mikä puolestaan aiheuttaa tyytymättömyyttä. Ulkonäkö ei kenellekään haastattelemistani tytöistä tuntunut olevan varsinainen *ongelma*, eivätkä he edes myöntäneet sitä jatkuvasti miettivänsä. Siitä huolimatta omien puutteiden nimeäminen oli huomattavasti vahvuuksien löytämistä helpompaa.

ML: Onko sulla jotain sellasia kohtia omassa kropassa tai ulkonäössä ylipäätänsä, että mihin selkeimmin ei oo tyytyväinen?

EMILIA: No en mä tiä... Mä haluaisin että ois vähän pienempi perse... ja sitten että niinkun näkyis vatsalihakset sillain hienosti ja etten mä ois näin lauta. Ja sitten, en mä tiedä, mä haluaisin että mulla olis vieläkin isommat silmät ja sillain... että ne näkyis vielä enemmän. Kyllä mä nyt niihin oon ihan tyytyväinen, mutta vois olla vieläkin isommat.

ML: Mihin sä oot sitten kaikkein tyytyväisin?

EMILIA: Ehkä just silmiin sitten... en mä tiä.

ML: Joo, no entäpä sitten hiukset? Ainakin noi sun kaverit on sillain puhunut että niitten mielestä sulla on hienot hiukset...

EMILIA: Okei... (naurua) En mä tiedä. Mä haluaisin että olis suorat hiukset.

Emilia on tyytyväinen [kauniisiin] suuriin silmiinsä, mutta hänen mielestään ne saisivat olla ”vieläkin isommat” ja näkyä enemmän. Hän luettelee helposti asioita, joiden toivoisi olevan paremmin: pienempi takapuoli, tiukat vatsalihakset ja muodokkuutta rintoihin, ”etten mä ois näin lauta”. Kaverit ovat aiemmissa haastatteluissa maininneet Emilian hiukset esimerkkinä kauneusihanteesta kysyttäessä, mutta Emilia itse suhtautuu tähän epäilevästi ja haluaisi hiustensa olevan erilaiset. Silmien koko on tärkeä myös Nooralle, joka pyrkii meikkaamalla saamaan omasta mielestään pienet silmänsä näyttämään suuremmilta. Samalla meikki on keino peittää epämiellyttäviä murrosiän merkkejä ihossa.

ML: -- Tunnetko sä sitten että sä olisit ruma ilman meikkiä?

NOORA: Joo.

ML: Mikä siinä sun mielestä sitten on, mikä sussa on rumaa? -- tai onko sulla sun mielestä kasvoissa jotain mitä sä esimerkiks meikillä pystyt jotenkin korjaamaan?

NOORA: No mulla on kauheen pienet silmät... niin sit kun mä saan niitä vähän isommaks kun mä meikkaan sillain, ettei ne näytä ihan niin pieniltä. Sit mulla on aika paljon finnejä ja mä en tykkää niistä yhtään.

Seuraavissa kahdessa esimerkissä tuodaan esiin ulkonäkökokemuksen ristiriitaisuus ja epävakaisuus. Toisinaan ulkonäköön ollaan ihan tyytyväisiä, mutta toisinaan taas oma olemus joutuu rankan arvioinnin ja – Hennan ilmauksen perusteella – suoranaisten vihan purkausten kohteeksi. Oma ruumis on silloin ikään kuin *toinen* (”hyi hitto kun sä oot kauheen näkönen”), jolle ollaan vihaisia ja jota voidaan kurittaa laittamalla se töihin (ks. myöhemmin muokkaaminen).

Mira toivoisi itselleen paksumpia ja runsaampia hiuksia ja myöntää, että ”joskus toivois, että olis vähän hoikempi”. Hän korostaa kuitenkin ajatuksen hetkittäisyyttä ja sitä, ettei hänestä tunnu samalta joka päivä. Riinalla tyytymättömyyden tunteet liittyvät lähinnä vaatteisiin, ja jo pari päivää samoissa vaatteissa saattaa saada haluamaan uusia. Hän kuitenkin mainitsee miettivänsä vähän väliä moniakkin asioita, mutta ei anna niiden yleensä jäädä vaivaamaan.

ML: Onko sulla sun mielestä ulkonäössä tai kropassa -- jotain mihin sä et oo tyytyväinen tai?

MIRA: No ei oikeestaan...

ML: Ei oo mitään erityisiä kohtia tai asioita, mitä sä haluaisit että olis jotenkin erilailta -- mitä sä haluaisit muuttaa ikään kuin?

MIRA: Ehkä hiukset.

ML: Mikäs niissä?

MIRA: En mä tiä, mä en tykkää niistä. Kun ne on ihan suorat ja... Mä haluaisin ehkä vähän sellatteet kiharammat tai sellatteet... paksut. --

ML: Mut sullako ei oo mitään niin sanottuja ongelmakohtia, jotain mitä itsessä ajattelisit että miks tää on näin tain näin?

MIRA: No ei oikeestaan. Paitsi että joskus toivois, että olis vähän niinkun hoikempi. Sellasta... Mut ei se silleen joka päivä.

HENNA: Välillä mäkin oon tyytyväinen, mut välillä sitten mä oon peilin edessä vaan että hyi hitto kun sä oot kauheen näköinen, et miten sä voit olla ton näkönen... aina välillä.

ML: Mistä se sitten tulee se semmonen että välillä on tyytyväinen ja välillä ei? Millaisia asioita ne on jotka vaivaa?

RIINA: Joskus tulee ehkä ajatelleks, esimerkiks mä ajattelen kun mä oon ollut pari päivää samoissa housuissa, että mä haluaisin jotkut hienot housut ostaa... Mutta sit kun ei jaksa lähteä minnekään hakeen... tai sit kun ne ei mahdu tai jotain tällasta. Ajattelee silleen kaikkee, mutta ei sitä sitten muuten välitä niin kauheesti.

Emilian mukaan yläasteelle meno on vaikuttanut siihen, minkä verran ulkonäköön liittyviä asioita miettii. Itse hän arvelee miettivänsä niitä ”vähän liikaakin” ja kertoo tuntevansa syyllisyyttä, jos käyttää samoja vaatteita peräkkäisinä päivinä. Paineet yläasteella ovat lisääntyneet erityisesti pukeutumisen suhteen. Koulussa toisten pukeutumista tarkkaillaan eikä sosiaalisen arvostuksen ja uskottavuuden kannalta ole hyvä tulla noteeratuksi henkilönä ”joka pitää aina samoja vaatteita”. Siksi uusia vaatteita pitääkin saada riittävän usein.

ML: Tuntuuko susta että onko esimerkiks yläasteelle meno vaikuttanut mitenkään siihen, miten miettii ulkonäköä?

EMILIA: On se nyt... on se varmaan aika...

ML: Miten se...

EMILIA: En mä tiedä. Ehkä niinkun ajattelee vähän liikaakin jotain vaatteita tai sillain. Pitäis olla aina uusia... ja ajattelee niinkun, ettei voi olla peräkkäisinä päivinä täysin samat vaatteet. Tulee joku syyllisyydentunne et kun aamulla laittaa samat vaatteet peräkkäin... että ne katsoo, että toi pitää aina samoja vaatteita... tai jotain sellasta.

Toisaalta tyttöjen ulkonäön vaikuttajina korostuvat *muiden arviot*, se, mitä mieltä muiden ajatellaan olevan. Toisaalta tämän ajattelutavan rinnalla korostetaan *omaa hyvää oloa*, riippumattomuutta muiden mielipiteistä ja oman näkemyksen ensisijaisuutta ulkonäköä koskevissa valinnoissa. Riinalla on läpi haastattelun erityisen vahva mielipide siitä, että tärkeintä on ”rento meininki” ja tekeminen siten, kuin itsestä tuntuu parhaalta.

ML: Arvioitko te tai mietitkö paljon jotain, että oonko mä lihonut tai...

RIINA: En mä ainakaan kauheesti ajattele sillai... Mä en kiinnitä ulkonäköön kauheesti huomioo, vaan silleen niinkun et miltä tuntuu.

ML: Mikä sitten tuntuu hyvältä?

RIINA: Mitä silleen... rento meininki. Esimerkiks en mä nyt lähtis missään kirkkaanpunasessa paidassa ja vihreissä housuissa tonne ulos liikkuun. Tietysti sitä nyt vähän ajattelee... Mut jos mun mielestä housut olis ihan kivat ja paita ois ihan kiva niin sitten sitä tietysti menis sillee, vaikka muitten mielestä taas saattais näyttää vähän kauheelta.

ML: Niin... Tuleeko ylipäätään sitä sit mietittyä paljon, että mitä muut ajattelee?

RIINA: En mä ainakaan kauheesti ajattele sitä sillee mitä muut ajattelee, vaan mä aattelen sitä miten mä haluan olla... niin mä oon sitten niin.

Riippuvuus ja riippumattomuus muiden mielipiteistä vaihtelevat jatkuvasti. Itseään tulee laitettua silloinkin kun ei varsinaisesti jaksa välittää muiden mielipiteistä, mutta välillä ajatus itsestä muiden silmissä voimistuu ja saa arvioimaan itseä kriittisesti sekä ponnistelemaan sen eteen, että näyttäisi paremmalta. Henna kertoo – ei suoranaisesti pahoittavansa mieltään vaan – ärsyyntyvänsä, kun arvioi itseään suhteessa muihin ja huomaa vikoja itsessään. Riina painottaa tyytyvänsä siihen mitä on ja, toisin kuin Henna ja muut tytöt, kääntää ongelman pois itsestään – muiden ongelmaksi: ”Jos ei joku pidä musta semmosena sit, niin ei tarvi pitää.”

ML: Onko ne sellasia juttuja että niitä jotakuinkin jatkuvasti miettii itsestensä, vai tuleeko ne jotenkin kausittaisesti?

EMILIA: No joo... Välillä on sillain että ei jaksa välittää siitä ollenkaan... että ihan sama mitä muut ajattelee. Vaikka siis silti niinkun laittaa, aina meikkaa tai sillain. -- Sitten joskus aina ajattelee taas, että voi että kun mä oon läski ja jotain tällasta.

ML: Mitä sä sitten teet? Onko sulla jotain keinoja tai juttuja, miten sä yrität...

EMILIA: Meillä on nyt sellasia kuntotreenejä ollut, niin mä oon ihan niinkun tosissani tehnyt siellä niitä ja sillain... Ja sitten kyllä mä eilenkin tein jotain kyykkyhyppyjä ja jotain vatsalihasliikkeitä.

ML: Mietitkö sä kuinka sellasia, arvioitko jotenkin kriittisesti itse tai tuleeko jostain asioista paha mieli?

HENNA: No kyllä siis joskus on... Ei siitä tuu paha mieli, vaan alkaa silleen ärsyttää se et miks mulla on tälleen ja tälleen. Et miksei vaikka just jollain Liisalla oo tällain, miks just mulla pitää olla.

ML: No onko jotain erityisiä juttuja, et voivotteleeko sitä yleensä just jotain tiettyä osaa itsestä?

RIINA: No ei niin kauheesti ajattele sillain... loppujen lopuks, että... hoikka ja täydellisin... Tyytyy siihen mitä on.

ML: Jos joku sitten vaikka ärsyttää, niin teettekö te sille jotain, rupeetteko johonkin vastatoimenpiteisiin tai?

RIINA: Saattaa tietysti ärsyttää mut... Jos mä nyt aattelen vaikka et mulla olis läskit reidet, niin en mä nyt mee ostaan jostain mainosteeveestä jotain hoikennusjuttua. Vaan oon niinkun oon. Jos ei joku pidä musta semmosena sit, niin ei tarvi pitää.

Meikkaaminen on yksi tärkeä käytäntö, jolla ulkonäköä tuotetaan ja puutteita kompensoidaan. Sillä voidaan korjailla ja peittää virheitä ja toisaalta korostaa omia hyviä puolia. Kuten vaatteiden avulla on mahdollista muokata ja hallita vartaloaan, voi *meikkaamalla hallita* kasvopiirteitään. Silmiä ei voi muuttaa, mutta meikillä niitä on mahdollista korjailla ja parannella.

Haastattelut osoittivat työillä olevan jo vankan kokemuksen meikkaamisesta ja sen niksit tunnettiin hyvin. Meikkaaminen oli kaikille Riinaa lukuun ottamatta joka-aamuinen rituaali

koulupäivinä, mutta myös viikonloppuisin ja loma-aikoina yleensä meikattiin. Meikkaaminen liittyi erityisesti sosiaalisiin kohtaamisiin: se, keitä oli mahdollisesti näkemässä, vaikutti siihen, kuinka tärkeäksi ja paljon katsottiin tarpeelliseksi meikata.

ML: Ajatteletko sä kuinka paljon ulkonäköä?

NOORA: Joo...

ML: Miten se ilmenee?

NOORA: No en mä pysty oleen ilman meikkiä. Mulla on kauhee olo sillain, että nyt on kauheen näköinen ja kaikkee. En mä pysty oleen... -- Jos mun pitäis valita vaikka syöminen tai meikkaaminen, niin ottaisin meikkaamisen.

ML: Onko se ollut kauan sillain?

NOORA: No kuudennesta asti... ei se nyt sillain kauheesti... Kyllä mulla on alkanut meikkiä meneen enemmän kun mä menin yläasteelle.

Nooralle meikkaaminen oli haastatteluhetkellä (ainoa) välttämätön ulkonäkökäytäntö, sen ehdottomuutta kuvastaa myös meikkaamisen asettaminen syömistä tärkeämmäksi: ”Jos mun pitäis valita vaikka syöminen tai meikkaaminen, niin ottaisin meikkaamisen”. Noora totesi hyvin yksiselitteisesti meikkaamisen olevan edellytys sosiaaliseen kanssakäymiseen; meikkaamattomana ulos lähteminen ei tulisi mieleenkään. Miran ja Riinan suhde meikkaamiseen oli lievempi, mutta myös Henna ja Emilia pitivät melko mahdollisena ajatusta kouluun menemisestä ilman meikkiä. Emilia esitti myös hyvin selkeän kaavan siitä, kuinka meikkaaminen tapahtuu.

ML: No onko sulla joku tietty kaava, meikkaatko sä aina samanlailla?

EMILIA: Joo, joo... (nauria) Ensinnäkin laitetaan meikkivoidetta silmien alle ja sitten poskiin ja sitten jonnekin ottaan ja nenään ja jotain tällasta. Ja sitten laitetaan puuteria ja sitten laitetaan rajauskynää tai laineria ja sitten laitetaan ripsiväriä ja sitten poskipunaa ja sit laitetaan hiukset. --

ML: Voisitko sä lähteä kouluun sillain, ettei meikkais eikä kauheesti laittais... vähän niinkun että lähtis luonnontilassa (nauria) kun herää?

EMILIA: No en mä tiedä. Kyllä mä varmaan jossain kävellessä sitten laittasin jotain puuteria tai jotain... Varmaankin jossain nurkan takana viimeistään laittaisin puuteria ja ripsiväriä. Ne nyt on pakolliset. -- tulee vähän siedettävämmän näköiseksi.

Emilia ja Noora kokivat meikkaamisen keinona ”näyttää siedettävämmältä” ja olla vähemmän ”ruma”.

ML: Jos sun pitäis lähteä kouluun ilman meikkiä, niin osaatko sä kuvitella millainen olo sulla olis?

NOORA: En mä menis kouluun. En mä pystyis oleen.

ML: Mistä sä luulet se tulee, että jotenkin ajattelee sillain että pitää olla meikkiä? ...onko joku esimerkiksi sanonut jotain että sun ulkonäössä olis jotain vikaa tai?

NOORA: No ei nyt ihan sillain kauheen... on mua haukuttu läskiksi ja tällain, niin sit se alkaa tulla... vähän sillain ulkonäkökin, tulee sellanen että ai et en mä haluu olla mikään ruma. Silloin sit meikkaa.

Meikkaaminen riippuu erityisesti Emilian mukaan siitä, keitä näkee. Poikien näkemistä varten meikkaamiseen kiinnitetään enemmän huomiota kuin muulloin. Etenkin kiinnostavien poikien ja ihastuksen kohteiden tapaamisen ennakointi, samoin juhlatilanteet, saivat tytöt panostamaan meikkiin.

EMILIA: -- Mutta en mä nyt vapaa-ajalla siis just koulun jälkeen niin en mä muuten meikkaa lisää. Sitten joskus lomalla saattaa laittaa vähän vähemmän tai sillee... riippuu nyt ketä ihmisiä näkee. (naurua)

ML: No keitä ihmisiä kun näkee, niin ei tarvi kauheesti laittaa?

EMILIA: No jos ne nyt vaan pelkkiä kavereita niin kyllä mä nyt sillonkin laitan jotain puuteria ja ripsiväriä. Mutta sitten jos näkee jotain poikia niin sitten... jos ne on jotain kavereita vaan tai sillain, niin sittenkin laittaa vähän vähemmän kun jonnekin kouluun ehkä... Mut sit jos näkee jotain (naurua) tällasia ihme, just jotain joihin on ihastunut, niin sitten laittaa ehkä enemmän.

Samalla tavoin kuin meikkaaminen – vikojen peittäminen ja omien hyvien puolten korostaminen – antaa tytöille *itsetuntoa*, on poikakaverilla itsevarmuutta lisäävää ja jopa tiukoista ulkonäkörituaaleista vapauttavaa vaikutusta. Kun on poikakaveri, niin tuntuu siltä, että muutenkin kelpaa ihmisenä paremmin.

ML: Vaikuttaako se sitten mitenkään, jos on poikakaveri...

EMILIA: No ei se... siis meikkaamiseen?

ML: ...niin, ja semmoseen että miten ajattelee itsestensä?

EMILIA: No ehkä sitten jos on poikakaveri niin aattelee, että sitten vähän niinkun kelpaa paremmin tai sillain. Se antaa jotenkin itsetuntoa.

ML: No jos aattelee ihan sitä, et minkälaisia tunteita liittyy ulkonäköön... ja et miettii että näytänkö mä nyt siltä tai tältä, niin pystytkö sä nimeämään jotain tunteita, mitä liittyy omaan ulkonäköön?

NOORA: No nyt mulla on ainakin tullut sillain ihan parempi itsetunto, kun mulla on jätkäkaveri ja mä sillain... en mä ees osaa laittaa itteeni niin paljon kun on... sillain kun on jätkäkaveri. En mä oikein osaa selittää.

Myös muilta saadut *kehut* ja kommentit nostavat ainakin hetkellisesti itseluottamusta ja tuottavat (salattua) mielihyvää. Haastatteluissa kävi kuitenkin ilmi, ettei palautteen saaminen muilta ihmisiltä ole kovin tavanomaista – itse asiassa sitä pidettiin jopa vähän outona. Pojilta palaute on positiivista lähinnä silloin, kun on tosi kysymyksessä so. kiinnostuksen ja poikakaverin muodossa. Emilia kertoi saavansa äidiltään kehuja ja kannustusta ”liiankin paljon”.

ML: Saatto sã mielestãs minkã verran sellasta positiivista palautetta?

EMILIA: No äitiltä mä saan liiankin paljon sitä, että sitten mä alan ajatteleen itekkin aina joskus, että kyllä mä nyt oon niin hyvännäkönen, että mä voisın suunnilleen ton pojan saada... Mut sit mä aina ajattelen, että en mä haluu olla mikään itserakas... että en mä nyt

usko sitä tai tällain. -- Kyllä mä nyt aika paljon saan kun yhet mun kaverit meiän luokalla, ne on ihan outoja... Yhessäkin vaiheessa ne oli tällain ”sulla on kauniit ripset” ja ”sulla on kaunis nenä” ja kaikkee tällasta. Mä oon sillain että just just... --

ML: No miltä se susta tuntuu?

EMILIA: En mä tiedä kun... ei nyt sillain oo periaatteessa kauheesti tapana kehua tai sillain, päin naamaa. Niin on se nyt vähän outoa, mutta sitten siitä tulee ehkä vähän hyvä mieli tai sillain. Vaikka sitä ei ajattelis että se tulee siitä, mutta jotenkin...

Kehujen saaminen toisaalta lämmittää mieltä, mutta toisaalta niihinkin suhtautumisessa joutuu miettimään, onko oma mielihyvä oikeutettua. Emilian kommentti kertoo tasapainottelusta *sisäisen* mielihyvän ja *yleisen* hyväksyttävyyden välillä. Kehut antavat itseluottamusta, mutta samalla joutuu pohtimaan, tekeekö uskominen omiin vahvuuksiinsa ihmisestä ”itserakkaan”. Opittu vaatimattomuus tuntuukin tässä yhteydessä tarkoittavan sitä, että on sittenkin parempi tukahduttaa hetkellinen itsevarmuus ja olla ottamatta kehuja liian tosissaan.

Oma tyyli – toisten tyyli?

Oma tyyli ei ollut haastateltavilleni itsestäänselvyys. Ensimmäinen reaktio tyylistä kysyttäessä oli usein epäröivä, ja enimmäkseen omaa ja muiden tyyliä määriteltiin sen kautta, millaisia vaatteita henkilö käyttää. Oma tyyli erotettiin esim. koulun ”nörttien” tyylistä, ”lehtityylistä” ja varakkaammasta perheestä olevien lasten tyylistä (lähinnä vaatteiden merkin ja hinnan perusteella), mutta muuten omassa laajassa kaveripiirissä ei selkeitä tyylierotteluja juuri tehty.

ML: Erooko sun mielestä sun tyyli jotenkin sun kavereitten tyylistä?

EMILIA: No en mä nyt tiä, ei se tyyli niinkään. Mutta siis just joku Reetta jonka äiti on joku yksityislääkäri ja isä on joku ihme tietokonenörtti, niin sillä nyt on paljon hienompia ja kalliimpia vaatteita tai sillain... Sillä on joku kotiteatteri omassa huoneessa... (nauria) semmonen pieni mutta kuitenkin.

ML: No mut entä sitten muuten? Erooko sun pukeutuminen noiden sun parhaiden kavereiden...

EMILIA: Ei nyt mitenkään huomattavasti, niinkun just siitä porukasta tai siitä. Mutta jos nyt vertaa johonkin niinkun nössöihin niin... kun jos jotkut käyttää jotain verkkareita, niin en mä niitä verkkareita kyllä käytä koulussa.

Tyyleissä onkin jonkin verran kyse myös siitä, mihin Bourdieu viittaa *habituksella*: sijoittumisesta tiettyyn yhteiskunnalliseen asemaan (luokkaan) ja sen avaamien mahdollisuuksien kautta tietynlaiseksi muotoutuneesta orientaatiosta maailmaan – tietynlaisesta mausta ja elämäntavasta (Bourdieu & Wacquant 1995, 155-157; ks. myös Tolonen 2001, 40.) Yhteiskunnalliselta asemaltaan erilaisesta perheestä olevalla kaverilla on ”paljon hienompia ja kalliimpia vaatteita”, mutta muuten erot tyyliissä ovat pieniä.

Tarkat – jopa pikkutarkat – määrittelyt kertovat myös, että tytöt ovat hyvin tietoisia siitä minkälainen pukeutuminen ja tyyli juuri tietyllä hetkellä on haluttavaa.

RIINA: Mä haluaisin sellatteen kireen topin... sellanen kermanvalkoinen. Se on semmonen niinkun paita mutta ilman hihoja vaan... se on johonkin tähän asti just silleen sopivasti. Ja jotkut leveelahkeiset farkk housut jotka menis ihan kireesti jalkaa pitkin paitsi sitten siellä lopussa... ja jotkut hienot palikkakengät ja... ei nyt sen kummemmin sitten.

HENNA: No micmacin housut ja jokin pastellivärinen paita ja jotkut paksupohjaset kengät...

Kun tyyli perustuu pääasiassa pukeutumiselle, on sitä helppo vaihtaa nopeasti. Tyttöjen tyyli tuntuivatkin olevan häilyviä, neuvoteltavissa ja jatkuvasti avoimena muutokselle. Tyyllittely ei ole kuitenkaan vapaata leikkiä, vaan se vaatii taloudellisia resursseja: jos olisi varaa ostella paljon vaatteita, myös tyyli voisi vaihtua usein. (ks. myös Tolonen 2001, 168-170.)

ML: Onko sulla sitten muun mallisia housuja vai onko tällä hetkellä silleen... pitääkö olla tommoset kireet ja matalat?

EMILIA: No joo. On ne aika hienot niinkun kireet, mutta kyllä mä haluaisin nyt ostaa vähän yhet aika löysät housut hennesistä. Mut jos mulla olis varaa ostaa suunnilleen joka päivä uusia housuja, niin mä varmaan vaihtaisin tyyliä aika usein.

Nielsen (1994) toteaaakin, että pukeutuminen on intertekstuaalista peliä, ja vaatteet riisuttavana ruumiinmerkistönä muistuttavat yhä enemmän kieltä, jota käytetään itsensä ilmaisemiseen ja jota voi vaihdella paitsi tilanteiden myös mielialojen mukaan (Nykyri 1996, 34). Noora kertoo käyttävänsä hyvin erityylyisiä vaatteita, joten hänen on vaikea pukea tyyliään sanoiksi. Hän painottaa kuitenkin ostavansa vaatteita juuri *oman makunsa* mukaan – ei sen perusteella, mikä on *yleinen* tyyli tai kavereiden mielipide.

ML: Onko sulla joku ihan oma maku tai oma tyyli? Et minkä mukaan sä valitset, mitä vaatteita sä ostat?

NOORA: Mä ostan sit, jos mä tykkään itse siitä. Niin sit mä yleensä ostan silloin jos mä tykkään, vaikka kukaan muu ei mun kavereista tykkäis... --

ML: Miten sä ihan omin sanoin määrittelisit sun tyylin... miten sä kuvailisit sitä?

NOORA: En mä oikein tiedä, mä käytän niin paljon eri tyylyisiä vaatteita. Vähän kaikkee...

Tyylejä tunnistettiin monenlaisia, mutta loppujen lopuksi haastatteluissa esiin tuodut erottelut perustuivat vaatteisiin. Vähemmän korostettiin esimerkiksi musiikkimakua, alakulttuurityylejä ja toimintaa – sitä mitä *tekee*. Voi tosin olla, että ulkonäkö haastattelun kontekstina ohjasi tyttöjä tässä suhteessa keskittymään ulkoisiin tekijöihin. Omaksuin itsekin jossain vaiheessa haastattelua tavan puhua ”pukeutumis”- tai ”ulkonäkötyylistä”.

ML: Onko teidän kaveripiirissä kuinka eri tyylyisiä... erilaisia pukeutumis- tai ulkonäkötyylejä?

RIINA: Aika paljon löytyy samaa tyyliä.

HENNA: Mun kaveripiirissä menee ihan laidasta laitaan. Joku käyttää samettihousuja, joku likka käyttää hoppelihousuja ja joku käyttää hametta, joku käyttää pillihousuja...

McRobbie (1991) huomaa siirtymän muodista tyyliin jo 1980-luvun lehdissä, joissa korostetaan henkilökohtaista valintaa ja kauniin *yksilöllisen* identiteetin luomista – enemmänkin tapana *ilmaista itseä* kuin keinona miellyttää muita (poikia) (vrt. Ganetz 1995, 92). Riinan mielestä on parasta näyttää *oma tyyli*, eikä mieltä miellyttääkö muita.

ML: Tuntuuks teistä, et vaikuttiko se kun meni yläasteelle... Miettiikö sitä erilailla ulkonäköö?

RIINA: Tietysti ekana päivänä mä kun seiskalle meni, niin tottakai sitä nyt katto vähän, että mitähän noi muut ajattelee musta... Mut parasta se on vaan näyttää se oma tyyli eikä sitä mitä kaikki muut... ..en mä nyt tiä sitten.

Vaikka tytöt kertoivatkin laittautuessaan mieltivänsä myös sitä, mitä muut ajattelevat, koettiin ulkonäkö ennen kaikkea omaksi, henkilökohtaiseksi asiaksi. Enemmänkin kuin yksittäisten miesten miellyttämisestä on esteettisyyteen panostamisessa ja itsen *laittamisessa kyse* yleisestä kompetenssista ja *itsetunnosta*; naisellisuus tässä mielessä ei siis ole pelkkää passiivista alistumista, vaan ”naisena” olen toimija ja saan valtaa juuri näistä naisellisuuden käytännöistä. (Haug 1987, 17-19, 141 ref. Nykyri 1996, 37.) Vaatteiden valinta, meikkaaminen ja muut ulkonäkökäytännöt ovat paitsi keino hallita omaa ruumista, myös keino hallita muiden ihmisten mielikuvia; ne ovat *valtaa* esittää itsensä tietyllä tavalla ja siten vaikuttaa muiden käsityksiin itsestä (vrt. Goffman 1959, ”impression management”).

ML: Kuinka sellanen oma asia ulkonäkö sitten on?

NOORA: Mun mielestä se on ainakin ihan oma asia. Mutta sitten... jos haluaa meikata niin sit varmaan meikkaa enemmän itselleen. Tai mä ainakin meikkaan enemmän itelleni.

--

ML: Ajatteleeko sitä niinkään, jos meikkaa tai muuta, että haluaa jotenkin miellyttää poikia tai jotain... onko sellasta?

NOORA: No jos ei oo jätkäkaveria niin sitten... kyllä silloin varmaan sitä mieltii enempi.

Ulkonäkökäsityksen taustalla vaikuttavia tekijöitä, sitä mistä mieltymykset ovat peräisin, tuntui olevan vaikea tiedostaa, saati määrittellä. Nykyri (1996, 34) toteaa, että samoin kuin tiedostamattomat fantasiat ja samastumiset ohjaavat sukupuolen muodostumista, niin tyylien muodostaminenkin on suurelta osin fantasmaattinen projekti, ja se, mikä mielletään hyvännäköiseksi, on kulttuurin määrittämää ja sukupuolittunutta.

ML: Ajatteletko sä kun sä pukeudut ja laitat itsees... niin onko sulla joku sellanen juttu että... miltä sä haluaisit näyttää?

EMILIA: No jotenkin hyvännäköinen tai silleen... en mä tiedä. En mä mitenkään tarkasti osaa sanoo.

ML: Miettiikö sitä sillain... nimenomaan että mitä muut ajattelee musta?

EMILIA: No mä ajattelen sitä varmaan liikaakin. Että sitä ei periaatteessa sillain sais ajatella tai... vaikka siis kyllähän se nyt on ihan sallittua... Mutta ei niinkun pitäis liikaa tai sillain. -- Mutta mitäs järkee siinä sitten on että jos pukeutuu niinkun ite haluais ja sitten on kaikkien muiden mielestä ihan kauhee?

--

EMILIA: Mä niinkun pukeudun varmaan jotenkin samalla tavalla kun muut, mutta en mä tiedä, mitkä sitten olis jotenkin... jos mä olisin jotenkin erilainen niin... että miten ne olis sitten jotenkin sellasia että mä tykkäisin niistä. En mä löydä mistään sellasia jotka olis jotenkin erilaisia, mut sit ne olis jotenkin tosi ihania.

Samanlaisuuden ja erilaisuuden, näkymisen ja liiallisen joukosta erottumisen välillä käydään jatkuvaa tasapainottelua. Oma tyyli on *vaikea määritellä erillisenä* yleisesti suositusta tyylistä. *Kehuminen* on kavereiden kesken yksi käytäntö, jolla vahvistetaan toisen tekemiä tyylivalintoja ja samalla myös määritellään sitä, mikä on yleisesti hyväksyttävää ja haluttua – omaa tyyliä. ”Jos joku on ostanut uudet vaatteet -- niin tottakai sitä kehutaan sitten jos se on hieno”. Uudet vaatteet noteerataan aina, joskus saatetaan jopa ”hienovaraisesti vihjasta”, jos jokin ei sovi toiselle. Yleensä kavereiden kesken kommentointi on kuitenkin huumorin ja ironian sävyttämää.

ML: Entä voiko kavereiden kesken sitten sanoo... sanooko joku kaveri jos sen mielestä vaikka sulla on joku tosi... tai et tuleeko mitään sellasta kommentoitua?

RIINA: Huomauttaa aina silleen vähän jostain, mutta ei siellä oo kukaan sillain törkeesti sanonut mitään että toi on ihan kauhee ei toi sovi sulle.

HENNA: Mut silleen hienovaraisesti vihjasta et toi ei oikein sovi sulle, jos sä vaikka koittaisit jotain muuta... tai tällasta.

RIINA: Tyyliin että kertois laittaa kengät oikeisiin jalkoihin tai vastaavaa. Mut aina se on sillain huumorimielessä.

ML: No tuleeko kavereilta sitten paljon kehuja taas toisaalta?

RIINA: En tiä... Siis jos joku on ostanut uudet vaatteet, jonkun hienon paidan vaikka niin tottakai sitä kehutaan sitten jos se on hieno.

Toisaalta Riina toteaa, että ”kavereita ei ehkä arvostella niin paljon... mut kaikkee mitä ei tunne syvällisemmin sitä pitää arvostella ja tarkkaan.” Koppioiminen, se että joku ostaa samanlaisia vaatteita tai tekee jotain samalla tavalla kuin itse, voi välillä ärsyttää, mutta erityisesti tyylin yksittäisten kohtien toisilta matkiminen oli ongelma ala-asteella. Yläasteelle tullessa on alkanut löytyä pikku hiljaa tilaa myös yksilöllisemmille tyyliille ja erottautumisille, vaikka samankaltaisuuden paine onkin edelleen kova.

ML: Ärsyttääkö ikinä semmonen, että itse on just ostanut jotain ja sit huomaakin että jollain toisella on samaa?

RIINA: Tää oli ala-asteella vähän suurempi ongelma kun kaikilla oli samanlaiset. ..ja sitten suututti... ..senkin on nähnyt et yks mun kaveri ostaa violetit housut, niin sit toisellakin on

violetit housut... Ja lopulta kutosella oli varmaan puolella luokkaa violetit micmacin housut.

HENNA: Tietenkinhän se on silleen, et jos pukeutuu erilaila niin sitä ruvetaan helposti ottaa silmätikuks ja nälviin sitä siitä et pukeutuu jotenkin eri tavalla.

ML: Onko teidän tuttavapiirissä ketään...

RIINA: Tietysti sitä aina yks löytyy joka on aina eri mieltä joka asiasta... Mut ei sen kummemmin sitten.

ML: Onko ikinä joutunut itse pahottamaan mieltään jostain että joku vaikka kommentoi sun ulkonäköä tai?

RIINA: Joskus ala-asteella on kai... en mä sen kummemmin. Kun en mä kuuntele kauheesti mitään, et vaikka joku haukkuu siinä, niin se on mulle ihan sama. Että mä päätän ite.

ML: Onko sulla mitään sellasia?

HENNA: No joskus ala-asteella.

RIINA: Sieltä ala-asteelta löytyy niitä jotka ottaa kaikki mahdolliset silmätikuks ja on aina haukkumassa jotain. Se nyt oli vähän sit semmonen. Ja sit yläasteella... niin ei ne sitten jaksa enää haukkua ketään kauheesti.

Ala-aste kuului haastateltavien puheessa moneen otteeseen, ja lähes kaikki mainitsivat siihen liittyen *haukkumisen* ja ulkonäköön kohdistuvan rajunkin arvostelun erityisesti poikien taholta. Paitsi että ala-asteella siis esiintyi tiukkaakin normittavuutta ja samanlaisuuden painetta, siellä myös erilaisuudesta, normeista jotenkin poikkeamisesta, ”rankaistiin” enemmän. Jokainen tytöistä oli joutunut haukkumisen kohteeksi, vaikka ei olisi poikennutkaan joukosta olemalla selvästi *erilainen*. Haukkuminen ja ”silmätikuksi” joutuminen katsottiin ala-asteella suorastaan itsestäänselvyydeksi, mutta silti se oli vaikuttanut käsityksiin itsestä ja omasta ruumiillisuudesta. Emilia esimerkiksi kertoi itselleen jääneen kiusaamisesta pysyvä ”alemmuuskompleksi” ulkonäön suhteen (ks. näyte myöhemmin).

”Toiset” ulkonäön määrittäjinä

Samoin kuin neljäsluokkalaisten kirjoituksissa, myös haastatteluissa käytiin läpi ulkonäön määrittymistä *suhteessa* erilaisiin *toisiin*. Haastattelujen perusteella tärkeimpiä (merkityksellisiä) toisia tytöille olivat kaverit ja koulutoverit (ks. myös edellä), median julkiset naiskuvat, omat vanhemmat sekä hyvin olennaisesti koulu yhteisöön sijoittuvat katseet. Vaikka ala-asteen koulu yhteisö oli ollut tiukka ja normittava nimenomaan erilaisuuden suhteen, tuotiin haastatteluissa selvästi esiin yläasteella kasvaneet paineet ulkoisesta olemuksesta huolehtimisessa. Tähän liittyi osaltaan kasvanut kiinnostus poikia kohtaan, minkä vuoksi poikien silmissä haluttiin näyttää ”siedettävältä”, mutta myös muut tytöt, joiden kautta omaa ulkonäköä, vaatteita ja tyyliä määriteltiin. Ala-asteelta yläasteelle

siirryttäessä tyyliseikat olivat korostuneet, mutta toisaalta suurempi muutos tyyliissä oli tapahtunut jo kuudennella luokalla.

ML: Huomaatko sä sellasta, että onko sulla yläasteelle menon myötä jotenkin muuttunut se, että ootko sä enempi vaikka alkanut miettimään jotain vaatteita tai?

MIRA: Ei se oikeestaan. Ihan samanlaista se on kun kuudennella. Kun en mä vielä viidennellä silleen... mulla oli ihan sillain...(naurahtaa) Kuudennella mä vasta aloin vähän käyttää, vaihto tyyliä sillain.

ML: Silloin kuudennella, minkälainen se muutos oli tai miten tyyli vaihtu silloin? Rupesitko sä jotenkin pukeutumaan erilailla tai...

MIRA: No joo... Siis kun mulla oli ennen kuudetta sellanen tyyli, et mulla oli löysiä housuja ja paitoja ja... Sitten kuudennella mä rupesin käyttämään tällasia vähän kireempiä farkkuja ja...

ML: Miltä susta tuntuu, että mihin se liittyi että rupes käyttää sillain erilaisia?

MIRA: En mä tiedä... Kai se oli kun kaveritkin käytti.

Muutkin tytöt kertoivat tyylin muuttuneen jo ala-asteella kireämpien ja toisinaan myös paljastavampien vaatteiden suuntaan. Tyttöjen tyyli perustui hyvin samankaltaisiin elementteihin, joista haastatteluhetkellä kireät, lantiomalliset ja leveälahkeiset farkut olivat ehdottomasti tärkein. Paitojen suhteen maku oli monipuolisempi, mutta niissäkin suosittiin tiettyjä värejä, merkkejä ja muotoja. Tyylin yhteneväisyys muiden (kavereiden) tyyliin tiedostettiin, eikä siitä juuri haluttu poiketa, ei haluttu näyttää ”oudolta” muiden silmissä. Omaan tyyliin pikemminkin otettiin mallia siitä, kuinka muut pukeutuvat.

ML: Mitkä asiat eniten vaikuttaa just sun pukeutumiseen?

EMILIA: No mä nyt oon aika sellanen niinku... katon vähän että miten muut pukeutuu tai sillain. Että mä en kehtaa yksin tehdä mitään sellasta, rävästä tai sillain... laittaa mitään oudompaa vaatetta tai...

Seuraavassa esimerkissä kiteytyy käytännössä se, mikä tyyliin ja ”omaan” makuun paljolti vaikuttaa. Riina korostaa tietynlaisten farkkujen ehdottomuutta omassa tyyliissään eikä osaisi kuvitella käyttävänsä juuri muunlaisia, vaikka erilaisia variaatioita kaveripiiristä löytyykin. Pillilahkeet saavat ehdottoman tuomion, mutta toisaalta Riina ei myönnä niitä muillakaan nähneensä. Yritän esittää vaihtoehtona vaatekaupassa huomioimaani uutta housumallia, joka poikkeaa melko radikaalisti kireistä, leveälahkeisista farkuista. Riina toteaa, että vaatteet tuntuvat menevän aina kauheampaan suuntaan, mutta toisaalta sitten kun muut ovat löytäneet uuden tyylin, niin ”...itellekin tulee sellanen, et kyllähän ne aika kivat on.”

ML: Onko farkut sitten ihan paras vaate vai?

RIINA: On... (naurua)

ML: Onko siinä... just kun leveet lahkeet ja matala vyötärö ja muuta, niin onko suurin piirtein kaikilla teidän kavereilla sillain myös?

RIINA: En mä tiedä, kyllä aika erilaisia on. Mutta kyllä nää leveet lahkeet on paremmat, mä en ikinä laittais sellasia missä on pillilahkeet, se on ihan kamalaa. -- mut en mä oo kyllä kauheesti muillakaan nähnyt semmosia olleen.

ML: Vaikuttaako sitten tollanen, kun nyt esimerkiksi näkyy jossain hennesetmauritsilla ja muualla kauheesti sellasia vähän kasikytlukutyylisiä, vaikka kuminauhat puntissa ja sillain, et ne tulee aika ylös ne lahkeet ja muuta... niin onko...

RIINA: ...sitä kauhistelee, että aina vaan mennään kauheempiin vaatteisiin. Mutta siis kyllä se nyt sitten... Oottaa ja sit kun kaikilla on semmoset niin itellekin tulee sellanen, et kyllähän ne aika kivat on.

ML: Ai et sekö vaikuttaa?

RIINA: Se menee sitten sen mukaan.

Yleisen tyylin ohella omiin valintoihin vaikuttavat omat henkilökohtaiset mieltymykset ja se, miten vaate tuntuu sopivan itselle. Tytöt eivät myönnä tietoisesti ottavansa mallia tiedotusvälineiden tyylikuvastoista. Sen sijaan Henna kertoo joskus katsovansa mallia ”jos on koulussa joku suosittu tyyppi”, ja Riinakin myöntää näkevänsä vähän väliä jollain jotain, mitä haluaa. Hennan ajatus viitanee siihen, että hienon yksityiskohdan lainaaminen suosituksen tyylistä, voisi lisätä tyyllillisesti myös omaa (ja) sosiaalista uskottavuutta.

ML: Mistä te muuten ajattelette, et mistä ne tulee... Mistä te esimerkiksi otatte vaikutteita pukeutumiseen, tai mitkä kaikki asiat vaikuttaa siihen?

RIINA: Mä ainakin kokeilen jotain, et mikä sopii mulle. En mä silleen kauheesti kattele, että tolla telkkaritähdellä on tommotteet, niin mullakin täytyy olla sellaset... vaan semmonen mikä itelle sopii.

HENNA: No joskus saattaa ottaa jostain, jos on koulussa joku suosittu tyyppi, niin siitä saattaa olla... että tollasen laukunkin mä haluaisin tai tollaset housut tai tollaset kengät... ja jotain tällasta.

RIINA: Aina sitä näkee jollain jotain mitä haluaa. Joskus saattaa sit hommata sellasen jostain, mut ei sitä aina kuiteskaan.

Minkä verran sitten mediakuvastot vaikuttavat tyttöjen ulkonäkökäsitteisiin? Millaisia vaikutteita he kertovat huomaavansa ympäristössään ja miten he niihin suhtautuvat? Yksi piirre, joka jokaisessa haastattelussa tuli esiin ainakin jossain vaiheessa, oli tyyllinen itsenäisyys ja se, että ulkonäköön vaikuttavia asioita ei tiedostettu. Tyylivalintojen katsottiin syntyvän omista hetken mielijohteista, jos ja kun kaupassa sattui jotain tulemaan mieleen.

ML: Mitä sit jos aatellaan ihan tollasta yleisesti... niin mitkä kaikki asiat sun mielestä vaikuttaa ulkonäköön ja tyyliin? Et otaiko sä mistä jotain vaikutteita tai tällasta? ... mikä verran vaikka joku kaveripiiri tai...

MIRA: Ei oikeestaan. Jos on kaupassa joku, tulee jotain mieleen... En mä pahemmin kattele sitä mitä kaverit tekee.

ML: Onko sulla julkisuuden henkilöissä ketään sellasia, jota sä pitäisit jotenkin erityisen hyvännäköisenä tai? Onko sulla mitään tällasia ulkonäköidoleita tai...

MIRA: No ei... ainakaan tuu just mieleen mitään.

Toisaalta myös markkinakoneiston toiminta tunnistettiin, ja sen myönnettiin vaikuttavan omiin kulutustarpeisiin. Kun kaupoissa ja tiedotusvälineissä näkee jatkuvasti toinen toistaan hienompia vaatteita, tulee suorastaan pakottava tarve saada uusia vaatteita ja ulkonäkötarvikkeita: ”...tulee sellanen kauhee, että pitäis päästä tonne ja tänne ja sinne ja tonnekin vielä”. Esteeksi ulkonäkötarpeiden tyydytyksessä muodostuu kuitenkin *raha*, jota lasten täytyisi, kuten he itsekin asian ilmaisivat, ”repiä melkein tyhjästä”.

ML: Onko teillä käsitystä siitä, et miten se joku hyvä juttu syntyy?

RIINA: Tietysti jos tulee joku hyvä pop-tähti, niin tottakai sen tyyliä... Esimerkiks Shakiralla on joku nahkavyö, niin sitten kaupoissa on heti semmosia... ..ja sitten vaan mainostetaan kauheesti.

ML: Tuntuuko teistä ikinä sillain, et tuleeko jotenkin paineita siitä, kun on kauheesti kaikkee? Nuorillekin aika paljon mainostetaan kaikkee... Onko se ikinä mitenkään häiritsevää?

RIINA: Kyllä tietysti... -- onhan se vähän häiritsevää... et koska mäkin haluan tollaset. Sit tietysti jos ei ookaan just silloin rahaa -- ja sit kun näkee jossain kaupungilla semmoset ja pitäis saada ostettua sellaset. Niin on se silleen, häirittee se vähän.

HENNA: Mulle taas on sellasessa, jos näkee telkkarissa aivan sairaasti jotain hienoja vaatteita... ja sitten tietää että sellanen liike on kaupungissa. Ja sitten näkee taas toiset hienot vaatteet telkkarissa ja senkin tietää sen liikkeen kaupungilla... Niin tulee sellanen kauhee, että pitäis päästä tonne ja tänne ja sinne ja tonnekin vielä... Ja rahaa tietysti pitäis olla ostaa...

RIINA: ...rahaakin täytyis repiä melkein tyhjästä.

Oman ruumiin vertaamisen julkisuuden normatiivisiin naiskuviin on monissa tutkimuksissa todettu aiheuttavan nuorille naisille kokemuksia riittämättömästä, puutteellisesta tai häpeällisestä ruumiista (Grogan 1999; Davis 1997; Liimakka 2004). Mediassa esiintyvät, ihanteellista ruumista määrittelevät naiskuvat eivät saaneet haastattelemiltani tytöiltä varauksetonta hyväksyntää; itse asiassa niiden ei myönnetty suoralta kädeltä paljonkaan vaikuttavan omaan ruumiskokemukseen. Yksikään tytöistä ei ollut ensin halukas/kykenevä nimeämään ketään yksittäistä, omaan ulkonäkökäsitykseensä vaikuttavaa julkisuuden henkilöä. Enemmän tai vähemmän tietoisesti he kuitenkin kiinnittivät huomiota erityisesti *naiskuvan hoikkuuteen*. Alla olevassa esimerkissä Emilia mainitsee lopulta laulaja Jennifer Lopezin kauniina ja laihana ja kertoo *ehkä* katsovansa, että ”ne on jotenkin laihoja tai jotain tällasta”. Heti perään hän kiirehtii lisäämään, ettei itse mitenkään samanlaisia vaatteita käytä. Emilia arvelee katsovansa median naisista lähinnä ruumiinmuotoa – hoikkuutta.

ML: Onko sulla ees mitään sellasia ulkonäköidoleita tavallaan?

EMILIA: Ei...

ML: Pystyisitkö sä nimeen ketään, jotka on sun mielestä tosi kauniita tai hyvännäköisiä? ...jotain tollasia julkkiksia?

EMILIA: No Jennifer Lopez nyt on kaunis ja laiha ja tälleen... mutta en mä nyt mitenkään samanlaisia vaatteita käytä...

--

ML: Miten sitten kun sä katot jotain sarjoja tai käyt leffassa, tai jos katsoo jotain musiikkivideoita... Niin katsotko sä niitä ikinä sillä silmällä, että miettisit minkä näköisiä ne on, tai että onpas tolla hienot vaatteet tai jotain? Tuleeko niistä otettua mitään vaikutteita?

EMILIA: Kyllä mä niitä varmaan katon niinkun, että ne on jotenkin laihoja ja jotain tällasta. Mutta en mä nyt mitään vaatteita sieltä kopioi tai sillain.

Kaikki viisi haastateltavaa kertoivat lukevansa Demiä, joka mainostaa itseään monipuolisipana ja upeimpana nuorten naisten lehtenä. ”Nuorille 12-19 -vuotiaille naisille Demi on ehdoton ykköslehti” (www.demi.fi). Henna oli kuitenkin ainoa, joka kertoi saavansa hyviä vinkkejä lehden pukeutumis- ja meikkijutuista ja kyselypalstalta ohjeita ulkonäköön liittyviin ongelmiin. Riina ja Emilia kielsivät juurikaan ottamasta vaikutteita lehden muotijutuista, mutta toisaalta Emiliakin kertoo meikki- ja vaatejuttuja katsovansa. Jos vaatteet olisivat myynnissä kotipaikkakunnan kaupoissa eivätkä Helsingin pienissä liikkeissä, niin ne saattaisivat kiinnostaa häntä enemmän; silloin niitä voisi mennä itse katsomaan.

ML: Millasia juttuja te siitä... Demistä luette?

RIINA: Siinä on aina jotain meikkiohjeita tai sellasia meikkausjuttuja mut mä en niitä sit kauheesti kattele... niitä muotijuttuja. -- Siellä on esimerkiksi megamokat ja just jotain palstoja mihin ihmiset saa kirjoitella, niin sellasia kyllä tulee luettua.

ML: Mitä sä tykkäät sieltä?

HENNA: No kun sieltä saa kaikkee hyviä vinkkejä... kaikkee vaikka jotain housuja tai jotain meikkiin tai jotain. Tosiaan sieltä on kiva lukee niitä megamokia ja siellä on sellanen kyselypalsta esimerkiksi, että mitä pitää tehdä kun multa tippuu hiukset päästä... ja kaikkee tällasta.

”Megamokat”-palsta, jossa lukijat kertovat kohtaamistaan noloista tilanteista, oli kaikkien haastateltavien mielestä Demin ehkä kiinnostavinta sisältöä. Toisten kommelluksista lukeminen suhteuttaa omat nolot tilanteet toisten vielä nolompiin kokemuksiin ja on selvä keino, jolla myös tyttöjen *jaettua tietoa ruumiillisuudesta* lisätään.

Vanhempien vaikutus ulkonäköön oli haastattelujen perusteella lähinnä se, että he toimivat rahoittajina vaatehankintoja tehdessä. Kaikki haastateltavat kertoivat käyvänsä vaateostoksilla äidin kanssa ja tekevänsä ainakin isoimmat ja tärkeimmät hankinnat yhdessä. Tytöt katsoivat voivansa *päättää* vaatteistaan ja ulkonäöstään melko *itsenäisesti*, lähinnä ostopalsteissa vanhemmat saattoivat käyttää vaikutusvaltaansa: ”Mun äitillä ei tuu ikinä mitään muuta sellasta, paitsi silloin kun on vähän paljastava niin silloin ei se oikein... mut tietenkin siinä tulee se raha sitten vastaan...” Paljastavuus,

epäkäytännöllisyys, liian pienet vaatteet ja hinta olivat yleisimpiä asioita, joissa lasten ja vanhempien käsitykset astettuivat vastakkain. Haastateltavat korostivat, että usein voi keskustelemalla ja hyvillä perusteluilla saada tahtonsa läpi, mutta toisinaan vanhempien selitykset painavat enemmän.

ML: Tuleeko ikinä sellasta, että haluais jonkun jutun eikä jostain syystä saakaan sitä... niin jääkö se ikinä vaivaan sillain että sitä harmittelis?

EMILIA: No joskus saattaa vähäks aikaa, mutta en mä nyt tiedä. Yleensä mun äiti antaa aika hyvät selitykset, että miksei nyt...

ML: Millasia selityksiä se sulle antaa?

EMILIA: Yleensä se sanoo että sulla on niin paljon kaikkee, ettei sä tarvi enää mitään. Ja jotain, että kun tulee tilipäivä, niin sitten voi kattoo... tai jotain muuta vastaavaa.

ML: Joo. No tuleeko teille ikinä erimielisyyksiä siitä, minkälaisia vaatteita sä haluaisit esimerkiksi ja sitten...

EMILIA: No joo, kun mä haluaisin niinku... Yhessäkin vaiheessa mä halusin tosi kireitä housuja, niin sitten se ei suostunut ostaan niitä tai sillain... jotka oli suunnilleen numeroo liian pieniä. (naurua) Tai jotain tällasta.

Toisaalta äidin kanssa on mahdollista myös tehdä yhteisiä hankintoja, jos äidin aikuinen maku ei liian paljon eroa omista tyyli mielityksistä.

ML: Miten sun äiti sitten, suostuuko se yleensä aina ostamaan ne mitä sä haluat?

NOORA: Kyllä se yleensä, kun meille menee samankokoset vaatteet ja sitten me käytetään niitä samoja vaatteita. Kyllä se yleensä sitten suostuu ostaan.

Lallukka (2003, 167-168) esittää, että aikuisnäkökulmasta liian varhaisten nuoruuden merkkien, kuten erilaisten ulkonäköruumiiseen liittyvien muutoshalujen (esim. paljastavat vaatteet, lävistykset ym.) jarruttaminen tai kieltäminen voi olla lapsen suojelemista. Juuri ulkonäköruumiin ominaisuudet ovat totutusti symboloineet lapsuuden loppumista, mutta ne ovat olleet myös sukupuolittuneesti tyttöjen ulkonäköruumiin muutoskohtia. Sukupuolittuneisuus on tuonut niihin seksuaalisen sävyn. Näin ollen muutoshaluja kontrolloimalla on pyritty suojelemaan lapsen siirtymistä seksuaaliseksi nuoreksi. (mt.) Vaikka vanhemmat pyrkivätkin toisinaan vaikuttamaan lastensa ulkoisiin tyyli valintoihin, tuntui ainakin haastattelemillani tytöillä olevan myös keinoja rajoitusten välttämiseen.

ML: Onko koskaan tullut sellasta, että tosiaan äiti olis sanonut ihan sen takia, että se vaate on näyttänyt joltain... että tätä et kyllä päälles laita?

HENNA: No ei yleensä tuu mitään sellasta. Mut tietenkä jos jonkun topin laittaa vaikka jonnekin discoon... esimerkiks semmosen missä ei oo niitä olkaimiakaan, niin kyllä se sit saattaa sellasesta.

RIINA: Niin, tai semmonen joku minihame...

HENNA: ..tulee just, kun on laittaa takkia päälle tai...

ML: Onko niin, että joutuis sellasessa tilanteessa sit luopumaan siitä sen takia, että vanhemmat jotenkin vastustaa?

RIINA: Ei oikeestaan... Mä lähen yleensä aina takki päällä, niin kukaan ei huomaa mitään.
(naurua)

Tytöt itse tuntuivat olevan hyvinkin sallivia muiden ihmisten erilaisille tyyliille, myös suhteellisen paljastavalle pukeutumiselle kouluympäristössä. Ulkonäköasioita painotettiin kaiken kaikkiaan omina valintoina ja toteamalla ”ei se mulle kuulu, jos...”. Joitain tyyli rajojen ylityksiä kuitenkin paheksuttiin.

ML: No mitä mieltä te ootte... kun aika paljon on puhuttu näistä esimerkiksi tästä Christina Aquileran uudesta videosta missä se on aika vähissä vaatteissa ja... mitä mieltä te ootte semmosista?

--

HENNA: Mun mielestä ainakin se on jotenkin niinkun liian paljastava... sitten kun se on meikannut vielä jotenkin sillain vähän yliaktiivisesti...

RIINA: ..antaa huonon maineen...

HENNA: ...niin. Et sillä on jotenkin sellanen... suoraan sanottuna huoramainen vaikutelma.

Näre (1992, 30) toteaaakin, että tytöt ovat oppineet varomaan ”huonon tytön” leimaa ja joutuvat tasapainottelemaan seksikkäältä näyttämisen ja huorahtavuuden välimaastossa (ks. myös Saarikoski 2001; Nykyri 1996).

Tolosen (2001) mukaan käsityksiä ruumiillisuudesta, omasta ja toisten tyylistä, muodostetaan kouluyhteisössä erilaisissa performansseissa (vrt. Butler 1990). Vaikka sukupuoli ei aina olekaan näiden esitysten olennainen sisältö, on sukupuolittamisesta vaikeaa astua sivuun, ja siksi esitykset myös jännittyvät herkästi sukupuolen kautta. Merkittävä osa sukupuolittuneen ruumiillisuuden tekemistä on kouluyhteisö erilaisine *katseineen*. (mt. 163-164.) Katseiden *tunteminen* ja ennakoiminen puhuttivat myös haastattelemani tyttöjä. Katseet laittavat arvioimaan itseä muiden silmin ja kiinnittämään huomiota siihen, onko omassa ulkonäössä jotain *vikaa* – jokin tyyllinen rikko, jota kaikki ”tuijottavat”. Katseet aiheuttavat *epävarmuutta* ja itsekriittisyyttä, mistä kertoo seuraava lainaus Hennan ja Riinan haastattelusta.

HENNA: Mulla taas --- tulee aina jos mä kävelen koulun käytävillä ja ihmiset rupee tuijottamaan, et mitäköhän noi tuijottaa että onkohan mussa jotain... Äkkiä pitää löytää peili, et onko mussa jotain kauheeta. Jotain tällasta. Mulla on... tai ihmiset niinkun ajattelee et mikäköhän toikin nyt taas on, että onko toi vähän outo tai miten se kehtaa pitää tollasia housuja tai tollasia kenkiä... tai jotain tällasta.

ML: Tuleeko sulla usein sellanen olo, et katsooko noi mua nyt jotenkin oudosti?

HENNA: No suunnilleen joka päivä koulussa voi... ihmismassojen läpi kävellessä. Jotenkin kaikki tuijottaa silleen ja...

ML: Onko se oikeesti sillain, vai onko se enempi joku oma...

RIINA: Kyllä ne sitten aina kattoo, kun kävelee ja sit siinä on esimerkiks... jos siinä on meidän luokkalaisia poikiakin, ne on tolla puolella käytävää ja tolla puolella käytävää... Sitten kun sä yksin kävelet tosta keskeltä, niin tottakai sitä nyt vähän häiritsee ja aattelee että... siinä sit kun steppailee niitten edessä.

Iris Marion Young (1989) on esittänyt, että opittu objektiruumiillisuus pienentää naisten ruumiillista liikkuvuutta ja tilan käyttöä. Seksistisen arvioivan katseen kohteena oleva naisen ruumis on naiselle itselleenkin esine muiden esineiden joukossa. Jatkuva katseen kohteena olemisen aiheuttaa jatkuvan tietoisuuden omasta kehosta; omaa ruumistaan on vaikea, jollei mahdoton unohtaa. Reuterin (1997, 158) mukaan kokemukset oman ruumiin julkisuudesta menneisyudessa tuovat kerrostumaa tähän päivään. (Liimakka 2004.) Menneisyyden kokemukset määrittävät nuortakin ruumista. Emilia kertoo ala-asteella koetun rumaksi haukkumisen aiheuttaneen alemmuuden tunteita, ja on oppinut tavan arvioida omaa ruumistaan julkisena kohteena. Samalla hän kuitenkin epäilee ulkopuolisten vaatimusten todenmukaisuutta ja paikantaa ongelman ”oman päänsä sisälle” (”no musta varmaan tuntuu vaan sille”).

ML: -- Katotaanko oikeesti vai onko se enemmän joku että itse ajattelee sillain?

EMILIA: No musta varmaan tuntuu vaan sille. Mulla on joku hirveen alemmuuskompleksi tai sellanen...

ML: Mitä varten?

EMILIA: En mä tiedä... kun mua haukuttiin ala-asteella niin... sit mulla tuli sellanen... että mä oon ihan kauhee tai jotain tällasta.

ML: Miten sua ala-asteella haukuttiin?

EMILIA: No kun meidän luokalla oli sellasia tyhmiä... ne haukku aina joksikin rumaks ja läskiks ja tyhmäks ja tällain. Ja sit jos jonain päivänä ei keksinyt mitään niin sitten piti ihan heittää joku että sulla on ruma nenä tai jotain tällasta... (naurua)

Myös Nooralla oli ala-asteelta kokemuksia haukkumisesta ja *oman kehon julkisuudesta*, joutumisesta arvioinnin ja kommentoinnin kohteeksi. Hän kertoi (esimerkki edellä) haukkumisen vaikuttaneen siihen, miten itsekkin alkaa ajatella olevansa ruma, kun kuulee muiden sanovan niin. Meikkaaminen on Nooralle keino näyttää omissa silmissä hyvältä ja tuntea olonsa hyväksi ja itsevarmaksi. Hän ilmaisee asian vaikuttavan jopa niin vahvasti, että hän kokee olevansa luonteeltaankin erilainen, ”ihan kauhee”, ilman meikkiä. Kuitenkin halu meikata itseä varten ja halu näyttää hyvältä toisten silmissä ovat pitkälle saman asian kaksi puolta; murrosiän mukanaan tuomat finnit tekevät olon epä mukavaksi ja niiden peittäminen, *tekeminen näkymättömäksi*, meikillä saa olon tuntumaan hyvältä. Noora kertoo meikkaavansa myös yksin kotona ollessaan, jotta olisi tarpeen vaatiessa nopeasti valmis lähtemään ulos ihmisten ilmoille.

ML: Mikä siinä on tärkeätä sillain? Pystytkö sä jotenkin kertomaan, että miks se on tärkeätä että on laitettu ja näin?

NOORA: En mä oikeen tiedä... Mä haluan olla ittelleni, näyttää sillain niinkun ihan hyvältä. ..mun mielestä ruma ja mä haluan että mulla on hyvä olo. Ja sit mulla on, jos mä oon meikannut. Mut jos mä en oo meikannut, niin mä oon ihan kauhee (naurua)... niinkun mun luonteeltakin ihan kauhee, jos mulla ei oo meikkiä.

ML: Että se vaikuttais siihenkin?

NOORA: Joo.

ML: No, mut jos sä ajattelet noin, niin silloin ennen kuin sä aloit meikkaan... kuudennellako sä aloit meikkaan?

NOORA: Kyllä mä silloin joskus neljännellä ja kolmannellakin välillä...

ML: -- ajattelitko sä silloin sit näin, että oonko mä nyt jotenkin huono ihminen tai jotain?

NOORA: No mulla ei ollut silloin finnejä yhtään... varmaan.

Ruumiin muodot ja muokkaaminen

Hoikka ja hyvännäköinen ruumis on nykykulttuurin ihanne. Ulkonäöstä huolehtimisesta ja ruumiin jatkuvasta muokkauksesta on tullut moraalinen kysymys, ja kun nuorekkaan hoikka, kiinteä ja sopivasti lihaksikas ruumis symboloi itsekontrollia ja tahdonvoimaa, lihova ja ikääntyvä ruumis koetaan häpeälliseksi. (Featherstone 1991, 187 ref. Nykyri 1996, 42; Bordo 1993.) Haastatteluissa hoikkuudesta puhuttiin paljon ja pohdittiin sen rajoja; mikä on sopivaa ja mikä liiallista. Samoin mietittiin sitä, mistä hoikkuusvaatimukset tulevat ja mitä niiden saavuttamiseksi tehdään.

Haastatteluvastauksissa kuvastui useassa kohdin myös se, että ulkonäköön on alettu kiinnittää huomiota vaihtelevasti juuri neljännen ja kuudennen luokan välisessä vaiheessa, joka kvantitatiivisessa aineistossa näyttäytyi erityisesti tyttöjen ulkonäkökäsityksissä voimakkaan muutoksen aikana.

ML: Miten toi kun sä sanoit, että pitäis olla pienempi takapuoli ja muuta... Niin onko tollasia asioita kuinka kauan tavallaan miettinyt -- että minkä kokoinen tai muotoinen on mistäkin kohdasta?

EMILIA: No kyllä se nyt varmaan jostain viidennestä eteenpäin, tai en mä nyt ainakaan muista yhtään mitään sitä ennen mistään tällasista ulkonäköjutuista... tai neljänneltä tai jotain. En mä muista koska ne on ollut.

Hoikkuusvaatimusten on todettu kulttuurissamme kohdistuvan erityisesti naisiin: naiselle hoikkuus on kauneutta ja kauneus tuntuu näyttäytyvän edellytyksenä niin seksuaaliseen nautintoon kuin muuhunkin menestykseen elämässä. (Nykyri 1996, 42; Bordo 1993) Kuitenkin nykyisin hoikkuusvaatimukset tuntuvat pätevän yhtäläillä miehiin, ja esim. kirjoitusaineistossa pojat tuottivat hoikkuusnormia siinä missä tytötkin. Tyttöjen vaatimuksissa pelkkä hoikkuus ei kuitenkaan riitä, vaan sen lisäksi on löydettävä muotoja

oikeista kohdista. Naisellisten muotojen ja treenatun kiinteyden on oltava keskenään sopuisassa suhteessa.

ML: Onks just hoikkuus tosi arvostettu?

RIINA: No se nyt luultavasti on yks niistä tärkeimmistä...

ML: No voiko sitten olla sillain et voi olla liiankin laiha? Vai onko sen parempi mitä laihempi on, vai miten se menee?

RIINA: Eihän sitä nyt kukaan liian laiha halua olla... semmonen ihan ruikula ja...

HENNA: Vaan semmonen tasapaksu... (naurua) Ettei nyt oo liian laiha ja eikä liian lihava.

RIINA: Jokaisellehan se tietysti näyttää erilaiselta et mikä oon liian paksu ja liian laiha. Kukaan ei voi olla kaikkien mielestä täydellinen, et on vaan omasta mielestä täydellinen.

Ihanteellisen hoikkuuden määrittelemisen tapahtuu Emilian mukaan vertaamalla itseä ”kaikkiin” toisiin – niin luokkakavereihin kuin julkisuuden ihanteellisiin naiskuviinkin. Näissä vertailuissa itsensä tuntee aina ”jotenkin liian lihavaks -- haluais olla vähän laihempi tai jotain”. Viitaten mielestäni hoikkien tyttöjen ihanteeseen jonain ”vieläkin laihempana” kerron oman mielipiteeni siitä, ettei Jennifer Lopezkaan ole *ihan* laiha, vaan pikemminkin monesta kohtaa muodokas. Tähän saan nopeasti Emilialta vastauksen, ettei hänkään mikään ”tikku” haluaisi olla, niin laiha, että ”luut näky” – ainakaan ihan.

ML: No jos ne on siis haukkunut sua vaikka läskiks, niin tuntuuks susta itsestä sitten siltä? -- onko ne sun mielestä jotenkin osunut oikeeseen niissä haukkumisissa?

EMILIA: No en mä tiedä. Kyllä sitä nyt aina tuntee ittensä jotenkin liian lihavaks tai jotenkin, haluais olla vähän laihempi tai jotain. Vertaa aina niinkun kaikkia...

ML: Keihin?

EMILIA: Ihmisiin... (naurua) No en mä tiedä. Laihempiin, paremmannäköisiin... siis ihan vaikka luokkakavereihin, ettei pelkästään mihinkään ihme jennifer lopezzeihin.

ML: Niin joo... ja Jennifer Lopezhan ei edes oo mikään ihan laiha.

EMILIA: Miten niin?

ML: Onhan se laiha, mutta...

EMILIA: No niin, ei se mikään sellanen tikku oo. Mutta en mäkään mikään semmonen haluais olla, että niinkun luut näky... ihan.

Mira uskoo yleisen hoikkuusihanteen tulevan juuri ”julkiksilta”, joiden hoikkuuteen kaikki haluaisivat samaistua. Toisaalta hän arvelee julkkisten edustavan jopa *liiallista* hoikkuutta ja haluaisi itse olla jotain nykyisen olemuksensa ja mielikuvansa väliltä.

ML: Mitä sä luulet mihin se liittyy, että joskus tulee sellanen että haluais olla hoikempi?

MIRA: En mä tiedä...

ML: No mikä olis sun mielestä sellanen ihanne hoikka? ... mikä sun mielestä olis sopiva, kun sä joskus mietit että haluis olla hoikempi?

MIRA: Kaikkihan nyt varmaan toivoo olevansa sellasia kun noi julkkikset... Tai en mä nyt ehkä kuitenkaan niin hoikka halua olla, mut jotain siltä väliltä.

Ei tarvitse olla varsinaisesti ylipainoinen kärsiäkseen itseinhosta tai huonosta itsetunnosta, vaan yhä useammin myös täysin normaali- ja ihannepainoiset valittelevat kilpaa paino-ongelmiaan tai ”läskejään” (ks. Nykyri 1996, 43; Tolonen 2001, 173-174). Tyytymättömyys yksittäisiin vartalon osiin, kuten lantioon tai reisiin, voidaan jo sinällään käsittää liaksi ”lihavuudeksi”.

ML: No tarkkailenko sä minkä verran, katsotko peilistä esimerkiksi itsees sillain kriittisesti tai arvioit?

NOORA: Kyllä mä...

ML: Voitit sä kertoa miten? Onko sulla esim. jotain sellasia kohtia missä sun olis vikaa tai?

NOORA: No just tässä lantiossa tai tässä... siinä on kauheesti.

ML: Mikä siinä on vialla sun mielestä?

NOORA: Se on levee. --

ML: Ootko sä muuten sitten ihan tyytyväinen?

NOORA: No oon mä jotenkin.

ML: Ajatteletko sä ikinä että sä haluaisit muuttaa jotain kohtaa itsestä? Mietitkö sillain että haluais näyttää jotenkin erilaiselta?

NOORA: Mä haluaisin näyttää ihan samalta mutta hoikemmalta. Mä haluaisin olla laihempi.

Tytöt kertoivat kavereiden kesken toisinaan ”venyteltävän nahkaa” ja vertailtavan ”läskejä”, mutta se, että tyttöjen laihaksi katsomat ystävät tekevät sitä myös, aiheutti heissä paheksuntaa. Läskivertailujen kautta hahmotetaan käsitystä omasta vartalosta suhteessa muiden vartaloihin ja näin vertailemalla voidaan epäilemättä joskus löytää itsestä myös hyviä puolia. Tyyliin kuitenkin kuuluu sanoa, että on (ainakin jostain kohtaa) läskimpi kuin toinen.

ML: Tuntuuko susta, että muillakin on tollasia että oonpas mä kauhee...

EMILIA: No, varmaankin. Se on ihan sikaärsyttävää kun just joku Hennakin, joka on tosi laiha, niin sitten sekin on ”mä oon niin kauhee läski” ja jotain nahkaa tästä venyttelee... sit se on tosi tyhmää. Siinä on just sillain, että just joo...

ML: Onko ylipäättään tollaset ”läskiasiat” semmosia, että puhutteko te niistä keskenänne?

EMILIA: Kyllä nyt joskus aina sanoo, että voi hitto kun mä oon läski... Niin sitten toinen sanoo, että no oo nyt hiljaa, että et sä nyt kuitenkaan mua läskimpi oo ja... että kato nyt tännepäin tai jotain tällasta. Niin, että ei nyt muuta sillain.

Tietynlainen, ihanteellinen laihuus merkitsee siis tytöille paljolti *tietynlaista* läskittömyyttä (ks. Tolonen 2001, 174) yhdistettynä tietynlaiseen lihaksikkuuteen. Nämä ihanteiden mukaiset tavoitteet on mahdollista saavuttaa vain erilaisten *projektien*, kuten liikunnan ja ruokavalion avulla (mt.). Tytöt kertoivatkin vuoronperään syömisestä ja laihduttamisen – ryhdistäytymisen – puuskista. Suhde laihduttamiseen oli kuitenkin ristiriitainen; toisaalta

haluttiin laihtua ja ”laihduttamalla pääsis hoikemmaks”, mutta toisaalta ymmärrettiin, ettei laihduttaminen oman ikäisenä ole järkevää, kun keho kasvaessa muokkaantuu koko ajan.

ML: No jos te aattelette tollasta oman kropan muokkaamista... niin mitä mieltä te ootte sellasesta?

RIINA: Laihduttamalla pääsis hoikemmaks, mutta en mä nyt tiedä siis... Ei tän ikäsenä kuulu laihduttaa. Sitä kuitenkin muokkaantuu koko aika kun kasvaa isommaks.

HENNA: Mulla on taas semmonen kun mä inhoon mun reisiä, mun mielestä mulla on kauheen läskit reidet... niin mä ja mun kaveri aletaan käymään iltakävelyllä sitten.

Liikunnan hetkellinen lisääminen oli haastateltavillani yleinen keino torjua omaan ruumiiseen kohdistuvia tyytymättömyyden puuskia. Kaikki kertoivat ryhtyvänsä joihinkin toimenpiteisiin silloin, kun tuntui että paino oli noussut tai vaatteet eivät meinanneet mahtua päälle. Yleensä innostus liikuntaharrastukseen saattoi kuitenkin lopahtaa jo muutamassa päivässä. Emilialla oli meneillään pitkäaikaisempi projekti, kun hän halusi saada *näkyvät lihakset* (”sikspäkin”) vatsaansa kesään mennessä.

ML: Onko sulla mitään sellasia juttuja mitä sä... mitä haluais muuttaa? --

EMILIA: Mä haluaisin sikspäkin... siis niinkun mahaan.

ML: Ootko sä sitä yrittänyt sitten treenata?

EMILIA: No joo...

ML: ...eikö se toimi?

EMILIA: No kyllä se nyt vähän rupee... mä en oo vielä tarpeeks treenannut. Onhan tässä vielä aikaa kesään.

HENNA: Kyllä mäkin seuraan mun painooni, etten mä nyt kauheesti paisu, kauheen isoks. Mutta ei kuitenkaan mitään kauheen laihduttamispuuskia...

--

HENNA: ...kyllä niinkun joskus tulee, jos on vaikka lihunut jotain neljä tai viiskin kiloo... Niin saattaa tulla semmonen, että pitäis kai ruveta laihduttaan tai jotain tällasta. Sit kun tulee mieleen telkkarissa kauheet dokumentit jostain anoreksiasta, niin sitä on että joo ei ehkä sittenkään.

RIINA: Eikä näin nuorena kannata alkaa laihduttaan.

Laihduttaminen varsinkin syömistä kontrolloimalla voi olla hyvinkin vaarallista. Tytöt tiedostivat tämän ja välttivät siksi ryhtymästä laihduttamiseen varsinaisessa painon pudottamismielessä. Jonkin verran tytöt kertoivat ”maltillisesta” laihduttamisesta lähinnä omia ruokailutottumuksia seuraamalla ja karkkien, sipsien ja muiden lihottavien ruokien syömistä vähentämällä. Bordo (1993) on käyttänyt tyttöjen anoreksiaa esimerkkinä yhdenlaisesta äärimmäisyyksiin viedystä ihannenaiseuden käytännöstä. Anoreksia voidaan tulkita ruumiinkontrolliksi, joka on kytkeytynyt yhteiskunnallisiin kontrollin, hallinnan ja nuoruuden ihanteisiin (ks. myös Grogan 1999; Näre 2002)

Noora ei myönnä varsinaisesti laihduttavansa, ei myöskään kontrolloivansa syömiään, mutta toteaa syömisen usein jäävän (”kun mä lähen vaan suoraan koulusta kaupungille enkä syö mitään”) ja laihtumisen tapahtuvan ikään kuin itsestään.

ML: Miten sit jos aattelee vielä kroppaa ja tällasia ongelmakohtia, ja kun sä sanoit että välillä aina rupee jotain tekemään, jotain vatsalihaksia ja tällasta... niin ootko sä ikinä sillain laihduttanut?

NOORA: En mä sillain mitenkään että... Mä en enää syö paljon... kun mä lähen vaan suoraan koulusta kaupungille enkä syö mitään... Sitten mä vaan laihdun. Mutten mä mitenkään erikoisesti oo laihduttanut.

ML: Joo, no minkä verran sä syöt yleensä... syötkö sä yhden lämpimän ruuan päivässä?

NOORA: Joo jos meillä on jotain hyvää ruokaa, niin sitten mä syön, mutta jos meillä ei oo, niin sit mä en syö.

Vaatteet, meikkaaminen ja muu koristautuminen toimivat sekä ruumiin lisänä että ruumiillisten puutteiden peittäjänä (Young 1988, 147 ref. Nykyri 1996, 36). Lihavuutta – tai pelkkää tunnetta siitä, ettei täyty hoikkuusvaatimuksia – voi peitellä esimerkiksi vaatteilla. Nykyri (1996, 43) toteaa, että ruumiin ja vaatteiden suhde on vastavuoroinen: yhtäältä ruumis on osa vaateen visuaalista vaikutusta, mutta toisaalta vaatteilla voi parantaa ruumiin antamaa vaikutelmaa tai suojata sitä katseilta. Tytöt kertoivatkin kiinnittävänsä huomiota myös siihen, miltä vaate näyttää päällä ja arvioivansa miten se istuu omiin vartalon muotoihin, mutta myös käytännöllisyydellä on heille merkitystä.

ML: Mietitteks te miten sitä, et kuinka joku vaate, miltä se näyttää teidän päällä tai muuta?

RIINA: Kyllä mä sitä aina kattelen. Esimerkiks mä vihaan mun toppatakkiani kun mä näytän siinä kauheelta lumipallolta. Mut se nyt on toppatakki ja sillä on lämmin talvella, mä pidän sitä.

ML: Kuinka sä mietit vaatteista, et miten se istuu sun päälle tai et miltä se näyttää?

HENNA: No kyllähän mä aina kotona oon, et laittaisinko mä nyt tän päälle... Tai jos mä nyt laitan tän päälle, niin näyttääkö tää ihan kauheelta. Sit mä aina juoksen äitiltä, et äiti näyttääkö tää aivan hirveeltä, että kehtaanko mä laittaa sitä... Että kyllä mä siihen aika paljon kiinnitän huomioo.

RIINA: Ja kyllähän sitä kattoo aina vähän väliä ettei... nyt missään ihan kauheessa.

Laihuus liitettiin neljäsluokkalaisten tyttöjen kirjoituksissa läheisesti kauneuteen ja niin tehtiin myös haastatteluissa. Ihanteellisen kauneuden katsottiin tyylin ohella olevan riippuvainen juuri sopivanlaisesta hoikkuudesta. Tolonen (2001, 174) totesi omassa tutkimuksessaan, että yläasteikäisille tytöille laihuus ja sen orjuuttavuus oli jotain luonnollista, jonka saattoi kyseenalaistaa, mutta *laihuuden vaatimus* oli kuin itsen ulkopuolella oleva sosiaalinen tosiasia, jolle ei voinut mitään. Laihuus oli myös haastattelemieni tyttöjen näkökulmasta hyvin haluttua, vaikka heidän olikin vaikea määritellä, minkä vuoksi.

Kauneusihanne?

ML: Onko sulla esimerkiksi julkisuuden henkilöissä -- pystyisitkö sä nimeämään jonkun ihmisen joka on sun mielestä tosi kaunis, tai hyvännäköinen?

NOORA: Vähän vaikee... Kun en mä osaa sillain mitenkään arvioida, et ketkä on kauniita.

Tyttöjen haastatteluissa korostui moneen otteeseen yhtäältä vaikeus määritellä kauneutta tai konkreettista kauneusihannetta sekä toisaalta etäisyyden ottaminen siihen toteamalla ”kauneuden olevan katsojan silmässä”, jolloin kukaan ei voi lopulta olla kaikkien mielestä kaunis. Kuitenkin kauneusihanteella oli jotain tekemistä sen kanssa, kuinka tytöt itseään arvioivat, suhteuttivat muihin ja mistä he saivat vaikutteita omaan tyyliinsä. Mira ja Henna pohtivat ”yleistä” kauneusihannetta ehkä eniten ja näkivät sen liittyvän erityisesti tietynlaisiin hiuksiin ja vaatteisiin.

ML: No jos te aattelette muutakin kun itseenne, niin onko teidän mielestä nyt vallalla jonkunlainen ulkonäköihanne? Sellanen yleinen? Et minkälainen tyttö tai nainen on tällä hetkellä teidän mielestä silleen...--

HENNA: Jotkut kiharat hiukset...

RIINA: ...vähän semmoset pitkät kiharat, jotka menee siellä...

HENNA: ...toppatakki ja jotkut kireet sellaset housut ja sit leveet lahkeet niissä ja... jotkut paksut kengät ja...

ML: Onko se joku sellanen mielikuva teillä, ja sit vähän sen mukaan...

RIINA: Täytyy sitä mallia aina jostain kattoo.

Miltä sitten näyttää tulevaisuus ulkonäön suhteen? Onko olemassa mielikuvaa, ulkonäköideaalia, jota kohti vanhemmiten pyrkiä? Haastattelemani nuoret tytöt tuntuivat elävän tiukasti tässä hetkessä eivätkä juuri suhteuttaneet ulkonäkökokemuksiaan ajallisella jatkumolla menneeseen tai tulevaan. Tytöille tulevaisuus ei tässä vaiheessa selvästi edustanut muutosta tai kehitystä, eikä myöskään mitään yhteistä jaettua ajatusta haluttavasta tai mahdollisesta ulkonäöstä, vaan pikemminkin omaa ulkonäköä oli vaikea kuvitella edes viiden tai kymmenen vuoden päästä.

Riinalle esimerkiksi epämääräisenä ideaalina hämöttää vanhempanakin vaikeasti määriteltävissä oleva ja mahdottomaksi todettu ”täydellinen ja kaunis” nainen, mutta itse hän uskoo samalla olevansa paljolti sama kuin nytkin farkkutyyliinsä. Henna haluaisi näyttää ”kauniilta ja hoikalta”, mutta kauneuden määrittely on kummallekin vaikeaa. Riina muotoilee lopulta, että täydellinen ja kaunis on jotain, mihin liittyy sopusuhtainen hoikkuus, kauniit hiukset ja yhteinen käsitys siitä, ”miten kaikki haluais olla”.

ML: Ootteks te miettinyt ikinä sellasta, et jos aattelee vaikka viis vuotta tai kymmenen vuotta eteenpäin... Osaatteks te kuvitella että miltä te näytätte... tai miltä haluisitte näyttää?

RIINA: Ainahan sitä haluais näyttää täydelliseltä, mutta totuus ei oo se sama eli... en mä tiedä, kai mä samalta kun nytkin. Farkut jalassa ja... sama tyyli on edelleen luultavasti.

ML: Miten sulla? Ootko sä ikinä ajatellut?

HENNA: No tietenkun joltain kauniilta ja hoikalta ja...

ML: Niin... Mitä sitten kun sä sanoit että täydellinen, täydellinen tai kaunis, niin mitä se teidän mielestä on?

RIINA: Semmonen niinkun... täydellinen. (nauraa) En mä sitä osaa oikein kuvailla.

ML: Mut millasii niinkun... pystytteks te ajatteleen, et millaisia ominaisuuksia sitten... jos aattelee että olis täydellinen nainen tai täydellinen tyttö ulkonäöltänsä?

RIINA: Kauniit hiukset... ja ei siihen oo... mitään yhtä... Jotenkin -- semmonen hoikka ja ei kuitenkaan mikään ruikula... ..miten kaikki haluais olla. (nauraa) (=> puhe tässä kohdassa tosi hiljaista)

Emilia näkee kasvamisen muutoksena tyyliässä, kohti pidempiä hiuksia, siistimpää vaatetusta ja ”jotenkin harkitumpaa” olemusta. Näkemys perustuu siihen, mitä hän uskoo olevansa aikuisena, ilman, että hän ajattelisi itse kovin tietoisesti vaikuttavansa ulkonäköönsä haluamalla jotain erityistä.

ML: Ootko sä ikinä ajatellut, että minkä näköinen sä haluat olla aikuisena? Tai et minkä näköinen sä olisit?

EMILIA: No, välillä sillain... en mä tiä. Mä ajattelen niinkun, et mä oon jotenkin sillain että mulla on pitkät tai siis vähän tätä pidemmät hiukset ja sitten ne on jotenkin kii, ja sitten mä oon jotenkin siisti tai jotenkin oudosti... Mulla on sellateet niinkun siistit vaatteet tai...

ML: Onko se sellanen mitä ajattelee, että haluais olla aikuisena?

EMILIA: En mä tiedä, että sillain mitenkään haluais olla. Mutta mä uskon, että mä oon sellanen vanhempana.

ML: Että olis jotenkin tyyli...

EMILIA: Niin... Ei nyt mitenkään sillain, suunnilleen joku lehtityyli mikä on jossain lehdissä, mutta siis sellanen jotenkin vaan tyyli. Jotenkin ihme harkittu tai sillain... oudosti.

Noora uskoo olevansa ryppyinen jo 20-25-vuotiaana, mutta ei tiedä mistä on ajatuksen omaksunut. Hän ei myöskään usko, että ihmiset yleensä olisivat rypyyisiä jo sen ikäisenä. Nooran käsitys itsestään viiden tai korkeintaan kymmenen vuoden päästä laittaa miettimään, minkä verran nuoruutta ihannoivalla ja sen säilyttämiseen keinoja myyvällä ulkonäköteollisuudella on tekemistä lasten itseensä kohdistamien tulevaisuudennäkymien kanssa.

ML: Ootko sä ikinä miettinyt sellasta et miltä sä näytät ehkä viiden vuoden tai kymmenen vuoden päästä?

NOORA: Oon mä ajatellut ja sitten musta tuntuu, että mä oon vaan kauheen rypynen jo silloin.

ML: Mistä sä oot sellasen ajatuksen saanut?

NOORA: En mä tiedä... (nauraa)

ML: Sä olisit viiden vuoden päästä yhdeksäntoista. Onko sun mielestä yleensä ihmiset jo sen ikäisenä jotenkin rypyyisiä?

NOORA: Ei kai ne...

Emilian kommentissa tuodaan esiin sama ajatus, mihin jo edellä Henna viittasi tyylistä puhuttaessa: jos näyttäisi samalta kuin joku suosittu tyttö, olisiko silloin itsekkin suosittumpi? Kuitenkin Emilia painottaa sitä, miten oma ulkonäkö vikoineen ja puutteineenkin on parempi hyväksyä; on tyydyttävä siihen mitä on ja löydettävä oma vahvuutensa jostain muustakin kuin ulkokuoresta. Toiminta, se mitä tekee, on lopulta tärkeämpää. Samalla tiedostetaan, etteivät toiset, ”kauniimmatkaan” ole täydellisiä eikä heidän edustamansa ihanne sittenkään ole välttämättä se, mihin itse haluaisi samastua.

ML: -- Siis tytöistä... herättää sillain kiinnostuksen, että onpas toi jotenkin kaunis tai hyvännäköinen?

EMILIA: No ainakin sillä... ootko sä sitä Reettaa haastatellut? Sillä on hirveen hienoja vaatteita, mitä mä haluaisin, mutta en mä tiedä... Joskus just joku jos on sillain jotenkin suosittumpi tai sillain, niin sitä aattelee, että pitäiskö munkin näyttää jotenkin tolle... että olis sitten itsekkin... Sitten niinkun aattelee, että ehkä se ei oo vaan sitä, vaan siitä mitä se tekee enemmänkin... Että sit mun pitäis alkaa samanlaiseks kun se, mutta sitten loppujen lopuks mä oon, että no, en mä kyllä ihan semmonenkaan haluais olla. (nauria) Kai se on sitten tähän pakko tyytyä.

Yksiulotteiseen ja passiiviseen kauneustotaliteettiin tuo murtumia ja vaihtelua se, ettei ideaalina suinkaan ole yhdellä ja samalla muotilla tehty olento, vaan ihanteet ja tyyli ovat moninaisia. Kauneuden määritelmät ovat subjektiivisia, ja ”kauneus on katsojan silmissä”, vaikkakin samanaikaisesti kulttuurisesti muotoutuneita ja vahvasti sidoksissa paikkaan ja aikaansa. (Nykyri 1996, 44.)

Haastatteluhetkellä suosittu poptähti nuorten keskuudessa oli latinopoppia esittävä laulajatar Shakira. Kiinnostavaa kyllä, Shakira oli ainoa mediapersoona, joka sekä kirjoituksissa että haastatteluissa tuotiin esiin jonkinlaisena julkisena ulkonäkömallina tai ihanteena. Tytöt korostivat Shakirassa tämän villiä ja vapaata imagoa sekä omaperäistä, erottuvaa tyyliä, mutta toisaalta Shakira sopii täydellisesti myös siihen muottiin, jonka haastateltavat konstruoivat yleisenä, haluttavana ulkonäköihanteena: siro ja hoikka (vaan ei mikään ”tikkulaiha”), pitkät aaltoilevan kiharat ja monisävyiset hiukset, suuret silmät sekä kireää lantiomallista farkkupukeutumista suosiva tyyli. Shakiran ”oma värikäs ja persoonallinen tyyli” onkin samalla paradoksaalisesti juuri se ”tavallinen” valtavirtatyyli, joka markkinoilla myy ja johon moni tyttö haluaa samaistua.

ML: No mua nyt edelleen kiinnostaa tää teidän käsitys siitä, mikä on kaunista...

Pystyisittekö te sanoo esimerkiks jotain ihmistä, joka teidän mielestä on kaunis?

RIINA: Onhan esimerkiks Emilia jolla on kauniit hiukset silleen... jokaisella aina löytyy jotain mikä on hienoo... (nauria)

ML: Onko julkisuuden henkilöissä ketään sellasia, jotka on teidän mielestä jotenkin erityisen kauniita?

RIINA: Shakira on ihan semmonen... siistin näkönen.

ML: Onko sulla?

HENNA: Ei mulla... muuta kun ehkä justiin se Shakira.

ML: Mikä siinä on sillain kivaa?

RIINA: Se on ainakin sellanen villi ja vapaa... et se... (??) ..oman tyyliinsä mukaan. -- Aika moni noista just esimerkiksi muusikoista niin niillä on samanlaisia vaatteita kun melkein kaikilla päällä ja... Oma tyyli aina pistää silmään ja herättää huomiota. Sitä voi aina sitten katsoo vähän tarkemminkin, jos on joku semmonen.

Toisaalta kauneusihanteella on myös vastakkainen, ei-toivottu puolensa, jonka määrittelemisen tuntuu olevan helpompaa. Kysyessäni tytöiltä, miltä he eivät haluaisi näyttää, löytävät he nopeasti useita konkreettisia määritelmiä. Jos kauneuteen liitetäänkin fyysisen kauneuden ja hienojen vaatteiden lisäksi myös ”sisäinen” kauneus ja se, mitä ihminen päästää suustansa, tulee ei-haluttavan ulkonäön myötä esiin paitsi fyysiset ”viat” ja rumat tai ”oudot” vaatteet, myös vastenmielinen – ja perinteistä heteroseksuaalisuuden normia rikkova – käyttäytyminen.

HENNA: Se käyttää sellasia violetteja samettihousuja ja mustaa sellasta ruututakkia ja kauheeta vihreitä pipoo jossa on sellanen ihme hiippa ja ruskeeta reppua, ja se kävelee ihan niinkun sillä olis jalat suunnilleen jäädytetty ja... sellasia outoja kenkiä.

RIINA: Ja sitten sillä on naamassa aika paljon finnejä, sillä on akneiho niin... uhhh...

HENNA: Se on vielä sellanen outo ja sit kun se puhuu, niin sillä on ihan kauhee äänikin.

RIINA: ...hönkii vielä toisten naamalle. Ei millään pahalla, mut se on niin kauhee.

HENNA: ..suunnilleen änkee kiinni aina selkään ja...

RIINA: Tottakai siitä pyörii vähän huhuja, että lesbo... Mutta siis... tämmöstähän tää on.

HENNA: Ja sehän kyllä kaikkien likkojen takamuksia ja...

RIINA: ...se on sellanen hyvin epäsuosittu henkilö... ei kukaan halua olla...

ML: Niin, silläkö ei oo oikeita kavereita kauheesti?

RIINA: Se on saanut sieltä kaks jotain kaveria, jotka...

HENNA: ...on jostain tyttökerhosta. Nekin on vähän sellasia, outolinjaa.

7 Neuvottelua ulkonäöstä – teoreettiset päätelmät

Olen viitannut ulkonäköruumiillisuudella niiden sosiaalisten suhteiden ja materiaalistien käytäntöjen joukkoon, joiden puitteissa tyttöjen ja poikien kokemus omasta ruumiistaan ja ulkonäöstään merkityksellistyy. Identiteetin käsite on määrittänyt tarkasteluni teoreettista ja metodologista luonnetta; se on toiminut ikään kuin työkaluna, jonka avulla olen kolmessa erilaisessa aineistossa lähestynyt nuoren ruumiin merkityksiä. Tähän on liittynyt

ajatus, että kertoessaan identiteetistään lapset kertovat samalla myös siitä yhteiskunnallis-sosiaalisesta maailmasta, jossa he elävät ja jonka puitteissa kokemukset itsestä määrittyvät.

Kolmessa edeltävässä luvussa olen tutkinut aineistoja eritellen ja etsien niistä ”vastauksia” kolmeen, luvussa 5.4 määrittelemääni tutkimuskysymykseen: 1) Millaiset ulkonäköön ja ruumiiseen liittyvät asiat lapsia tänä päivänä koskettavat, 2) miten ne kvantitatiivisessa aineistossa, kirjoituksissa ja haastatteluissa ilmenevät sekä 3) millaisia ovat aineiston perusteella ulkonäköön liittyvät merkitykset – myös identiteettiä uhkaavat ongelmat.

Minkälaista kuvaa lasten ulkonäköruumiista eri aineistot sitten piirsivät? Miten identiteetti – käsitys itsestä suhteessa toisiin – sekä toisaalta subjektiivinen, eletty ja tunnettu kokemus itsestä toteutuivat ja välittyivät lomakevastauksissa, kirjoituksissa ja haastatteluissa? Esittelen tässä luvussa yhteenvedonmaisesti ajatuksia, joita aineiston tutkiminen on herättänyt ja linkitän niitä joihinkin teoreettisiin keskusteluyhteyksiin, joita työni alussa hahmottelin. Koska kvantitatiivisesta aineistosta on sinällään vaikeaa tehdä pidemmälle meneviä johtopäätöksiä, keskittyvät seuraavien lukujen teemat enimmäkseen laadullisiin aineistoihin perustuviin havaintoihin.

7.1 Kolme kuvaa ulkonäöstä

Lähdin liikkeelle Inequal Childhood -projektin *kvantitatiivisesta aineistosta*. Tässä aineistossa piirtyi kuva kielteisen ulkonäkökokemuksen omaavista suomalaisista lapsista. Verrattuna norjalaisiin ja ruotsalaisiin ikätovereihinsa suomalaiset tytöt ja pojat arvioivat itseään huomattavan kriittisesti. Erityisen kielteinen oli 4.-6.-luokkalaisten tyttöjen käsitys ulkonäöstään, mutta myös poikien minäkuva oli kielteisempi kuin norjalaisilla ja ruotsalaisilla tytöillä. Tyttöillä käänne ulkonäkökäsitysten kielteisyydessä ajoittui kolmannen-neljännän luokan vaiheeseen, jossa jo yli puolet vastaajista koki ulkonäkönsä ainakin osittain riittämättömäksi. Kuudesluokkalaisista tytöistä sen sijaan 43 prosenttia piti itseään rumana, siinä missä mukavan näköinen oli mielestään vain 11 prosenttia tytöistä. Pojillakin tyytymättömyys ulkonäköön lisääntyi iän myötä, mutta ei yhtä selvin harppauksin kuin tytöillä.

Ristiintaulukointien avulla tutkin myös ruman minäkuvan yhteyttä muihin CDI-lomakkeen osioihin. Tässä tarkastelussa kävi ilmi, että poikien kokema ruma minäkuva on selvästi tyttöjä monipuolisemmin yhteydessä kielteisiin kokemuksiin muillakin identiteetin alueilla. Tyttöjä ja poikia yhdistävien, enimmäkseen psyykkiseen hyvinvointiin liittyvien, osioiden lisäksi pojilla rumaan minäkuvaan oli yhteydessä myös esim. ystävien puutetta,

kiusaamista ja erilaisia psykofyysisiä oireita. Tyttöillä ruma minäkuva oli yhteydessä muun muassa rakkaudettomuuden ja epäonnistumisen tunteeseen.

Kirjoitelma-aineisto tarjosi kiinnostavan näkökulman tyttöjen ja poikien käsityksiin ulkonäöstä. Sukupuolisensitiivisen tarkastelun kautta oli mahdollista löytää aineistosta joitain selvästi sukupuolittuneita tapoja jäsentää ulkonäköruumiillisuutta. Poikien kirjoituksissa korostui puhumattomuus ulkonäköön liittyvistä asioista, samoin erottui fyysistä suorittamista, voimaa ja maskuliinisuutta painottava diskurssi. Tyttöjen kirjoituksia puolestaan yhdistivät kuvaileva tyyli itsestä kerrottaessa, puhe kauneudesta ja siihen liittyvistä käytännöistä sekä sosiaalisten suhteiden tärkeys myös ulkonäköasioissa. Tyttöjen ja poikien teksteille yhteisiä piirteitä olivat halu olla pidetty vastakkaisen sukupuolen keskuudessa, itsen arvioiminen hoikkuusnormin kautta ja halu olla (sopivasti) laiha sekä pelko kiusaamisesta. Omaa ulkonäköä arvioitiin kirjoituksissa sekä oman subjektiivisen kokemuksen että muiden ihmisten arvioiden ja ”katseiden” kautta.

Haastatteluisissa ulkonäköruumiillisuus rakentui ristiriitaisena. Se painottui yhtäältä oman kokemuksen, hyvän olon ja itsenäisten valintojen korostamiseen ja toisaalta kaveripiirin, ja oman ikätoveriryhmän laajemminkin, yhdenmukaisuuden paineeseen, vaikeuteen määrittellä ”oma” tyyli toisista erottuvana ja toisilta ihmisiltä, erityisesti pojilta, saatavan huomion tärkeyteen hyvän itsetunnon lähteenä. Varsinkin ala-asteella (poikien taholta) koetut haukkumiset olivat tehneet tytöt epävarmoiksi omasta ulkonäöstään ja vaikuttivat edelleen taustalla siihen, miten he toisinaan kärsivät itsetunto-ongelmista eivätkä osanneet täysillä iloita saamistaan kehuista ja positiivisesta palautteesta. Tyttöjen kertomuksissa kaiken kaikkiaan ”mun ruumis” ja toisten määrittelemä, katseiden ja arvioinnin kohteena oleva ”muiden ruumis” vuorottelivat tasa-puolisesti (vrt. Liimakka 2004).

Kuvissa välittyä työn alussa muotoilemani näkökulma yhtäältä lasten aktiivisesta toimijuudesta oman ruumiillisuutensa tuottamisessa sekä toisaalta herkkyydestä kulttuuristen virtauksien ja sosiaalisten elämysympäristöjen vaikutuksille. Mediakuvastojen vaikutukset omiin ulkonäkökäsityksiin jäivät lapsilta suurelta osin tiedostamatta tai määrittelemättä, mutta toisaalta vaikutteita kerrottiinkin saatavan (välittyneesti) erityisesti kaveripiirin kautta.

Identiteetin haavoittuvuus tuli esiin erityisen selvästi kvantitatiivisessa aineistossa, jossa tyttöjen ulkonäkökäsitykset olivat huomattavasti kielteisemmät, mutta ”ruman minäkuvan” omaavien poikien identiteetti hyvin monipuolisesti kielteinen. Voikin ajatella, että ulkonäköongelmien aiheuttama *uhka* identiteetille koskettaa lapsista vähemmistöä, mutta

potentiaalisesti uhka koskettaa jokaista lasta: kuka tahansa ”yleisesti hyväksytyyn” ruumiillisuuden normista poikkeava on (ainakin mahdollisesti) vaarassa joutua syrjityksi.

Pelko kiusatuksi ja haukutuksi tulemisesta oli läsnä niin tyttöjen kuin poikien, ja ulkonäköönsä tyytyväisten kuin tyytymättömien lasten kirjoituksissa. Kvantitatiivisen aineiston perusteella ”ruma minäkuva” ei ollut tytöillä tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä kiusaamiseen, mutta haukkumista ja rajuakin itseensä kohdistuvaa arvostelua oli kuullut jokainen haastatteleistani tytöistä ala-asteella. Huomiot aineistoista kertonevatkin ulkonäkökritiikin sukupuolittuneesta luonteesta. Tytöt joutuvat haukkumisen ja arvostelun kohteeksi suuremmalla todennäköisyydellä, vaikka eivät erottuisikaan ryhmästä, mutta pojilla ryhmästä ja *tietynlaisen* sukupuolittuneen *ruumiillisuuden* normista poikkeaminen saattaa johtaa helpommin jopa kiusaamiseen ja ryhmästä sulkemiseen.

7.2 Katset ja lasten objektivoitunut ruumistietoisuus

”Kehollista olemistamme määrittää kaksinaisuusluonne; me sekä olemme ruumis että meillä on ruumis. -- Näin ruumiillisuus sekä pohjustaa varmuutta ”minä olen” että mahdollistaa minän objektivoinnin.” (Ronkainen 1999, 60.)

Katset olivat tärkeä tekijä lasten ruumiillisen identiteetin neuvotteluissa. Erityisesti kouluyhteisön julkisuus katseineen tuli esiin sekä kirjoitelma- että haastatteluaineistosta. Katset määrittivät pitkälti heteroseksuaalisen normin kautta; sekä tytöt että pojat suhteuttivat arvioita itsestään siihen, miltä ajattelivat näyttävänsä vastakkaisen sukupuolen silmissä. Seitsemäsluokkalaisten tyttöjen haastatteluissa kouluyhteisön arvioiviin katseisiin liittyi myös itsekriittisyyden korostumista, häpeän ja epävarmuuden tunteita.

Katseisiin liittyi myös itsetuntoa kohottavaa ja itseluottamusta lisäävää vaikutusta. Palkitsevat katset saivat tuntemaan olon imarrelluksi. Itsetunto suhteessa ulkonäköön määrittäytyikin haastatteluissa paljolti sen perusteella, keneen tai mihin itseä verrattiin. Kokemus itsestä ja omasta kompetenssista määrittäytyi näin joko kuvitteellisen tai todellisen vuorovaikutussuhteen kautta. Se koettiin ulkonäkö ongelmaksi tai voimavaraksi, oltiin siihen tyytyväisiä vai tyytymättömiä, vaihteli tilanteittain ja näkökulmasta riippuen.

Naisten objektivoituneesta ruumistietoisuudesta on kirjoitettu paljon, sillä ulkonäöllä on katsottu olevan erityisesti naiseksi sosiaalistumisessa suuri merkitys. Eri elämäntilanteissa naisen ulkonäköön kiinnitetään jatkuvasti huomiota ja siihen liittyvä arvottaminen jäsentyy jo varhain osaksi naisena olemista. Koska nainen tietää joutuvansa arvioivan ja arvottavan

katseen kohteeksi, hän oppii pitämään ruumistaan toisille tarkoitettuna kohteena. Objektina olemisen jakaa naisen tajunnan niin, että hänestä tulee samalla kertaa sekä katsoja että katsottava, arvioija ja arvioitava – myös yksin ollessaan. (Berger 1972 ref. Nykyri 1996, 35.)

Kirjoituksista välittyi kuva, että myös pojat arvioivat itseään tyttöjen katseiden kohteina ja halusivat näyttää hyvältä näiden silmissä. Ulkonäkö nähtiin tärkeäksi tekijäksi siinä, kuinka tytöt saadaan kiinnostumaan itsestä.

Huomattava osa niin lasten kuin aikuistenkin minäkäsityksen tuottamista ja ylläpitämistä kytkeytyy oman ulkoisen olemuksen kontrollointiin ja sitä kautta muiden ihmisten havaintoihin vaikuttamiseen. Tämä näkyi myös eri aineistoissa, kun lapset kertoivat miettivänsä sitä, miltä näyttävät toisten silmissä ja mitä muut heistä ajattelevat. Tytöille varsinkin pukeutuminen ja meikkaaminen olivat käytäntöjä, joilla oli mahdollista vaikuttaa muiden (ja sitä kautta myös omiin) arvioihin itsestä. Goffman (1959) on viitannut tähän termillä ”impression management” – vaikutelmien hallinta.

Katseen kohteena olemisen nautinto liittyy Lacanin teoretisoimaan varhaislapsuuden peilivaiheen dynamiikkaan, jossa ”minä” muodostaa ruumiinkuvaa ja identiteettiä narsististen identifikaatioiden kautta. Ennen peilivaihetta lapsella on ollut vain hajanainen kokemus ruumiistaan, mutta peilivaiheeseen siirryttyään hän alkaa muodostaa kokonaista (vaikkakin illuusioon perustuvaa) kuvaa omasta ruumiistaan näkemällä itsensä peilistä sekä heijastamalla toisten ihmisten reaktioista. Paradoksaalista kyllä, autonomiseksi kokonaisuudeksi itsensä mieltävä minä on riippuvainen toisten reflektioista. (Grosz 1991 ref. Nykyri 1996, 38.)

ML: Jos nyt ajattelee sitä et mitä muut ajattelee, niin kenen mielipide on kaikkein tärkein? Ketä haluaa tavallaan miellyttää?

HENNA: Tietenkin joittenkin poikien mielipiteet on tärkeitä ja kaveripiirin.

RIINA: Varsinkin siellä joku ihastus kattelee jossain vierellä... niin tottakai herää tietysti semmonen et mitähän se nyt ajattelee musta. Et kauheeta, näytänköhän mä sen mielestä ihan räjähtäneeltä. Kehtaanko mä tästä enää kävelläkään... ja semmosta.

ML: Onko se nimenomaan vaan jos on joku ihastus? Vai vaikuttaako sillain ylipäättään...

RIINA: Tietysti jos on luokalla joku semmonen... niinkun meillä on semmonen luokan kovistytty joka on sit ison kaveriporukan pääpomo tyyliin... Tottakai semmonen sitten tietysti jos istuskelee siinä ja kattelee, niin on sinänsä aika häiritsevää. Kuitenkin tulee semmonen... mitäköhän toikin on sanonut musta kavereilleen... ja semmosta.

ML: No kuinka hyvin te sitten tiedätte esimerkiks poikien maun tyttöjen suhteen? Mietittekö te sitä kun pukeutuu tai muuta... et haluaako jotenkin miellyttää?

RIINA: Poikien maku on aina ihan tuntematon alue. Mutta kyllähän sitä nyt tietysti haluaisi näyttää niitten mielessä siedettävältä.

Patriarkaalisessa yhteiskunnassa nainen yleensä palvelee maskuliinisen subjektin peilinä: miessubjekti on katseen kantaja ja nainen puolestaan katseita puoleensa vetävä ekshibitionisti. On väitetty, että miehen aktiivisen katseen kohteena ollessaan – ja saadessaan siten haltuunsa miehen halun – nainen olisi objekti, joka saa nautintoa omasta objektivoinnistaan. (Mulvey 1991 ref. Nykyri 1996, 38; ks. myös. Friday 1998.) Kuitenkin myös tyttöjen väliset katseet tuotiin esiin, erityisesti haastatteluaineistossa. Niihin sisältyi arviointia, valta-asetelmia ja eron tekemisiä, ja siten ne määrittivät kokemusta itsestä siinä missä poikienkin katseet.

Lasten sankari- ja sukupuoli-ihanteita tutkinut Sari Näre (1992) on todennut, että tutkimuksessa pojat kiinnittivät enemmän huomiota naisten ulkonäköön kuin päinvastoin. ”Nainen edustaa objektia varsinkin pojille, mies puolestaan toimijaa. Tämä ero korostuu etenkin iän myötä, jolloin pojat alkavat omaksua vallitsevan yhteiskunnan naiskäsitteitä. Sitä mukaa kuin naisesta alkaa tulla pojille kohde, tytötkin alkavat katsella itseään vallitsevan miehisen katseen kautta.” (Näre 1992a, 62.)

7.3 Kauneuden myytti: tyytyminen ja kompensoiminen

HENNA: No tietenkin vois olla jotenkin vähän kauniimpi mutta...

ML: Mutta ei oo mitään sellasia konkreettisia... Just että mieltis, et mä haluaisin et mulla olis sellaset tai sellaset?

RIINA: Aina löytyy jotain parannettavaa siis... Oli mikä oli, mutta ikinä ei voi olla täydellinen.

Yllä oleva näyte Hennan ja Riinan haastattelusta kertoo lyhykäisyydessään sen, mistä tyttöjen ulkonäkökäsitteissä paljolti oli kyse. Täydellisen tyytyväisyyden saavuttaminen on lähes mahdottomuus, kun ympärillä näkee jatkuvasti esimerkkejä siitä, miten ja mistä kohtaa voisi olla *vielä vähän kauniimpi*. Samalla se kuvastaa sitä, että tytöt tiedostavat vertauskohtien loputtomuuden ja kauneusihanteiden kohtuuttomuuden, minkä vuoksi – oli sitten tyytyväinen tai ei – omaan ulkonäköön on vain parempi *tyytyä*.

Tyttöjen arkikokemus onkin ristiriitaisuuden sävyttämää. He voivat nauttia muotilehtien lukemisesta, musiikkivideoiden tai mainoskuvien katselemisesta, vaikka samalla vastustaisivatkin tapaa, jolla naisvartalot niissä tuotetaan katsottaviksi – usein nimenomaan miehisen halun ja katseen kohteeksi. (Jones 1993.) Naisten kokemuksessa oma (ja toisten) vartalo tuottuu jatkuvan arvioinnin ja kriittisen tarkastelun kohteeksi, mutta samalla yleisesti ajatellaan, että oma vartalo tulisi hyväksyä sellaisenaan ja luonnollisista

muodoistaan pitäisi vieläpä iloita. Tämän vuoksi tytöt ja naiset toteuttavatkin alinomaa ristiriitaisia subjektipositioita omaksuen erilaisia merkityksiä kuvista, teksteistä ja itsestään. (mt.)

de Lauretis ehdottaa kolmijakoista mallia ristiriitaisuuksien tulkitsemiseksi käyttäen esimerkkinä (naisten) suhtautumista pornografiaan. Esimerkissään hän erottaa toisistaan (1) pornografisen tuotteen ja sen sosiaaliset merkitykset, (2) tuotteen herättämän fantasian ja (3) tuotteen ympärille syntyvän seksuaalisen tai poliittisen toiminnan. Esteettinen, kognitiivinen ja yhteisöllinen – tunne, ajattelu ja toiminta – ovat eritasoisia, mutta samaan tulkintaprosessiin kuuluvia ilmiöitä. (Rotkirch 1998, 184.) de Lauretiksien mallin mukaan on ymmärrettävää se, miten esimerkiksi fantasia ja mielipide voivat olla ristiriidassa toisiinsa; voi kiihottua pornosta, ja samalla ärsyyntyä näyttelijöiden tympääntyneistä katseista, jättirunnoista tai pulisongeista. Kolmas asia on sitten kuluttajan sosiaalinen seksuaali-identiteetti ja hänen suosimansa poliittinen tai toiminnallinen strategia. (mt.)

Myyttinen käsitys kauneudesta samastaa naisen kauneuden hänen onnistumiseensa yleisesti elämässä ja erityisesti seksuaalisuudessa. Näennäisesti myytti nostaa naisruumiin kunniaan, mutta käytännössä se pitää yllä naisten huonoa itsetuntoa ulkonäkönsä suhteen, sillä aina on kauniimpia naisia, joihin verrata itseään. Narsistinen kysymys ”olenko tarpeeksi hyvä?” saa aina kieltävän vastauksen, sillä täydellisyyttä on vaikea saavuttaa – aina on jotain parantamisen varaa. (Nykyri 1996, 36; vrt. myös Ganetz 1995.)

Ruumiin estetisoiminen on perinteisesti ollut kulttuurissamme naisena olemisen ydintä ja siksi myös naiseuden rituaalit pysyvät hyvin tärkeinä nuorille tytöille. Yleinen painotus on, että terve ja hyvinvoiva vartalo on paitsi kauniimpi koristella (ja katsella), myös jotain, mitä voi käyttää oman mielihyvän ja nautinnon tuottamiseen. Nuoret naiset (tytöt) pukeutuvat edelleenkin viehättääkseen miehiä (poikia), mutta enemmän puhtaasti esteettisen huomion saavuttamiseksi. (Ganetz 1995, 92.) Nykyrin (1996, 37) mukaan toisaalta juuri sitä, että naiset katsovat ulkonäöstä huolehtimisen olevan vain itseään varten ja nautintoa sinänsä, voi pitää osana kauneusmyyttiä pönkittävää diskurssia. Sen kautta välitetään käsitys, että naiset ulkonäöstään huolehtiessaan olisivat itsenäisiä ja yksilöllisiä toimijoita, jotka toimisivat vain ja ainoastaan omasta tahdostaan. (mt.; ks. Bordo 1993.)

Kauneusmyytin perusvoimana onkin käsitys naisellisuudesta ja naisruumiista eräänlaisena puutteena ja vajavaisuutena, jota naisen on pyrittävä kaikin tavoin peittämään. Vikojen peittäminen puolestaan voi aiheuttaa lisää vajavaisuuden ja syyllisyyden tunteita (Wolf 1990 ref. Nykyri 1996, 36; Oksanen & Näre (tulossa)). Hetkelliset mielihyvän tunteet –

esimerkiksi ulkonäöstä saatavat keuhut ja kohteliaisuudet – eivät pysty sulkemaan pois sitä tosiseikkaa, että narsismin keskeinen dynamiikka syntyy riittämättömyyden ja häpeän tunteista. Kaikkivoipaisuudesta kelvottomuuteen vaihtelevat tunteet ovat vastauksia häpeän vaivaamaan, helposti haavoittuvaan ja itsereflektiiviseen identiteettiin. (Nykyri 1996, 39.)

EMILIA: -- Mä aloin vaan ajatteleen, että ehkä mä oon sitten jotenkin ruma tai tällain... en mä muista. Mutta sitten nytkin, jos ajattelee sillain kattoo jotain poikaa, että se on tosi hyvännäköinen ja näin, että haluis suunnilleen iskee sen tai jotain... Niin sitten heti ajattelee, että no ei mulla nyt mitään varaa oo kun täällä koulussa on niin paljon kaikkia muitakin paremman näköisiä ja kivempia ja tällain... Että ei nyt kannata uskoo, että ton saisin tai sillain.

Naisruumiin paradoksi, joka kirjoituksista ja haastatteluistakin tuli esiin, on se, että samanaikaisesti vaaditaan sekä hoikkuutta että muotoja. Tämä ei kuitenkaan usein onnistu muuta kuin plastiikkakirurgian avulla (Näre & Oksanen, tulossa). Näin ruumis edustaa jatkuvana minän ja minäideaalien välisenä kamppailuna loputtomasti (toteutumaton) mahdollisuutta. ”Seksuaalisesti vihjaileva ympäristö ... näyttää toimivan eräänlaisena imaginaarisena pakkona, joka mallintaa tyttöjen minäihannetta siitä huolimatta, että mallien kirjo on kasvanut. Vaikka tytöt saisivatkin kuulla, ettei alipainoisia malleja tulisi ihannoida, niiden visuaalinen määrä on niin suuri, etteivät ne voi olla jättämättä muistijälkiä tyttöihin. Ruumis muistaa vaatimukset, vaikka mieli tietäisikin, ettei niihin tarvitse vastata.” (Näre 2002, 253.)

NOORA: -- Kaikki semmosetkin ketkä on ihan laihoja on että mä oon läski, mä oon läski. Niinkun just joku... se itekin tietää että se ei oo läski, mutta alkaa valittaa siitä. Se on ärsyttävää.

ML: Mitä sä luulet miks, mistä se johtuu että ihan laihatkin ihmiset on sillain?

NOORA: En mä tiedä... Niillä ei oo varmaan kauheen hyvä itsetunto.

Appadurai viittaa (1996, 42) kuluttajafetisismin käsitteellä tilanteeseen, jossa markkinat luovat kuluttajan, joka uskoo itse toimivansa vaikka on itse asiassa parhaimmillaankin vain valitsija. Kuluttaminen on viimekädessä aina jossain määrin pettymys, koska mitään perustavanlaatuaista muutosta ei tapahdu eikä täydellisempää ulkomuotoa tai identiteettiä sen seurauksena synny. (Oksanen 2002a.) Tosin esimerkiksi nuorille tytöille itsevarmuuden hetkellinenkin pönkittäminen vaateostoksilla tai shoppailun nautinto sinänsä voi olla riittävän tärkeää (vrt. Ganetz 1995, 92).

Tyttöjen ja poikien kertomuksissa tuotiinkin esiin se, että tyytymättömyyttä ja riittämättömyyden tunteita on mahdollista *kompensoida* paitsi parantelemalla ulkonäköään, myös muilla muilla asioilla – ominaisuuksilla, taidoilla tai ihmissuhteilla. Ulkonäkö ei

välttämättä ole maailman tärkein asia, vaikka sen merkitys tuntuukin olevan yhä suurempi niin tytöille kuin pojille.

7.4 Samanlaista vai erilaista?

Suomalaiset tyttötutkijat ovat todenneet tämän päivän tyttöyden olevan moninaista (Aaltonen ja Honkatukia 2002; Oinas 2001). Moninaisena näyttäytyi tutkimusaineistoissani myös lasten suhde ruumiillisuuteen ja ulkonäköön.

Poikien ulkonäkökäsityksiä ei ole aineistoni pohjalta mahdollista tutkia erojen ja moninaisuuksien näkökulmasta. Samanlaisuuden ja erilaisuuden vivahteikas vaihtelu tuli esiin selvimmin juuri haastatteluissa, joissa ulkonäköä konkreettisesti ”neuvoteltiin”. Vaikka esittämäni kysymykset antoivatkin osittain suuntaa sille, millaisia vastauksia – millaista kuvaa ulkonäöstä – haastattelutilanteessa tuotettiin, kuvastui tyttöjen kertomuksissa ristiriitaisuuksien värittämä suhde: eroja ja samankaltaisuutta neuvoteltiin jatkuvasti myös oman ”pään sisällä”, ei pelkästään erilaisten vuorovaikutustilanteiden esiin houkuttelemana.

Ruumiillisuuden merkityksiin ja kauneusihanteisiin vaikuttavat niin julkiset kuvat kuin paikalliset tulkinnat näistä kuvista (Tolonen 2001, 163). Lasten kokemus ulkonäöstä(än) rakentuu yhtäältä yleisten, kulttuuristen ulkonäködiskurssien (esim. naiseuden/mieheyden, seksuaalisuuden, ruumiillisuuden diskurssit) ja toisaalta arkisissa elämänympäristöissä tapahtuvan lähivuorovaikutuksen kontekstissa. Haastattelemani tytöt eivät suoraan toistaneet tai peilanneet kulttuurisesti ”valmiina annettuja” ulkonäkömalleja, vaan aktiivisesti työstivät niitä ottaen niihin myös etäisyyttä. Tyttöjen (ja poikien) välisiä suhteita sekä käsityksiä omasta ulkonäöstä, tyylistä ja toimijuudesta muodostettiin erityisesti koulu yhteisössä. (vrt. mt.)

Ziehen (1991) ajatuksia mukaillen pohdin itsekin työni lähtökohdissa sitä, onko koulun merkitys uuden tiedon – ja vaikkapa identiteettimallien – välittäjänä vähentynyt, kun kulttuuriteollisuus tarjoaa identiteettityöhön paljon motivoivampia aineksia kuin koulun yksitoikkoiset rutiinit (vrt. Pölkki 2001). Vaikka koulussa viihtymisen on monissa tutkimuksissa (ks. myös 6.1 identiteettiprofiilit) todettu olevan suomalaisten lasten kohdalla kyseenalaista (Pölkki 2001; Järventie 2001; Jokinen 1996), on koulu ympäristön vaikutus (ruumiillisen) identiteetin neuvotteluissa lasten kertomusten perusteella paitsi tärkeä, myös kaikin puolin kulttuuriteollisuutta konkreettisempi ja tiedostetumpi.

ML: Niin. Onko silleen koulussa kaikilla jotenkin...

RIINA: Joo, on siellä kyllä aika paljon samanlaisia. Ja ehkä vähän nyt sekin vaikuttaa...

ML: Onko se teiän mielestä sitten hyvä vai huono?

RIINA: No kauppiaiden hyödyksän se aina menee tietenkin, että jos yks käyttää niin toinenkin käyttää. Mut en mä tiedä, riippuu vähän.

Koulua ulkonäön neuvotteluareenana leimaa erityisesti tasapainottelu samanlaisuuden ja erilaisuuden välillä. Yhtäältä halutaan luoda ja ylläpitää omaa, erottuvaa ja persoonallista tyyliä, mutta toisaalta kerrotaan paineesta samankaltaisuuteen (tavallisuuteen) ja vaikeudesta määrittellä oma tyyli jotenkin ”yleisestä tyylistä” erilaisena ja poikkeavana. Tyylin ja ruumiillisuuden tuottamisen keinoihin kuuluvat myös jäljittely ja kopiointi, mutta ulkonäködiskurssien ”soveltaminen” itseän pakottaa tekemään jatkuvia valintoja. Tätä neuvottelujen kompleksisuutta ja erottautumisien hienovaraisuutta kuvaa erinomaisesti lainaus Emilian haastattelusta:

ML: -- Mistä sä oot sillain kekannut että haluaisit sellattee? Jos nyt on ollut kauheesti noi [kireät housut]...

EMILIA: En mä tiä... Mä niinkun mietin, että kopiointi mä sitten jotenkin mun kaveria... Mutta mulle tuli vaan jotenkin se ajatus, kun mä oon ehkä periaatteessa ajatellut, että mä haluaisin löysät housut. Mut mä en oo koskaan aatellut, että mä toteuttaisin sen, kun sit mä oisin ainut jolla on löysät housut tai sillain... Mutta sitten yks Hanna osti tai meinas ostaa sellattee löysät housut, niin sitten mulle tuli siitä jotenkin se, että mäkin haluan ostaa, mut en mä samanlaisii sen kans haluais ostaa. -- Sit mä kysyin, että onks niitä mitenkään eri mallisia, että ei näkis että se on samanlainen... et olis eri väriset ja eri malliset niinkun sitä samaa... Mut ei niitä ollut, niin en mä sitten halunnut ostaa sellasia. Mä ostan sitten jotkut toiset.

Vaatteet ruumiillisuuden näkyvänä osana ilmaisevat ja määrittävät identiteettiä: niiden avulla erottaudutaan toisista tai samastutaan heihin. Vaatteilla määritetään itsen ja toisten rajat. Kun vaatetuksella aikaisemmin viestitettiin sosiaalista asemaa, pidetään vaatteita nykyään samanaikaisesti sekä keinona sulautua massaan että oman, ainutlaatuisen ja yksilöllisen identiteetin ilmaisijana. (Laiho & Leino 1988 ref. Nykyri 1996, 32) Luokkien, sukupuolen ja kansallisuuden väliset raja-aidat ovat symbolisella tasolla poispyyhityt. Lapset ovat kuluttajina keskellä merkkien kaaosta, joka tarjoaa loputtomasti mahdollisuuksia ilmaista itseään ja tuottaa kuvaa itsestään sellaisena kuin haluaa tulla nähdyksi. (Ganetz 1995, 73-75.)

Loputtomien mahdollisuuksien hyödyntämisessä tulee kuitenkin rahasta erotteleva tekijä. Haastattelemini tyttöjen mahdollisuudet kuluttaa olivat rajalliset, vaikka uusia vaatteita tekikin mieli ostaa koko ajan. Tässä mielessä tiedostettiin myös sosiaalisen aseman vaikutus tyyliin; kavereilla, jotka ovat varakkaammista perheistä, on mahdollisuus panostaa tyyliinsä enemmän ja ostaa kalliimpia (merkki-)vaatteita.

Tytöt myös tiedostivat Shakiran kaltaisten ihailtujen poptähtien vaikuttavan yleiseen tyyliin siten, että kaupoissa tarjotaan välittömästi aineksia sen toteuttamiseen ja, kuten Riina totesi, ”sitten vaan mainostetaan kauheesti”. Silti tytöt ihailivat Shakiran tyyliä persoonallisena ja erottavana ja määrittivät oman (yhteisen) tyyli-ihanteensa paljolti samanlaiseksi.

Ulkonäkökäytännöissä onkin kyse paitsi eron tekemisestä ja etäisyyden ottamisesta, myös samanvertaisuuden ja yhteenkuulumisen luomisesta ja ylläpitämisestä. Strandellin (1995, 182-183) mukaan niiden avulla ”vaihdetaan kokemuksia, luodaan yhteisiä normeja ja yhteistä makua”. Kun liitytään niin sanotusti samankaltaisiin, voidaan kiinnittyä suurempiin kokonaisuuksiin, joiden avulla elämän merkityksellisyys ja suunta voivat vahvistua. Tämä voi antaa myös turvaa (Lahikainen 2000). (ref. Lallukka 2003, 190.)

8 Lopuksi – ristiriitoja ja avauksia

Kysymys lasten ruumiillisesta minäkuvasta on tärkeä ja ajankohtainen. Tulokset Inequal Childhood -projektin aineistosta kertovat huolestuttavalla tavalla suomalaislasten kielteisestä suhtautumisesta ulkonäkönsä. Verrattuna norjalaisiin ja ruotsalaisiin lapsiin sekä suomalaiset tytöt että pojat kokevat ulkonäkönsä selvästi useammin puutteelliseksi tai pitävät itseään suorastaan rumana. Ensimmäisen ja toisen luokan oppilaat ovat vielä tyytyväisiä ulkonäkönsä, mutta sen jälkeen kehitys kääntyi varsinkin tyttöillä huonompaan suuntaan. Kolmasluokkalaisista tytöistä jo yli puolet löytää vikoja ulkonäöstään, ja kuudesluokkalaisista enää 11 prosenttia uskoo olevansa mukavan näköinen.

Mistä tämä sitten kertoo? Tulkintani mukaan ulkonäköhuolien yleisyys ala-asteikäisten lasten keskuudessa ei kerro niinkään paljon lapsista itsestään, kuin tämän päivän kulttuurista; aikuismaailman paineet kovine ulkonäkövaatimuksineen ulottuvat lapsuuteen yhä varhemmin. Lapset, jotka ovat vasta muodostamassa käsitystä itsestään suhteessa maailmaan ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin, ovat kulttuurisille virtauksille erityisen herkkiä ja tulevat tietoisiksi siitä, mitä heiltä odotetaan. He eivät kuitenkaan välttämättä kykene näitä vaatimuksia tunnistamaan tai arvioimaan niitä kriittisesti. (Järventie 2003.)

Kuluttamiselle ja ulkonäön vaalimiselle perustuva, nuoruutta ihannoiva yhteiskunta on omiaan edistämään eriarvoisuutta. Tietyt yksilöt ja ihmisryhmät jäävät väistämättä kauneus- ja ruumisideaalien ulkopuolelle. Toiset eivät halua, toisilla taas ei ole varaa tai

edes potentiaalisesti mahdollisuuksia täyttää tiettyjä ulkoiselle olemukselle asetettuja vaatimuksia. Tällaisessa yhteiskunnassa menestyvät ne, joille mahdollisuudet ovat tarjolla, ja usein monet mahdollisuuksista ovat vain tietyllä tapaa ”menestyvien” ihmisten tai ryhmien ulottuvilla.

Lasten ulkonäköruumiillisuus ei kuitenkaan vain heijastele vallalla olevaa julkista diskurssia, vaan se on myös aktiivisesti ja valikoiden tuotettua. Kysymys kuuluukin ketkä kaikki tähän tuottamiseen osallistuvat? Lasten ruumiillisuus samoin kuin lapsuus ylipäättään on monenlaisten poliittisten, kaupallisten ja kasvatuksellisten intressien vaikutuskenttä. Joskin lapset ovat ulkonäköään muovatessaan ja tuottaessaan aktiivisia ja monesti itsenäisiäkin toimijoita, on aikuismaailman osuus ulkonäkökäytäntöjen mahdollistajana kiistaton. Muotiteollisuus ja ulkonäkömarkkinat määrittelevät tiedotusvälineiden myötävaikutuksella jatkuvasti sitä, mikä on tyyli-markkinoilla in ja mikä out, ja yhä nuoremmat lapset opastetaan seuraamaan hetken trendejä lähes kädestä pitäen.

Monipuolisuudesta ja lähes rajattomista valinnan mahdollisuuksistaan huolimatta median ja viihteen tarjoamat mallit minuuden rakentamiseen jäävät lähtökohdiltaan yksipuolisiksi. Oksasen (tulossa) mukaan esimerkiksi mediamaailman toimintasankarit ovat luonteeltaan maskuliinisia riippumatta siitä ovatko he naisia vai miehiä: ”niin kutsuttu girl powerkin on pitkälti fallista man poweria”. Kaupallisen mainonnan tarjoama näkemys (jonka lapsetkin valitettavan usein sisäistävät) pohjautuu lähinnä siihen, että nuori *nainen* voi ymmärtää ruumiinsa *miehiin vetoavana* seksuaalisena voimavarana, mutta vain niin kauan kuin ruumis täyttää *tietyntylaisen viehättävyyden* kriteerit (vrt. Liimakka 2004). Kulutusmarkkinoilla lapsuus seksualisoidaan, eivätkä tämän kehityksen monelle taholle yltävät vaikutukset voi olla ulottumatta myös lasten kokemuksiin.

Tutkimusta tehdessäni olen moneen otteeseen pohtinut sitä, mikä olisi paras ja hedelmällisin tapa tutkia lasten ulkonäköruumiillisuutta. Itse päädyin lähestymään aihetta kolmen erilaisen aineiston ja mihinkään tiettyyn menettelyyn tai teoreettiseen kehykseen sitoutumattoman – lasten kertomuksille avoimen – ajattelun kautta. Mielestäni onnistuinkin tavoittamaan kiinnostavia ja tärkeitä näkökohtia lasten ulkonäkökokemuksesta, mutta huomasin myös sen, miten vaikeaa oman ruumiillisuuden pohtiminen ja siitä kertominen voi olla. Lasten kertomuksissa kuvastui se, miten he aktiivisesti pohtivat ja työstävät ajatuksiaan ulkonäöstä suhteessa erilaisiin ”toisiin”, mutta toisaalta myös vaikeus ja tottumattomuus reflektoida ja analysoida omaa ruumiillisuuttaan.

Todennäköistä onkin, että kokemukset konkretisoituvat toiminnassa ja arjen käytännöissä paremmin kuin kirjoitustehtävän tai haastattelutilanteen esiin kutsumina. Näin ollen voisi ajatella, että parhaita asiantuntijoita lasten itsensä lisäksi ovat heidän kanssaan läheisesti tekemisissä olevat ihmiset – erityisesti vanhemmat ja muut kasvatustyöhön osallistuvat aikuiset. Vaikka arkisissa ympäristöissä ”sisäisten”, yksityisten ulkonäkökokemusten tavoittaminen ei ehkä onnistukaan, voi lasten vuorovaikutuksesta tehdä monenlaisia havaintoja ja päätelmiä siitä, miten, ja millaisten käytäntöjen kautta, ulkonäön ja ruumiillisuuden *yhteisiä* normeja neuvotellaan ja tuotetaan.

Tällöin korostuu myös kysymys siitä, mitkä diskurssit ja ajattelutavat ovat lapselle tarjolla ja mahdollisia – millaisiin merkityksiin lapsella on pääsy? Enemmän kuin yksittäisten lasten vertaisryhmäodotusten ja samastumispaineiden rajoittajana, tulisi aikuisilla olla vastuu siitä, millaisia malleja lapsille on lähiympäristössä sekä kulttuuri- ja kulutustuotteissa tarjolla. Tärkeä kysymys on se, kuinka suuri rooli lasten kriittisissä itsearviointeissa on opituilla kulttuurisilla ajatus- ja puhetavoilla?

Herää myös yleisempi kysymys siitä, miten ulkonäöstä puhutaan ja kuka tai ketkä (lasten) ulkonäöstä rakentavat ongelmallista. *Mitä* ulkonäköön liittyvät ”ongelmat” ovat, ja miten ne näyttäytyvät riippuen siitä, kenen näkökulma on kyseessä? On muistettava, että esimerkiksi kulttuurinen ihanne nuoruudesta ei vanhemmille tytöille ja naisille (ei myöskään miehille) ole enää itsestäänselvyys, vaan he joutuvat tekemään töitä ja ponnistelemaan näkyvästi sen eteen. Millaisia malleja ikuisen nuoruuden tavoittelu antaa omille lapsille sekä yhteiskunnassa yleisemmin? Millaista on lasten ja aikuisten välinen vuorovaikutus niin läheisissä vuorovaikutussuhteissa kuin laajemmassa kulttuurisessa kontekstissakin; kuinka aikuisten arvot, ajatukset ja toiminta välittyvät lasten kokemuksiin ja toimintaan? Näissä kysymyksissä korostuu erityisesti kulttuurianalyysin ja julkisen keskustelun tarve, samoin sen pohdinta, miten Suomi suhteutuu lasten hyvinvoinnin ja itsetunnon osalta vertailussa muihin maihin.

Siinä missä länsimainen tiedekäsitys on perinteisesti rakentunut valkoisen, keskiluokkaisen miehen ympärille, on ruumiillisuuden tutkimus keskittynyt enimmäkseen nuorten ja aikuisten naisruumiiden tutkimiseen. Lasten, vanhusten ja kaikenikäisten miesten ruumiit ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Tutkielmassani olenkin halunnut laajentaa empiiristä tutkimusta suuntaan, jossa myös poikien käsitykset ruumiistaan ja ulkonäöstä nousevat kiinnostuksen kohteeksi.

Tutkimukseni antoi viitteitä myös siitä, että sukupuolittuneet erot ulkonäön käytännöissä ja merkityksissä ovat monivivahteisia ja yhä avoimempia erilaisille tulkinnoille. Samoin käyvät hienovaraisemmiksi erottautumiset sukupuolten ”sisällä”, vaikka paine ”samanlaisuuteen” onkin suuri. Kaiken kaikkiaan ruumiillisuuden kenttä on jo lapsuudessa yhä monikasvoisempi, ja se asettaa uusia haasteita myös ruumiillisuutta koskevalle tutkimukselle. Edelleen olisi kiinnostavaa tutkia, millaisia sukupuolittuneita muotoja ja merkityksiä saavat tyttöjen ja poikien ruumiillisuuskäsitykset sekä suhde ulkonäköön ylipäätään: miten ne eroavat, miten yhtenevät ja millaisia kokemuksia tuottavat?

Etnisyys ja sen vaikutus lasten ruumiilliseen minäkuvaan – ja identiteettiin ylipäätään – on tärkeä kysymys, joka jäi tutkimukseni ulkopuolelle. Lähtökohtanani oli kvantitatiivisen aineiston perusteella tehty havainto – ja oletus – suomalaislasten ruumiillisen minäkuvan kielteisyydestä. Kirjoitustehtävään vapaaehtoiseksi ilmoittautuneen luokan oppilaisissa ei ollut yhtäkään maahanmuuttajataustaista lasta, ei myöskään haastateltavissani. Taustaltaan erilaisten lasten tietoinen valikoiminen tutkimukseen olisi ollut mielestäni tarpeetonta eron tekemistä, kun tutkimusongelmaani ei sisällynyt kysymystä etnisen tai rodullisen erilaisuuden vaikutuksesta. Aineisto antoi kuitenkin viitteitä siitä, miten kaikenlainen ”erilaisuus” on lasten keskuudessa riski joutua kiusaamisen ja haukkumisen kohteeksi, ja näin tulla suljetuksi kaveriyhteisön ulkopuolelle. Siksi etnisyys on erityisen tärkeä kysymys jatkotutkimusta ajatellen.

Lähteet

Aaltonen, Sanna & Honkatukia, Päivi (toim.) Tulkintoja tytöistä. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2002.

Aapola, Sinikka (1999) Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Alanen, Leena & Bardy, Marjatta (1990) Lapsuuden aika ja lasten paikka. Tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 12/1990.

Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. Osuuskunta Vastapaino, Tampere.

Bardy, Marjatta; Heiliö, Pia-Liisa; Lauronen, Erja & Wintersberger, Helmut (1992) Introduction; Research Expands the Convention on the Rights of the Child into Politics. Teoksessa Pia-Liisa Heiliö, Erja Lauronen ja Marjatta Bardy (toim.) Politics of Childhood and Children at risk. European Centre for Social Welfare Policy and Research in Vienna and STAKES in Helsinki.

Bardy, Marjatta, Salmi, Minna & Heino, Tarja (2001) Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Stakes. Raportteja 263. Helsinki.

Bauman, Zygmunt (1996) Postmodernin lumo. Vastapaino, Tampere.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994/1966) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Gaudeamus.

Blom, Raimo (2001) Yhteiskunnan rakennemuutos ja perheiden elinehdot. Teoksessa Irmeli Järventie ja Hannele Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. WSOY, Helsinki.

Boëthius, Ulf (1995) Youth, the media and the moral panics. Teoksessa Johan Fornäs and Göran Bolin (toim.) Youth Culture in Late Modernity. Sage Publications. Lontoo.

Bordo, Susan (1993) Unbearable Weight; Feminism, Western Culture and the Body. University of California Press, Berkeley.

Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc (1995) Refleksiivisen sosiologian tarkoitus (Chicagon seminaari). Teoksessa Pierre Bourdieu ja Loïc Wacquant (toim.) Refleksiiviseen sosiologiaan. Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta. Joensuu University Press, Joensuu.

Butler, Judith (1990) Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity. Routledge, London.

Connell, R. W. (1995) Masculinities. University of California Press. Berkeley and Los Angeles.

Cook, Daniel Thomas (2002) Introduction: Interrogating Symbolic Childhood. Teoksessa Daniel Thomas Cook (toim.) Symbolic Childhood. Lang, New York, 2002.

- Corsaro, William A. (1997) *The Sociology of Childhood*. Pine Forge Press. Thousand Oaks, California; London & Dew Delhi.
- Davies, Bronwyn & Harré Rom (1990) Positioning: The Discursive Production of Selves. *Journal for the Theory of Social Behavior* 20:1, March, 46-63.
- Davies, Bronwyn (1989) *Frogs and snails and Feminist Tales: preschool children and gender*. Allen & Unwin Pty Ltd, Sydney, 1989.
- Davis, Kathy (1997) *Embodiment Theory: Beyond Modernist and Postmodernist Readings of the Body*. Teoksessa Davis, Kathy (toim.) *Embodied Practices. Feminist Perspectives on the Body*. Sage Publications. Lontoo, 1997.
- Erikson, E. H. (1969) *Identity: Youth and Crisis*. Faber & Farber, London.
- Erikson, E. H. (1982) *Lapsuus ja yhteiskunta*. Gummerus.
- Eskola, Antti (1982) *Vuorovaikutus, muutos ja merkitys. Sosiaalipsykologian perusteiden kriittinen tarkastelu*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.
- Falk, Pasi (1994) *The Consuming Body*. Sage Publications, London.
- Featherstone, Mike (1992) *Postmodernism and the Aestheticization of Everyday Life*. Teoksessa Scott Lash & Jonathan Friedman (toim.) *Modernity and Identity*. Blackwell, Oxford.
- Friday, Nancy (1998/1996) *Kauneus ja Valta*. Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Ganetz, Hillevi (1995) *The shop, the home and femininity as masquerade*. Teoksessa Johan Fornäs and Göran Bolin (toim.) *Youth Culture in Late Modernity*. Sage Publications. Lontoo.
- Gergen, Kenneth J. (1994) *Realities and Relationships: soundings in social construction*. Harvard University Press, Cambridge.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press, Cambridge.
- Giroux, Henry A. (2000) *Stealing innocence: youth, corporate power, and the politics of culture*. Palgrave, New York ja Basingstoke.
- Giroux, Hery A. (1999/2001) *Lasten ja farkkujen välillä on muutakin kuin mainosmies. Nuorekkaita ruumiita ja kaupallistettuja mielihyviä*. Teoksessa. *Kriittinen pedagogiikka*. Henry Giroux ja Peter McLaren (toim.) Vastapaino, Tampere.
- Goffman, Erving (1959) *Presentation of Self in Everyday Life*. Penguin Books, London.
- Gordon, Tuula, Holland, Janet & Lahelma, Elina (toim.) *Making Spaces: Citizenship and Difference in Schools*. Macmillan Press, London 2002.

- Grogan, Sarah (1999) *Body Image. Understanding Body Dissatisfaction in Men, Women and Children*. Routledge, London and New York.
- Grosz, Elisabeth (1994) *Volatile Bodies. Toward a Corporeal Feminism*. Indiana University Press, Bloomington.
- Harré, Rom (1998) *The Singular Self. An Introduction to the Psychology of Personhood*. Sage Publications, London.
- Herkman, Juha (2001) Median monet funktiot lasten ja nuorten elämässä. Teoksessa Marjatta Kangassalo ja Juha Suoranta (toim.) *Lasten tietoyhteiskunta*. Tampere University Press, Tampere.
- Hietala, Veijo (1999) Tunne ja elämys audiovisuaalisessa kulttuurissa. Teoksessa Sari Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa 1. Elämyksiä ja läheisyyttä*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Yliopistopaino, Helsinki.
- Hoikkala, Tommi (1993) *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit*. Gaudeamus, Helsinki.
- Hoikkala, Tommi (1998) *Traditiosta vapaan valinnan illuusio (152-168)* Teoksessa Roos, J.P. ja Hoikkala, Tommi (toim.) *Elämänpolitiikka*. Gaudeamus, Helsinki.
- Hänninen, Vilma (1999) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- James, Allison & Prout, Alan (1997) *A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems*. Teoksessa Allison James ja Alan Prout (toim.) *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. Falmer Press, London.
- James, Allison (1993) *Childhood Identities: Self and Social Relationships in the Experience of the Child*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- James, Allison; Jenks, Chris & Prout, Alan (1998) *Theorizing Childhood*. Polity Press, Cambridge.
- Jokinen, Kimmo (1996) *Pojat koulussa*. Teoksessa Tommi Hoikkala (toim.) *Miehenkuvia. Välähdyksiä nuorista miehistä Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Jones, Alison (1993) *Becoming a 'Girl': Post-structuralist suggestions for educational research*. *Gender & Education*, vol. 5, 2, 157-158.
- Järventie, Irmeli (1999) *Syrjäytyvätkö lapset. Tutkimus 1990-luvun lasten perushoivasta, hyvinvoinnista ja lastensuojelupalvelujen käytöstä Helsingissä*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 6: 1999, Helsinki.
- Järventie, Irmeli (2001a) *Inequal Childhood: A Comparative Study in the Nordic Countries*. Tutkimussuunnitelma Suomen Akatemialle.
- Järventie, Irmeli (2001b) *Eriarvoisen lapsuuden muotokuvia*. Teoksessa: Irmeli Järventie ja Hannele Sauli (toim.) *Eriarvoinen lapsuus*. WSOY, Helsinki.

- Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele (2001) Johdanto. Teoksessa Irmeli Järventie ja Hannele Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. WSOY, Helsinki.
- Järventie, Irmeli (2003) Lasten hyvinvointi Pohjoismaissa. Teoksessa Harri Melin ja Jouko Nikula (toim.) Yhteiskunnallinen muutos. Vastapaino, Tampere.
- Järventie, Irmeli (2004) Lasten hyvinvointi Pohjoismaissa: mistä erot johtuvat? Esitelmä, Terve-Sos -päivät, Espoo 25.5.2004.
- Kaiser, Susan B. & Huun, Kathleen (2002) Fashioning Innocence and Anxiety: Clothing, Gender, and Symbolic Childhood. Teoksessa Daniel Thomas Cook (toim.) Symbolic Childhood. Lang, New York, 2002.
- Kellner, Douglas (1995) Media Culture. Routledge, London.
- Koivunen, Anu (1996) Sorto. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.
- Kovacs, Maria (1992) Children's Depression Inventory. MHS, New York.
- Kuure, Tapio; Vuori, Mika & Gissler, Mika (toim.) Viattomuudesta vimmaan: lapsuudesta nuoruuteen – siirtymävaiheen tarkastelua. Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisoasiain neuvottelukunta. Stakes, Helsinki, 2002.
- Lahelma, Elina (1999) Hyvätapainen yksilö: kasvatustavoitteet koulun arjessa. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) Suomalainen koulu ja kulttuuri. Vastapaino, Tampere.
- Lahikainen, Anja Riitta (2000) Turvallisuus identiteettikysymyksenä. Teoksessa Pauli Niemelä ja Anja Riitta Lahikainen (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Vastapaino, Tampere.
- Lahikainen, Anja Riitta (2001) Lasten kuulemisesta ja sen esteistä. Teoksessa Irmeli Järventie ja Hannele Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. WSOY, Helsinki.
- Lahikainen, Anja Riitta, Kraav, Inger, Kirmanen, Tiina & Maijala, Leena (1995) Lasten turvattomuus Suomessa ja Virossa. 5-12-vuotiaiden lasten huolten ja pelkojen vertaileva tutkimus. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 25, Kuopio.
- Lallukka, Kirsi (2003) Lapsuusikä ja ikä lapsuudessa tutkimus 6-12-vuotiaiden sosiokulttuurisesta ikätiedosta.
- Laukkanen, Marjo (2001) Regina, pornografiaa nuorille naisille? Naisen seksuaalisuuden representaatioita ja diskursseja Reginassa vuosina 1959, 1969, 1979, 1989, 1999 ja 2000. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto.
- de Lauretis (1986) Feminist Studies/Critical Studies: Issues, Terms and Contexts. Teoksessa Teresa de Lauretis (toim.) Feminist Studies/Critical Studies. MacMillan, Basingstoke.
- de Lauretis (1987) Technologies of Gender. Essays on Theory, Film and Fiction. Indiana University Press, Bloomington.
- Lee, Nick (2001) Childhood and Society. Growing up in an age of uncertainty. Open University Press. Buckingham and Philadelphia.

- Leiufrud, Håkon, Jensberg, Heidi, Endresen, Benedikte & Dahl, Øyving et al. (toim.) *Children's Life-worlds: A Comparative Study of Children's Life Chances and Well Being in the Nordic Countries. Norwegian National Report. Part 1.: Documentation and Frequencies.* Allforsk, Trondheim, 2003.
- Liimakka, Satu (2004) Nuori nainen, ongelmainen? Nuorten naisten ristiriitainen ruumisuhde. *Nuorisotutkimus* 1/2004.
- Lähteenmaa, Jaana (2002) Tyttöjä pelastamassa: Mistä ja miksi? Teoksessa Sanna Aaltonen ja Päivi Honkatukia (toim.) *Tulkintoja tytöistä.* Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- McRobbie, Angela (1991) *Feminism and Youth Culture. From Jackie to Just Seventeen.* MacMillan Press Ltd., London.
- Nykyri, Tuija (1996) Naiseuden naamiaiset: Nuoren naisen diskoruumiillisuus. *Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja* 48, Jyväskylän yliopisto.
- Näre, Sari (1992a) Tyttöjen ja poikien sankarikäsityksiä. Kansalaiskasvatuksen Keskus r.y., Helsinki.
- Näre, Sari (1992b) Liisa Älä! Älä! -maassa. Tyttöjen autonomian säätely. Teoksessa Sari Näre & Jaana Lähteenmaa (toim.) *Letit Liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa.* Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Näre, Sari & Lähteenmaa, Jaana (1992) Tyttö tutkimuksen palmikkoja punomassa. Teoksessa Sari Näre & Jaana Lähteenmaa (toim.) *Letit Liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa.* Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Näre, Sari (1999) Sukupuolten tunnekulttuuri ja julkisuuden intimisoituminen. Teoksessa Sari Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa 1. Elämyksiä ja läheisyyttä.* Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Näre, Sari (2002) Intimisoituvan kulttuurin muistijälkiä tytöissä. Teoksessa Sanna Aaltonen ja Päivi Honkatukia (toim.) *Tulkintoja tytöistä.* Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Oinas, Elina (2001) Ruumiita akatemiassa! Sosiaalitieteellistä välttelyä, innostusta ja teoretisointia. Teoksessa Anne Puuronen ja Raili Välimaa (toim.) *Nuori ruumis.* Gaudeamus, Helsinki.
- Oksanen, Atte (2001a) Yhdeksi ja toiseksi. Rihmoja taiteilijan minuudesta. Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Tampereen yliopisto. (<http://tutkielmat.uta.fi/tutkielma.phtml?id=9657>)
- Oksanen, Atte (2001b) Siltojen ja lähtöjen tiede. Italo Calvinon Näkymättömien kaupunkien haaste tutkijasubjektille. *Synteesi* 20 (4): 42-54.
- Oksanen, Atte (2002a) *Childhood in Control Societies. Destructive Subjectivities and the Challenge of Virtualization.* Julkaisematon esitelmä, Nordic Sociological Conference, Reykjavik 15-17.8.2002.
- Oksanen, Atte (2002b) Yksin kaikkia vastaan. Kalervo Palsan maskuliininen hulluus. *Nais-tutkimus-Kvinnoforskning* 15 (4): 18-29.

Oksanen, Atte (tulossa) Väkivallan lävistämät. Lapsuus ja satuttaminen kulutusyhteiskunnassa. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.): Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa (työnimi). Helsinki: SKS.

Oksanen, Atte. Näre, Sari & Oksanen, Atte: Virtuaaliruumiillisuus imaginaarisena väkivaltana. Kärsimys ja häpeä tyttöjen ja poikien suhteessa ruumiiseen. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.): Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa (työnimi). Helsinki: SKS.

Palin, Tutta (1996) Ruumis. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.

Pasanen, Hanna-Mari (2004) Hierarkkiset lineaariset mallit ja lasten psykososiaalinen hyvinvointi. Tilastotieteen pro gradu -tutkielma. Matematiikan, tilastotieteen ja filosofian laitos. Tampereen yliopisto.

Prout Alan (2000) Childhood Bodies: Construction, Agency and Hybridity. Teoksessa: The Body, Childhood and Society. Alan Prout (toim.) Macmillan Press, Lontoo.

Pulkkinen, Tuija (2000) Judith Butler – Sukupuolen suorittamisen teoreetikko. Teoksessa Anneli Anttonen, Kirsti Lempiäinen & Marianne Liljeström (toim.) Feministejä – Aikamme ajattelijoita.

Pölkki, Pirjo (2001) Oppilaiden syrjäytymisuhkien tunnistaminen ja ehkäisy peruskoulun haasteena. Teoksessa Irmeli Järventie ja Hannele Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. WSOY, Helsinki.

Qvortrup, Jens (1994) Childhood Matters: An Introduction. Teoksessa: Childhood Matters: Social Theory, Practice and Politics. Jens Qvortrup, Marjatta Bardy, Giovanni Sgritta ja Helmut Wintersberger (toim.) Aldershot, Avebury.

Ronkainen, Suvi (1999) Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Gaudeamus, Helsinki.

Rotkirch, Anna (1998) Refleksiivisyys, toiminta ja sukupuoli. Teresa de Lauretiksen subjektinäkemystä. Teoksessa J.P. Roos ja Tommi Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Gaudeamus, Helsinki.

Saarikoski, Helena (2001) Mistä on huonot tytöt tehty? Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Siltala, Juha (1996): Yksilöllisyyden historialliset ja psykologiset ehdot. Teoksessa Antti Hautamäki, Eerik Lagerspetz, Juha Sihvola, Juha Siltala ja Jarmo Tarkki: Yksilö modernin murroksessa. Helsinki: Gaudeamus.

Sintonen, Sara (toim.) Median sylissä. Kirjoituksia mediakasvatuksesta. Finn Lectura, Helsinki 2002.

Suoninen, Eero (1997) Miten tutkia moniäänistä ihmistä? Diskurssianalyttisen tutkimusotteen kehittelyä. Tampereen yliopisto, Tampere.

Suoranta, Juha, Lehtimäki, Hanna & Hakulinen, Sampsa (2001) Lapset tietoyhteiskunnan toimijoina. Tietoyhteiskunnan tutkimuskeskuksen työraportteja 16/2001. Tampereen yliopisto.

- Tolonen, Tarja (2001) Nuorten kulttuurit koulussa: ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset. Gaudeamus, Helsinki.
- Tyni, Päivi (2003) Tutkimusalueiden ja koulujen valinta. Tutkimushanke ”Inequal Childhood: Suomi-raportti (tulossa). Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, Tampereen yliopisto.
- Vahtola, Laura (tulossa) Lapsipolitiikka Suomessa ja Norjassa. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan laitos, Tampereen yliopisto.
- Waksler, Frances Chaput (1996) The Little Trials of Childhood and Childrens’ Strategies for Dealing with Them. The Falmer Press, Lontoo ja Washington D.C.
- Wilska, Terhi-Anna (2001) Tuotteistettu ruumis kulutusyhteiskunnassa. Teoksessa Anne Puuronen ja Raili Välimaa (toim.) Nuori Ruumis. Gaudeamus, Helsinki.
- Välimaa, Raili (2001) Nuoret ja ulkonäön merkitys. Teoksessa: Nuori Ruumis. Anne Puuronen ja Raili Välimaa (toim.) Gaudeamus, Helsinki.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. (1999) Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL), Helsinki.
- Ylijoki, Oili-Helena (2001) Rom Harré: Toimijuus, kieli ja moraalit. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä. Vastapaino, Tampere.
- Young, Iris Marion (1989) Throwing Like a Girl. A Phenomenology of Feminine Body Comportment, Motility and Spatiality. Teoksessa Jeffner Allen ja Iris Marion Young (toim.) The Thinking Muse. Feminism and Modern French Philosophy. Indiana University Press, Bloomington.
- Ziehe, Thomas (1991) Uusi nuorisot. Epätavanomaisen oppimisen puolustus. Vastapaino, Tampere.

Liitteet

Liite 1

CDI-lomakkeen muuttujat 1-34 (Suomi)

1.	1 Olen joskus surullinen 2 Olen usein surullinen 3 Olen aina surullinen	18.	3 Ruokahaluni on aina huono 2 Ruokahaluni on usein huono 1 Ruokahaluni on aina hyvä
2.	3 Asiat eivät koskaan suju minun kohdallani 2 En ole varma, miten asiat sujuvat minun kohdallani 1 Asiat sujuvat minun kohdallani ihan hyvin	19.	1 En ole huolestunut kivuista ja säryistä 2 Kivut ja säryt huolestuttavat minua usein 3 Olen jatkuvasti huolissani säryistä ja kivuista
3.	1 Teen useimmat asiat ihan oikein 2 Teen monet asiat väärin 3 Teen kaiken väärin	20.	1 En tunne itseäni yksinäiseksi 2 Tunnen itseni usein yksinäiseksi 3 Tunnen itseni aina yksinäiseksi
4.	1 Minulla on usein hauskaa 2 Minulla on joskus hauskaa 3 Minulla ei ole koskaan hauskaa	21.	3 Koulussa ei ole koskaan hauskaa 2 Koulussa on joskus hauskaa 1 Koulussa on usein hauskaa
5.	3 Olen aina huono 2 Olen usein huono 1 Olen joskus huono	22.	1 Minulla on paljon ystäviä 2 Minulla ei ole riittävästi ystäviä 3 Minulla ei ole yhtään ystävää
6.	1 Ajattelen joskus, että minulle tapahtuu jotain kamalaa 2 Pelkään, että minulle tapahtuu jotain kamalaa 3 Olen varma, että minulle tapahtuu jotain kamalaa	23.	1 Koulu sujuu ihan hyvin 2 Koulu ei suju kovin hyvin 3 En pärjää koulussa
7.	3 Vihaan itseäni 2 En pidä itsestäni 1 Pidän itsestäni	24.	1 En kiusaa muita lapsia 2 Kiusaan joskus muita lapsia 3 Kiusaan muita lapsia melkein joka päivä
8.	1 Kamalat asiat eivät ole minun syytäni 2 Jotkut kamalat asiat ovat minun syytäni 3 Kaikki kamalat asiat ovat minun syytäni	25.	3 En koskaan ole yhtä hyvä kuin toiset lapset 2 Yritän olla yhtä hyvä kuin toiset lapset 1 Olen yhtä hyvä kuin toiset lapset
9.	3 Minua itkettää joka päivä 2 Minua itkettää useasti 1 Minua itkettää silloin tällöin	26.	3 Kukaan ei todella välitä minusta 2 En tiedä, välittääkö minusta kukaan 1 Olen varma, että joku välittää minusta
10.	1 Monet asiat vaivaavat minua silloin tällöin 2 Monet asiat vaivaavat minua usein 3 Monet asiat vaivaavat minua lähes aina	27.	1 Yleensä teen sen, mitä minulta pyydetään 2 En kovin usein tee sitä, mitä minulta pyydetään 3 En koskaan tee sitä, mitä minulta pyydetään
11.	1 Minusta on mukavaa olla toisten kanssa 2 En useinkaan halua olla toisten kanssa 3 En ollenkaan halua olla toisten kanssa	28.	1 Tulen toimeen toisten kanssa 2 Joudun usein riitaan toisten kanssa 3 Joudun aina riitaan toisten kanssa
12.	1 Minusta ei koskaan tunnu, että haluan kuolla. 2 Joskus minusta tuntuu, että haluan kuolla. 3 Hyvin usein minusta tuntuu, että haluan kuolla.	29.	3 Muut lapset kiusaavat minua melkein joka päivä 2 Muut lapset kiusaavat minua joskus 1 Muut lapset eivät kiusaa minua
13.	3 En pysty tekemään päätöksiä 2 Minusta on vaikea tehdä päätöksiä 1 Minun on helppo tehdä päätöksiä	30.	1 Minulla on harvoin päänsärkyä 2 Minulla on usein päänsärkyä 3 Minulla on melkein joka päivä päänsärkyä
14.	1 Olen mielestäni mukavan näköinen 2 Ulkonäössäni on joitain vikoja 3 Näytän rumalta	31.	3 Minulla on melkein joka päivä vatsa kipeä 2 Minulla on usein vatsa kipeä 1 Minulla on harvoin vatsa kipeä
15.	1 Koulutehtävien tekeminen on minulle helppoa 2 Minun on usein pakotettava itseni tekemään koulutehtävät 3 Minun on joka päivä pakotettava itseni tekemään koulutehtävät	32.	1 Minulla on harvoin muita ruumiillisia kipuja 2 Minulla on usein muita ruumiillisia kipuja 3 Minulla on muita ruumiillisia kipuja melkein joka päivä
16.	3 Minun on aina vaikea nukkua 2 Minun on usein vaikea nukkua 1 Nukun aina hyvin	33.	1 Voin harvoin pahoin 2 Voin joskus pahoin 3 Voin usein pahoin
17.	1 Olen silloin tällöin väsynyt 2 Olen usein väsynyt 3 Olen lähes aina väsynyt	34.	3 Minua pelottaa kodin ulkopuolella melkein aina 2 Vain tietyt paikat kodin ulkopuolella pelottavat minua 1 Minua ei pelota kodin ulkopuolella

KIRJOITELMAN OHJEET

- KIRJOITA KERTOMUS ULKONÄÖSTÄ -

Mitä mieltä olet ulkonäöstäsi ja omasta vartalostasi? Mitkä asiat ulkonäköön liittyen ovat Sinulle tärkeitä? Ketkä ihmiset siihen vaikuttavat?

Kirjoita niistä asioista – tyytyväisyydestä ja tyytymättömyydestä, iloista ja murheista, toiveista ja peloista, arkipäivän tekemisistäsi ja vaikkapa salaisistakin haaveistasi... Entä puhutaanko kavereiden kesken ulkonäöstä? Valitse itse oma näkökulmasi ja kerro omin sanoin, *mitä kaikkea ulkonäkö Sinulle merkitsee ja millaisia asioita siihen liittyy.*

HUOM!

Kirjoituksellesi ei ole pituusrajaa eikä sinun tarvitse miettiä kieliopillisia seikkoja, sillä kirjoituksia EI arvostella. Kirjoita siten ja sellaisella kielellä kuin itsestäsi tuntuu parhaimmalta! Voit ottaa kirjoituksen kotiin ja palauttaa sen opettajalle seuraavana päivänä, jos et ehdi tunnilla kirjoittaa niin paljon kuin haluaisit.

Juuri Sinun kertomuksesi ja Sinun oma näkökulmasi on tärkeä, joten kirjoita niin kuin itsestäsi hyvältä tuntuu. Kaikki kirjoitukset käsitellään ehdottoman luottamuksellisena, ja ne tulevat ainoastaan tutkijan käyttöön. Voit halutessasi kirjoittaa nimettömänä.

TYÖN ILOA JA MUKAVAA KESÄÄ!

Terveisin,
Miia Lähde
tutkimusavustaja ja opiskelija
Tampereen yliopisto
puh. 215 8851, sähköposti: miia.lahde@uta.fi

Liite 3

HAASTATTELURUNKO

Esittäytyminen

(Perhe ja arki) koulun jälkeen, viikonloput, lomat

Suhde omaan ruumiiseen

Ajatukset ulkonäöstä; tärkeys, käytetty aika?

Tyytyväisyys omaan ulkonäköön; miksi, mitä vialla, mikä hyvää (mitä puutteita?)

Millaisia tunteita liittyy (jos paha olo, mitkä asiat helpottavat)

Aika ja suhde omaan ruumiiseen; onko muuttunut?

(yläasteelle meno; miten vaikuttanut)

Ulkonäöstä huolehtiminen; mitä kaikkea siihen liittyy

(mitä kaikkea tekee/voi tehdä ollakseen ”hyvännäköinen”, mitä se on, miksi tärkeää?)

Syöminen (laihuttaminen?); liikunta

Vaatteiden ja pukeutumisen merkitys (vs. oma vartalo), millä perusteella valitsee/ostaa vaatteita?

Oma tyyli?

Erilaiset tilanteet ja ulkonäkö (miten eroaa koulu/vapaa-aika/juhla?)

Ulkonäköön liittyvät haaveet/toiveet; millainen olisi ”ihanneminä”?

Käsitys itsestä/ulkonäöstä/tyylistä tulevaisuudessa

(Mikä on omasta mielestä liian lihava/laiha, pitkä/lyhyt jne. Mitä merkitsee?)

Ruumiin suhde ”toisiin”, ihanteet ja normit

Mitkä ja ketkä kaikki vaikuttavat omaan ulkonäköön (pukeutumiseen ja tyyliin) Miten?

(Mitä televisio-ohjelmia katsoo, mitä lehtiä lukee, kuinka paljon viettää aikaa netissä ja mitä siellä tekee; miten kaveripiiri vaikuttaa?)

Ihannainen (esimerkit); miltä näyttää ja millainen on olemukseltaan (sosiaalisesti)

Mistä ihanteet tulevat; miten muuttuvat (esim. erilaiset idolit/ihanteet?)

Aiheuttaako joku paineita; mikä? Miksi?

Ikävät / epämiellyttävät / hämmentävät tilanteet (esimerkit)

Millainen tyttö/nainen ei haluaisi olla

Millainen ajattelee/kokee olevansa muiden (kenen?) silmissä

Omasta mielestä kiinnostavan näköinen tyttö? (millainen, mitä tekee?)

Kommentit haastattelusta

Lisättävää/kommentoitavaa

Mitä ajatteli, kun pyydettiin haastatteluun

Miltä haastattelu tuntui; mistä asioista tuntui vaikealta/helpolta puhua?